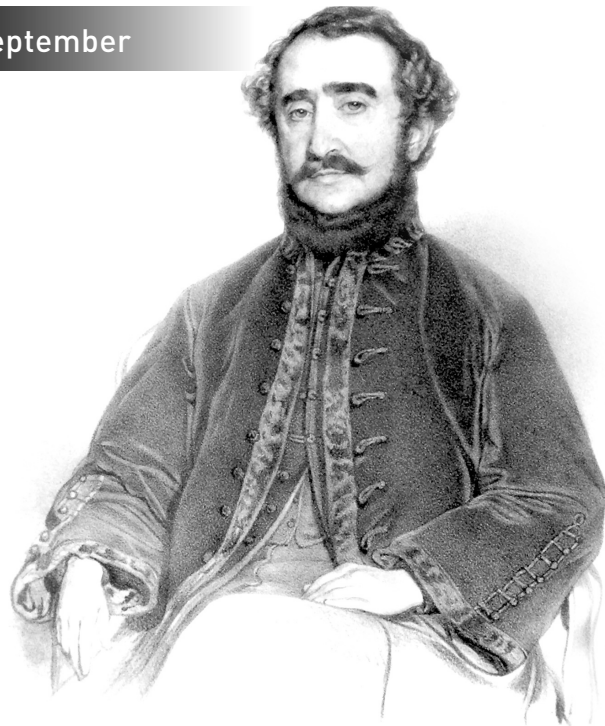

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap I. évf. 3. szám | 2012. szeptember

A TARTALOMBÓL

- Balázs Józsefre emlékezünk
- „Az én sorsom a magyar népzene”. Fazekas István beszélgetése ifj. Csoóri Sándor népzeneésszel
- Győri László és Petrőcz Éva versei
- Barna Erika Viktória tanulmánya Kőrösi Csoma Sándorról
- Bertha Zoltán tanulmánya Németh Lászlóról
- Gudovics Vera rajzai

Balázs József
Fábián Bálint találkozása
Istennel (részlet)

Behúzza maga után az ajtót, ránézett a dikóra, a halványon égő petróleumlámpára. A kiskaput nem zárta be. Egyenesen a templomba ment. Útközben hallotta, hogy a félmisét már elharangozták. A templomban mindenki imádkozott. Felment a karba. Az orgona mögötti kis szűk folyosón egy pillanatra megállt, majd kinyitotta az ajtót, ami a harangokhoz vezetett. Halkan bezárta maga után. A két harangkötél finoman a vállának ütődött. Létra vitt fel a harangokhoz. Fellepett a második fokra is. Elkapta a hozzá közelebb álló kötelet. Hurkot kötött rá, a fejét belecsúsztatta, és ellökte magát a létráról. A harang egy erőset, majd több kisebbet kondult. Amikor leszedték, már halott volt.

Balla Károly és Kasza István a vállára vette Fábián Bálint holttestét, és úgy vitték hazáig. A konyhában letették a dikóra. Az öreg pap nem búcsúztatta el Fábián Bálintot. Megparancsolta a férfiaknak, hogy hajnalban kell eltemetni, amikor senki nem látja.

Így került Fábián Bálint a temető szélére, a fasor alá.

Örök nyugalomra.

Ára: 300 Ft

56 MÉG EGYSZER!

Pozsgay Imre

Régi történelmi tapasztalat, hogy a levert forradalmak leverőire bízzák programjuk megvalósítását.

De megiesik az is, amikor a programot elszabotálókra ismét rádörren a forradalom. Az újkori magyar történelemben ez kétszer is előfordult. Így volt ez az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése után is. Bár a círáral szövetséges, győztes Bécs megszerthetett bennünket nemzeti függetlenségünköt, állami szuverenitásunkotól, szigorú megtorlással büntethette a szabadságharc és forradalom résztvevőit, de ahhoz már az abszolútizmus is gyenge volt, hogy visszavonja a forradalom vívmányait. Maradt a jobbagyfelszabadítás, a köztelherviselés, a népképviselés (ez utóbbi 1961-ig szünetelt). A kiegyezést előkészítő tárgyalásokon pedig ismét aktív szereplő lesz a forradalom.

Óvakodnék erőteljesebb párhuzamokat megvonni 1848/49 és 1956 között, de voltak ilyen párhuzamok, ismétlődések. Megfontoltan kell beszélnünk, hiszen 56 kortársai élnek együtt az azóta érkező nemzedékekkel. Nekem azonban eszembe jut, amivel nem sokat foglalkoztak, hogy a csikorgó szovjet hernyótalpakon érkező Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. november 4-én hajnalban ismertett felhívása tele van olyan ígérettel, melyek zöme megtalálható a forradalmi programjában is. Bizonyára benne voltak ebben Moszkva és a Kádár-féle kollaboránsok számítási hibái is. Nagy nemzetközi ellenállással és kisebb magyar ellenállással számoltak. Fordítva történt. Az USA és a Nyugat tudomásul vette és ezzel megerősítette Jaltát. A magyar nép pedig nem nézte a Nyugat árulását és nem volt tekintettel egy ránk zúduló, irdatlan erőfölénnyel rendelkező világhatalom jelenlétére, folytatta ellenállását. Erre a példa ragályától rettegő szocialista testvérek nyomása alatt a pragmatista Kádár rálépett a magyar történelemben példátlan méretű, kegyetlen megtorlás útjára.

Később, a kádári konszolidáció korszakában már ismét találhatunk jeleket, melyekben 56 üzenetét fedezhetjük fel. Egy dologban azonban harminc éven át nincs eredmény. Az 1956-os októberi események hivatalos megítélésében.

Az MSZMP és a Kádár-rendszer identitása, legitimitációja azon a hamis tételre alapult, hogy 1956. október 23-a és november 4-e között nemzetpusztító, népellenes, tőkés restaurációra készülő ellenforradalom bontakozott ki, melytől az újjáalakuló párt (MSZMP), a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és annak hívására a testvéri Szovjet Hadsereg mentette meg az országot. Ettől kezdve az MSZMP, mint a nemzet megmentője igazolja uralmát. Sokáig nem sejtették, hogy ebbe a hamis tételbe van becsomagolva az MSZMP-t felrobbantó bomba is. Csak a megfelelő időre kellett várni.

Az 1988-as májusi pártértekezlet után, mint újdonsült reformer politikai bizottsági tag, a Központi Bizottság ülésén engem bíztak meg a párt új programjának elkészítésével. Szervezzek szakértőkből bizottságot, és lássak munkához. Én azonban ahhoz a feltételhez kötöttem megbízatásom, hogy a program előkészítésével párhuzamosan folytassunk önvizsgálatot és valljuk be, mit tettünk 1945-től napjainkig. Ádáz viták után - Grósz ellenzte leginkább - beleegyeztek, hogy hozzunk létre egy történelmi albizottságot, amely előtt minden forrást megnyitunk és átvizsgáljuk negyven év történetét. Az albizottság vezetésére Berend T. Iván történetész, az MTA elnökét kértem fel. Hogy mennyire körmünkre égett a munka, arra egy különös belpolitikai esemény hívta fel a figyelmet. A sűrűsödő eseményektől, forrongó átalakulástól megviselt Grósz 1988. november végére pártaktívát hívott össze a Budapest Sportszarnokba. Hívei előtt kijelentette, ha nem tudunk gátat vetni a mára már riasztóvá vált, ellenőrizhetetlen folyamatoknak, akkor itt fehérterror lesz, vér folyik és következik a riasztó mondat: "De elvtársak! - a stukker nálunk van, mi is ott leszünk az utcán." Mi más ez, mint a polgárháború rémképe, de előidézés is?

Tudtam, hogy csak egyetlen erő szervezhető meg a rendszerváltással szemben ellenállásra, a polgárháború előidézésére, az MSZMP tagsága. Akkor 860 ezer fizető tagja volt az uralkodó pártnak. Más, hasonlóan szervezett politikai erő nem volt még a porondon. Rádöbentem, igazi történelmi feladat ezt az ellenálló erőt hatástalanítani, amit csak hivatás tudatának megtörésével lehet elérni.

Mozgósítani kell 1956-ot, élesre állítani a bombát!

A továbbiakban egy történetet olvashatunk arról, hogyan sikerült az 1956-os forradalmat 33 év után aktivizálni és a rendszerváltás szolgálatába állítani. A Történelmi albizottság tanulmányának vitáját 1989. január 27-re tűztük ki.

A péntek délelőtt rendezett vitán megjelentek a történelmi albizottság tagjai, a tanulmány elkészítésében részt vevő szakértők és a pártsajtó képviselői, valamint a rádió és a televízió politikai adásainak szerkesztőségéből néhányan. A vita heves, ám tartalmas és célratörő volt. A többség jóváhagyta azt a megállapítást, hogy 1956 októberében Magyarországon nem ellenforradalom, hanem népfelkelés zajlott le. A hevesebb ellenére óvatosság jellemezte a fel-

szólásokat. Különösen abban a kérdésben, hogy az új meghatározás miként kerüljön a nyilvánosság elé. E tekintetben a régi reflexek nagyon erősnek bizonyultak. A többség úgy vélekedett, hogy úgymond a pártszerű eljárás útját kell választani. Ez azt jelentette volna, hogy előbb bevisszük a Politikai Bizottság elé, amely megfelelő javaslattal be terjeszti a Központi Bizottságnak. Jól tudtam, hogy mi lesz ennek a következménye. Ha nem is felháborodott elutasítás, de mindenképpen az, hogy elmaszatolják, rossz kompromisszumokkal megtörik a mondanivaló lényegét, feloldják a pártfrazéológia langos vízében, s a végén a szülőanyja sem ismert rá az alagdolatra, amely így természetesen elveszti minden hatását.

Én akkor már tudtam, hogy mit fogok csinálni. Ezért a tanácskozást határozat nélkül zártam le. Kértem, hogy a tanulmány sorsát bízzák rám, és ezzel bezártam az értekezletet. Már a vita előtti napon kialakítottam a magam tervét. Úgy határoztam, hogy a vita után megkeresem valamelyik nagy példányszámú újságot, tekintélyes lapot, esetleg a rádiót vagy a televíziót, s kimondom az addig kimondhatatlant, kimondom, amit a nép mindig is úgy gondolt, s amiben nem a szavak-

ban lesz a valódi információ, hanem a tettben, hiszen itt igazi jelentősége annak lesz, hogy annak a pártnak egyik vezetője mondja ki ezt, amely párt egész identitását, legitimitását, az uralomra való jogosságát, küldetését, uralomra jutásához a hazugsághoz kötötte, hogy megmentette a népet egy végzetes ellenforradalomtól. Ezt a történelmi hamisítást csak egyetlen csapással lehet leteríteni, érvényteleníteni, s ezt úgy éreztem, nekem kell megtenni.

E bejelentés időzítésébe belekalkuláltam azt is, olyankor történjék, amikor nem fojthatják belém a szót, mielőtt az ország nyilvánossága elé kerül ez a gondolat. Ezért az albizottság eredetileg január 19-ére kitűzött ülést kértem január 27-re halasztani. Megtudtam ugyanis, hogy Grósz Károly, az MSZMP főtitkára elfogadta a meghívást a davosi világgazdasági fórumra, és január végét külföldön tölti. Ezzel Davos és Grósz megoldotta egyik legnagyobb problémáját. Ugyanis akkor már az én mondanivalómat egyedül Grósz Károly fenjérezhette. Tehát ha valami túlbuzgó céljelentő röptében elkapja gondolataimat, az az én esetemben más hatalomhoz nem fordulhat, csak közvetlenül a párt főtitkárhoz. Mindenki tudta, hogy a kormányban betöltött

Oláh Zoltán „Vidulj, gyászos elme!”

Szeptember küszöbét átlépve, októberedőben sétálva Pakson, a Duna kanyar ölelte korzón, ott, ahol pontosan harmincnégy gesztenyefa vigyázza a tájat, eszembe szökökente Batsányi János bírbédi versének figyelmeztető sorai: „Vidulj, gyászos elme! megújul a világ./ S előbb, mint e század végső pontjára hág.” Hónom alatt a Stádiummal, hirtelen eltrüföntem a Dunánál: hitele van a Stádiumnak, márpedig ha van hitele, hát akkor a nemrég indult Stádiumtól is megújulhat kicsikét a Világ! A társadalmi és kulturális hírlap új rovattal rukkolt elő, Vidulj gyászos elme! címet viselve. Maga a rovat címe felhívás minden köztiszteltben álló ember számára. Gondolataikkal, jó szándékú javaslataikkal, ötleteikkel, észrevételeikkel járuljanak hozzá ahhoz, hogy viduljon e gyászos elme hazánkban! Nemzetünk szellemi gyarapodása érdekében. Figyelmeztetésként Ady Endrét hívom segítségül, aki Intés az örvökhöz című versében így fogalmaz:

„Örvök, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba fenéségek.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős égék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbé-szött hitét
S akik még vagytok, örvön, árván,
Örvök: vigyázzatok a strázsán.”

A Stádium szerkesztősége - javaslataimat elfogadva - a jövőben magán- és nyílt levelekkel fordul majd a magyar értelmiséghez, hogy az induló rovat felhívása az önmagunkról való közös gondolkodást, hogy - Nagy Lászlót idézve - „az emberáru-lók szutykát/ erővel győzze a szív/ szép szóval a száj!”
Mit tehet még ehhez hozzá egy szegény magyar költő? Talán csak ennyit: Isten áldd, ne szánd a magyart, vidítsd meg kicsikét, Uram!

helyem és hatásköröm szerint az egész sajtó és tömegközlelési rendszer állami felügyelete hozzá tartozik. Így tehát nem sok keresnivalója van annak, aki belém akar kötni. Az is tudható volt, hogy Németh Miklós kormányfő nem avatkozik bele ilyen ügyekbe, és különösen nem az én pártbeli ügyeimbe. Az igazi kérdés az volt, hogy sikerül-e a párt főtitkárát néhány napra az ország ügyeitől távol tartani azért, hogy meg ne akadályozhassa a kimondhatatlan kimondását, no meg azért, hogy a meglepetésből következő sokkoló hatás a legbensőbb zsigerekig eljusson a pártszervezetekbe. Vagyis napokig ne legyen itthon az a vezető, aki útmutatást adhatna, s oldaná az első napok görcsét. A sokkhatást csak növelhette az, hogy hétvége közeledik, a munkahelyek zárva és az ehhez kötődő kommunikációs lehetőségek nincsenek meg a párt tagjai számára. Mindezt így végiggondoltam, és az értekezlet végén azon tűnődtem, hogy kihez forduljak mondanivalóm elmondásával, közlésével.

Ezen a ponton is átsegített Orosz József és László József, az két fiatal riporter a rádióból, akik aztán az emlékezetes interjúkat készítették velem, s másnap reggel már beharangozták a hallgatóságának, hogy mit fognak hallani tőlem a délutáni adásban. A két fiatal riporternek fogalma nem volt arról, hogy az MSZMP-t felrobbantó bomba gyújtósínörja van a kezükben. Így láttam jónak. Nekik ez egy szenzációt ígérő riport szerkesztési gondja volt. A reggeli előzetes beharangozása nyomán futótűzként terjedt szét az országban a hír, hogy mire készül Pozsgay, s ennek köszönhetően délután négy óraker már milliók kapcsolták be a Kossuth rádiót, várva a 168 óra műsorrát, a velem készült interjút. Este a tévéhíradó minden adásában elismertéle az általam elmondottakat, hétfőn pedig minden újság ismertette, legtöbb teljes terjedelmében közölte a rádióban elhangzottakat.

Grósz - miként reméltém - csak késvé értesült az itthon történetéről, hiszen svájci külképviseletünk ott dongott körülötte, nem volt ideje a hazai dolgokra figyelni, vagy nem merték neki jelteni az itthon történetek. Grósz első reagálási, amelyek még külföldről érkeztek, ösztönösök és természetesek voltak. Következtek meggyőződésből és a velem szembeni fenntartásból egyaránt. Dühös, indulatos elutasítás volt, ami először kikíváncsolt belőle. A hozzá közelállóknak, a vele azonosulók az "uralkodó" távollétében megkísérelt puccsra bélyegezték azt, amit tettem.

Éz alapvető tévedés, mert a puccsot összeesküvő társak szervezett akcióival szokták végrehajtani. Itt pedig erről szó sem volt. Egyik fő mozgatórugója cselekedeteimnek éppen az volt, hogy bármiféle összeesküvésnek még a látszatát is el kell kerülni. Ez logikusan következett a feladat végrehajtásából, ugyanis legalább két alapvető jelentőségű követkeménnyel kellett számolni. Az egyik, hogy ezzel az akcióval a gyökereinél kell ki-robbantani a pártot a talajból, s kérdés, hogy elegendő töltet van-e benne ahhoz, hogy ezt elérje. A másik, hogy aki kijelenti, hogy 1956-ban nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt, az ezzel nemcsak a magyar párt identitását rombolja le, hanem vele kimondja azt is, hogy törvénytelen, igazságtalan, birtokvédő, birodalmi intervenció és nem testvéri segítség volt a szovjet beavatkozás is. Mindez - nem feledjük - 1989. január 28-án hangzott el, amikor senki nem tudott válaszolni arra a kérdésre, hogy él-e még Jalta, él-e még a Brezsnyev-doktrína, senki nem tudta volna kiszámítani pontosan, hogy milyen lesz a szovjet reagálás. É tekintetben is teszthelyzetet akartam teremteni. Nem oszthatta meg gondolataimat előre senkivel. Mert ha azt, amit tettem, egy barát tanácsadócsoport jóváhagyásával teszem, az a szovjetekben óhatatlanul az összeesküvés látszatát kelti, amit, ha még él Jalta és él a Brezsnyev-doktrína, akkor a szokásos módon az országon torlják meg. Míg ha én egyéni akcióban teszem, amit teszek, akkor legfeljebb egyedül engem veszejhetnek el. Hát azért van, hogy a bejelentés előtt terveimbe egyetlen lelket sem avathattam be. Még a feleségem is, aki akkor már három és fél évtizede barátom és harcostársam s a bizalom közöttünk feltétel nélküli, csak a rádióból hallotta szavaimat, bejelentésemet.

Hát ezért mondom azoknak, akik puccsot emlegetnek, hogy azok sem volt itt puccsról. Ha magamat jellemezhetném, akkor inkább azt mondhatnám, magányos merény-

lőként kényszerültem tenni azt, amit szükségnek tartottam. Aki pedig egyénieskedő kivagyiságnak nevezte tettetemet - igaz, hogy két évvel később -, neki azt üzenem, előtte is ott volt a pálya, tehette volna azt, mit én tettem, vajon miért nem tette?

Nem kívánom senkinek, hogy átérezze azt, amit én néhány napig a senki földjén éreztem. Nem félelem volt ez, mert azokban a napokban az étellel nem értem rá törődni, hanem szorongás, hogy vajon valóban jól számítottam-e ki annak következményeit, amit tettem. Meglesz-e az üdvös hatása és szolgálja-e az átalakulás meggyorsítását, békés jellegét? Kioltja-e a párt ellenállóképességét, elhárítja-e a polgárháború rémét?

A elkizés elég idegen tőlem, most sem tartott sokáig, mint annyiszor, az események sodra is segített túltenni magam a tételődésen.

Sokan kerestek telefonon. K-vonalon is és a normál városi vonalon is. Mivel telefonvonalaim titkosak voltak, nyilvánvaló volt számomra, hogy ismerőseim a "fehér" telefonkönyv tulajdonosai lehetnek. Mondja Ilonka, a feleségem, hogy hívott Pista is. Így hívtuk mi egymás között Horváth István belügyminisztert, akivel akkor már több mint három évtizede család jó barátságban voltunk. Elsőnek őt hívtam fel. Nem mutatkoztam be. Amikor felvette a kagylót, hangunkról is felismertük egymást. Mondom szándékolt ridegséggel: kerestél, mi a baj?

Hallgattalak a rádióban - mondja. Csak az a baj, nem tudom, végiggondoltad-e mindazt, amit tettél, és így kellett-e ezt csinálni? Azt válaszoltam, légy nyugodt, mindent végiggondoltam, s ez volt az egyetlen lehetséges módja annak, amit tenni kellett. Akkor rendben - válaszolta, mindenben számíthatasz rám. Tartotta is a szavát.

Még néhány hívásra válaszoltam. Feleségemnek pedig azt mondtam, hogy szedjük a cókámokunkat és irány a Balaton, menjünk le Arácsra, hétfőig el kell készülnöm a tervemmel. Szóltam a kormányférségnek, hogy az ügyeletes gépkocsivezetőnek szabadságot adok. A Mercedest vigyék be a garázsba, nekem pedig hozzák ki a fehér Ladát, magam akarok vezetni. Tudomásul vették, így aztán kettesben vágtunk neki az útnak.

Rövid lélegzetvételyni időhöz jutva, hétvégén pihentem egy kicsit. Összeszedtem gondolataimat. Hétfőn reggel kabinetüléssel kezdődött a nap. Németh Miklós kormányfő csak annyit mondott, hogy az én dolgaimról majd a pártban beszélünk, itt most másról van szó. Valóban, a kabinet rutín jellegű kormányzati munka előkészítésével foglalkozott. Ebed után Bíró Zoltán jött be hozzám a hivatalomba, megbeszélni az együttműködést ebben a nagy jelentőségű ügyben és a további tennivalókat.

Beszélgetésünk alatt jelezték, hogy Grósz Károly pártfőtitkár hazakerkezett Davosból, s azonnal találkozni akar velem. Még a repülőtéren volt. Kértem, hogy kapcsolják. Tanácsoltam neki, hogy hazaérkezése után egy kicsit nézzon körül, nekem még van egy-két tárgyalásom, de szerintem is a nap folyamán feltétlenül találkozunk kell. Délután négy órában állapotunk meg.

Mint utóbb kiderült, egyenesen az irodájába ment, ott összeszedte az elérhető információkat, s ezekkel felvértezve várta személyes találkozásunkat. A megbeszélrt időben parlamentri irodámból átugrottam a "Fehér Házba", a pártközpont Dunaparti épületébe. Hivatálába lépve a szokásos szívélyes légkör fogadótt. Grósz nem volt barátságatlan, inkább gondterhelten játszott. Ismertem ezt a figurát, sejtettem, hogy van valami szándéka velem. Valamire rá akar venni, ezért nem haraggal és gondbáskodással kezd. Első szavaiból ez mindjárt világossá is vált. - Mit tettél, Imrém? Hogy lehet ezt helyrehozni? - ez volt a kérdése. S akkor egy szemvillanás alatt kiderült számomra, hogy mik a tervei. Az ismerős és jól beidegződött boisevik reflex kezdett újra működni. Grósz tehát azt szerette volna elérni, hogy tekintsük balesetnek az egészet, és majd közös erővel helyrehozzuk. Hívóssá akkor kezdett válni, amikor látta, hogy semmi hajlandóságot nem mutatok egy ilyenfajta játékban részt venni. Leccapott az orrom elé egy paksaméta papír, és nyersen azt mondta róla, ebben van a közvélemény. Ezek a mai napon megerkezett telekek. Egyikermásikat elolvastam. Válogatott gorombaságok voltak bennük. Többnyire megyei első

titkárok vagy városi pártbizottsági titkárok aláírásával. Különösebben nem csodálkoztam, inkább csak az lepott meg, hogy az aláírók között, a telexfeladók között olyanok nevé is láttam, akitől több megértést vártam volna az átalakulás igényei iránt, s számítottam rá, hogy legrosszabb esetben semlegesek lesznek. Most azonban ellenem fordultak, és elítéltek. Ebből azt gyanítottam, hogy Grósz fullajtárjai, még a főnök távollétében, reggel kiadták a megyéknek az ukázt, hogy azonnal küldjenek hangulat jelentéseket, reflexiókat a bejelentésemről. Aki ismerte a pártapparátus természetét, az pontosan tudta, hogy felszólításra mit fognak válaszolni. Egy ideig még az orromat befogva lapozhattam a penetráns jelentéseket, majd fintorogva és mély megvételssel annyit mondtam Gróznak: Te nagyon jól tudod, hogy ez mi, ez nem a közvélemény, hanem a telex tulajdonosok közvéleménye. - Még annyit kérdeztem, hogy mit szándékozol tenni - amire azt mondta, hogy másnapra rendkívüli ülésre összehívja a Politikai Bizottságot. Mire én megjegyeztem, hogy jól teszi, én ott leszek. Kedden délután egy órára meg is szervezték a Politikai Bizottság rendkívüli ülését, emiatt néhány korábban eltervezett programomat meg kellett változtatnom. Például erre az időre esett volna egy tanácskozás az Igazságügyi Minisztérium alkotmány-előkészítő és kodifikációs részlegeivel az alkotmánymódosítások megtervezésére, illetve az új alkotmány koncepciójára, kialakítására. Sorra jelentkeztek, találkozó kérték pártból kizárt barátaim is, és még kezdeni reggel találkoztam Lengyel Lászlóval, Bihari Mihályval, majd egy lyukas óra lehetőségét kihasználva átugrottam a rádióba, ahol a politikai szerkesztőség munkatársaival találkoztam, és megöröszítettem a szobaton elmondottakat. Nagy volt a riadalom. Éreztem, hogy zavarban vannak, de magabiztos fellépésem után nem kellett őket nagyon biztatni, teljes támogatást ígértek küzdelmemhez.

Ilyen előzmények után kezdődött el egy óraker a Politikai Bizottság rendkívüli ülése. Szokás szerint az ülésterem városzobájában gyülekeztünk. Ugyancsak szokás szerint most is volt az asztalon egy kis szendvics, valami rácsálnivaló, gyümölcs, kávé, tea, üdítő italok. Ám a hangulat mégsem hasonlított a korábban megszokottra. Látszott, hogy mindenki keres egy közömbös témát, nem akart senki az akasztott ember házában kötelel emlegetni. Egyébként is tudtam, hogy nincs a jelenlévők között talán egy sem, aki a másikkal feltétlen bizalmi viszonyban állna, hogy így előre vele beszélné meg az ülésen elmondandó gondolatait. Mindenki saját baráti köréből, saját tanácsadóitól hozta a véleményét. Velem nem volt barátságatlan senki, inkább úgy vetek körül, mint a nem fertőző, de végzetesen beteg embert, akiben kötelelsszerűen táplálni kell a reményt, hogy nincs veszte minden. Leültek mélyen azonban magukra gondoltak, és bizonyára pokolra kívántak, hogy miért rángattam bele őket ilyen kínos helyzetbe.

A Politikai Bizottság ülése minden körülményeskedés és formalitás nélkül megkezdődött. Grósz rögtön az elevenbe vágott. Először azt kérdezte, miként viszonyuljon a testület Pozsgay Imre szombati bejelentéséhez. Másodsor, hogy előbbre lehet-e hozni a Központi Bizottság későbbre tervezett ülését, s mi legyen a nyilvánosan meghirdetett napirendje. Ezek után Grósz, céljainak megfelelő tájékoztatót adott a szombat óta érkezett jelentésekről, közvéleményről, hangulatról és a nemzetközi sajtóról. A külföldi sajtó, a hírközlő eszközök velem rokonszenvező megnyilvánulásait annak bizonyítására használta fel, hogy milyen feltétlen lépés volt az, amit megtettem. Felhagása szerint ezzel a szocializmusellenes nemzetközi összefogást segítettam. Külön beszélt arról a pártszerűlen magatartásról, amely szerint a Politikai Bizottságot és a Központi Bizottságot megkerülve a nyilvánosság elé álltam egy sorsdöntő üggyel. Beszámolójának elmondása után nekem adott szót elsőnek. Én, különösebb menetetőzés nélkül higgadtan, de a kommunista rituálé szabályai szerint mondtam a magamét. Elmondtam, hogy megbízatásomat a Központi Bizottságtól kaptam, és nem tartozom beszámolási kötelezettséggel a Politikai Bizottságnak. Másrészt tudományos, elméleti, történeti kérdések eldöntésében a Központi Bizottság sem illetékes. A történelmi albizottság kutatások alapján jutott el a kö-

vetkeztetéseire, és tudományos lelkiismerete diktálta, hogy tanulmányában leírja véleményét, engem pedig szintén a lelkiismeretem készítet arra, hogy nyilvánosság elé vigyem az ügyet. Elmondtam még, hogy a Központi Bizottságnak az az érdeke, hogy ismerje a közvéleményt, s annak alapján alakítsa ki a maga álláspontját. A nemzetközi visszhangról pedig azt mondtam, nagyon figyelemre méltó, hogy mindeddig még nem érkezett hír hivatalos szovjet állásfoglalásról. Tudtam, hogy kissé korai ezzel három nap múltán előhozakodni, de úgy gondolom, hogy ezt azért nem hagyhatom ki. Mindenesetre a pártszerűtlenségem miatt elhangzott vádakat a tárgyszerűség követelményei szerint próbáltam régi pártmunkás rutinnal elhárítani.

A vita zavarodottságot és tanácstalanságot tükrözött. A Politikai Bizottság technokrata tagjai igyekeztek túltenni magukat az ügyön, kb. azzal a megfontolással, ha már megtörtént, fátylat rá, legyünk túl rajta, nyeljük le ezt a békát. Határozottabbak voltak az igazi politikusok, akik nyíltan Grósz mellé álltak. Nem azt mondták, hogy nincs igazság abban, amit én kijelentettem, hanem hogy nem kellett volna megtenni. A Politikai Bizottságot és a Központi Bizottságot kellett volna előbb megkérdezni. Majd kibúvót keresve, már ott az ülésen elkezdtek spekulálni, milyen definíciót lehetne adni 1956-ról úgy, hogy a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon. Akkor született az az agymány, ami valahogy úgy hangzott, hogy bonyolult történelmi jelenségeket és eseményeket nem lehet egyszavas ítéletekkel elintézni. Azok, akik eddig szemrebbenés nélkül egyetlen szóval ellenforradalomnak nevezték 1956-ot, elkezdtek kényesek és igényesek lenni, és megfogalmazni, hogy a népfelkelés mint egyszavas ítélet leegyszerűsíti ezeket a bonyolult viszonyokat. Ez az érvelés lett mintegy fél évig az óvatosak és a gyávák menedéke, akik így tértek ki a nyílt színvallás elől. Ebben a vitában határozottan szembe fordult velem s Grósz mellé állt Nyers Rezső. Ez keserített el leginkább. Ekkor még Grósz mellett állt Németh Miklós is, aki a gazdasági kamara ülésén a nyilvánosság előtt is - 1956-ra utalva - eltélt az egyszavas történelmi formulákat. Érthető volt és nem lepott meg Berecz János szembenállása. Hiszen ő még 1986-ban is televíziós sorozattal és ünnepi nagygyűléssel elkelezett meg az ellenforradalom leveréséről.

Az ügyemből adódó vita után el kellett dönteni, mikor legyen központi bizottsági ülés és mi legyen annak a napirendje. Grósz, aki 1988 szeptembere, a Ceausescuval való találkozásá óta egyik végletből a másikba csapongva gyakorolta politikai szerepét, most is egy kétségbeesett lépésre szánta el magát. Hogy ellensúlyozza a pártban általam keltezt pánikot, figyelemre méltó hadműveletet szánta el magát. Hajánál mélyen előrángigálta a reformerek által már régóta dédelgetett tervet a többpártrendszerrel. Feltételezem, hogy két legyet akart ütni egy csapásra. Egyrészt elrelni a figyelmet 56-ról egy más természetű politikai kérdésre, s ezzel ellensúlyozni kezdeményezésem erejét, hatását. Másrészt a maga irányítása alatt tartani egy elkerülhetetlen folyamatot, a pluralizmus kialakulását. Később kiderült, hogy mindkét számítása megalapozatlan volt, tévedésnek bizonyult. Számára a történelem már semmiféle lehetőséget nem tartogatott.

A Politikai Bizottság úgy határozott, hogy február 10-ére, korábbra, mint az eredeti tervekben szerepelt, összehívja a Központi Bizottság ülését. Az események felgyorsulását azonban az előrehozott KB-ülés sem tudta lefékezni. Én magam feszülten figyeltem, milyen hírek jönnek Moszkvából. Az idő múlásával egyre reménykedtem, hogy nem lesz hivatalos reagálás. Nem tudom, hogy Grósz ezekben a napokban beszélt-e moszkvai barátaival, de gyanítom, ha beszélt is, ahhoz nem volt bátorsága, hogy közvetlenül Gorbacsovot keresse, hiszen a moszkvai hallgatás neki nem sok jót ígért. Ó sem lehetett biztos benne, hogy terveit támogatják, márpedig tervei voltak, az bizonyos. Legfőképpen az, hogy szervezze ellenem a pártot, s a Központi Bizottság üléséig a párttagságot ellenem hangolja. Azon kívül, hogy a Központi Bizottság apparátusa a megyékben, helyi pártszervezetekben megtett mindent, hogy ellenem hangolja a párttagságot, emellett Grósz személyesen is részt vett néhány akcióban, számára megfe-

lelően előkészített gyűléseken, ahol többnyire körzeti pártszervezeteket mozgósítottak, könnyűszerrel elérte, hogy "Feszítsd meg!"-et kiáltanak, ő pedig Pilátusként viselkedett. A főtitkár minden igyekezte ellenére a bomlás elérte a pártszervezeteket is. Például a Politikai Bizottság ülése után nyilvános ülést tartott a Veszprém megyei Pártbizottság, ahol egyhangú határozatban követelték egy előrehozott országos pártértekezlet vagy pártkongresszus összehívását.

Én magam sem tétlenkedtem ezekben a napokban. Minden nyilvános szereplés lehetőségét megragadtam, és mondtam a magamét. Egyszersmind figyeltem barátaim és a társadalom reagálásait. Barátaimat azért, mert mostantól kezdve szükségem volt tanácsaikra, és úgy hiszem, ekkortól kezdve be is avathattam őket gondjaimba, tereimbe. A társadalómét meg azért, mert tudni akartam, valóban mellém állnak-e az emberek.

Sorozatosan folytattam tárgyalásokat a hazai és a nemzetközi politikai élt képviselőivel. Február 1-jén megerkerest Antal József, hogy tájékoztasson elgondolásairól. Messzemenő támogatást ígért törekvéseimben. Találkoztam Keresztes Sándorral, aki a magyarországi Kereszténydemokraták nevében ígért őszinte támogatást. De megerkerest Berecz János is azért, hogy szemrehányásokat tegyen nekem, mondván, hogy én könnyen beszélek, neki százszor nehezebb a helyzete. Öszintén sajnáltam, hogy megint csak taktikai megfontolások vezették. Annyit mondtam neki, hogy tévedést belátni, beismerni, a hibát megbánni sosem késő, de legjobb akkor, amikor még az országnak is használ az ember. Öelőte is ott van mindez a lehetőség. Nem tehettek róla, hogy nem élt ezzel a lehetőséggel.

Az erdélyi magyarok üdvözlétét hozta Gál Ernő professor Kolozsvárról, s az egyik legkedvesebb támogatóm volt ezekben a napokban Szabó Miklós, az MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottságának első titkára, régi kollégám, aki mióta csak ismertem, mindig a párt progresszív reformszárnyához tartozott. Most is azért jött, hogy támogatásáról biztosíson, s tájékoztatott arról, hogy megyéjében, az én egykori megyémben a többségre számíthatok.

A Központi Bizottság ülése előtt négy olyan nagy, nyilvános esemény volt, ahol nagybogy tömeg előtt kellett beszélnem. Február 2-án este a Zeneakadémián egy játékonysági hangversenyt kellett megnyitnom. Szó sem volt ott politikáról, mégis tapsvihár és óriási rokonszenvtüntetés fogadott. Éreztem, az értelmiséggel nem lesz baj. De vajon a társadalom más rétegei, csoportjai, kétkézi dolgozók, munkások, vidéki emberek hogyan ítélik meg cselekedeteimet. Ennek kipróbálására a következő napon nyílt alkalom. Már hetekkel előbb, még az előző év végén elvállaltam, hogy február 3-án Hódmezővásárhelyen nagygyűlést tartok az Alföldi Porcelángyár munkásainak. A meghívó és rendező szerv a gyár pártbizottsága volt, amelynek élén egy széles látókörű, jól képzett reformgondolkodású titkár állt. Baranyai Antalnak hívták. Január 30-án, hétfőn felhívtott, hogy minden készen áll a február 3-í, pénteki nagygyűléshez. Várnak. Kérdeztem, hogy hallgatták-e a szombati rádiót, és meggondoltak-e mindent alaposan, amikor megisméltik hívásukat. Csak annyit mondott, hogy mindent tudnak, és a megbeszélrt időben feltétlenül számítanak rám. Ott leszek, válaszoltam.

Tudtam, hogy a gyűlést a sportcsarnokban rendezik, s a gyár munkásain kívül a város és környéke falvainak lakosságát is meghívták rá. Vásárhelyre délelőtt érkeztem, szokás szerint a pártbizottságra. Legnagyobb meglepetésemre ott várt egész megye vezérekara, élükön a megyei első titkárral és a megyei tanács elnökével. Természetesen ott voltak a város vezetői, a pártbizottság első titkára, a városi tanács elnök asszonya, akit régóta tiszteltem, becstültem, tudtam, milyen sokat tett Vásárhelyért. Mindez azért lepott meg, mert helyzetem tisztázatlansága miatt, a KB-ülés előtt nem keveset kockáztattak. Hiszen ha a KB-ülés mint pártellenes elítél, kizár a pártból, akkor nekik is felelniük kell azért, amiért jelenlétükkel irántam való szolidaritásukat kifejezték. Mindez átvillant az agyamon, miközben üdvözlötk egymást, s aztán rögtön a tárgya tértünk. A tárgy sem volt szokványos, mert ahelyett, hogy megyéről és a városról szóló tájékoztatókat kellett vol-

na hallgatnom, kiderült, azt kell megbeszél-nünk, hogy az előtünk lévő órákban hogyan mozoghatunk a városban, miféle biztonsági rendszabályokat fognak hozni. Azt már indulásom előtt közölte velem a kormányórség illetékes parancsnoka, hogy ezentúl rendkívüli biztonsági intézkedésekre kell számítnom. Megerősített kísérlettel közlekedhetek csak az országban. Ettől kezdve, amíg hivatalomat 1990 májusában le nem tettem, azon a kormányór vezette gépkocsin kívül, amellyel utaztam, még egy Mercedes kísért utamon, bárhová mentem az országban vagy az országban kívül. Vásárhelyen azonban ezenkívül még óriási rendőri készültség fogadott. Arra hivatkoztak, hogy parancsot kaptak, minden körülmények között védjenek meg, ha a nép felháborodásában ítélkezni akar rajtam. A megye és a város vezetői ugyan túlzottnak tartották ezt az óvatosságot, de semmit sem tehetek ellene, mert ez az intézkedés nem tőlük származott. Anélkül, hogy nyomoztam volna és meg tudnám mondani, hogy kitalált, azt okkal feltételezhetem ma is, hogy bizonyára ugyanazoktól, akiknek a pártköz-pontban és a Belügyminisztériumban nem tetszett, amit én január 28-án kimondtam. A háttérben minden bizonnyal szándékos hisztériakeltés és lincshangulat megteremtése is folyt, amire hivatkozva igazolni lehetett a nagyszabású rendőri intézkedéseket, s emellett esetleg elérni még azt is, hogy az emberek távol maradjanak a gyűlésről. Ilyen kísérletek később is előfordultak a pályámon.

Mindez nem tántorította el az embereket, ezrek jöttek el és zsúfolásig megtöltöttek a sportszarnokot. Ott újabb huzavonába kerültem. A biztonsági emberek, akik minden bizonnyal maguk is hisztériakeltés és a dezinformáció rbjai voltak, kijelentették, hogy a főbejáraton nem mehetnek be a sportszarnokba, mert beláthatatlan és kiszámíthatatlan veszélyek leselkednek rám. Az öltöző felől kell az előre elkészített és körültekintően biztosított pódiumra fellépnem. Ezt én nem voltam hajlandó tudomásul venni és elfogadni. Közöltem, ha nem változtatnak szándékukon, akkor nem megyek be a sportszarnokba. Közölik, hogy elmarad a gyűlés, és oszlással szét a tömeget. Némi vita után belátták, hogy hajthatatlan vagyok, s a gyűlés feloszlása sokkal nagyobb bajt okozhat, mint a megtartása. Így aztán engedtek kívánságomnak, és beleegyeztek, hogy főbejáraton és a porondon kialakított úton vonuljak be a szónoki emelvényre. Belépésemkor egy pillanat alatt világossá vált, hogy szó sincs lincshangulatról. Éppen az történt, amitől ellenfeleim a legjobban féltek: amikor az emberek megláttak, az egész csarnok ovációban tört ki. Felálltak, viharos tapsal kíséretet a szónoki emelvényhez. A szünni nem akaró tapsot végül is sikerült lecsendesíteni. A vendéglátók nevében az elnök üdvözölt, majd átadta a szót. Higgadtan, kimérten elkezdtem beszélni. Nyugodt voltam, mert ettől kezdve tudtam, ha ezentúl nagyobb hatalmak bántanak is, amíg lesz rá lehetőségem, hogy átlépjek felettük, közvetlenül a nyilvánossághoz, az emberekhez forduljak, addig nagy baj nem történhet velem.

A jól sikerült gyűlés után még maradt egy kis idő baráti beszélgetésre, a tanulságok levonására, s azzal a biztos tudattal tértem vissza Budapestre, hogy vásárhelyi tanulságokat azok is megfontolják, akik vesztme-re törnek. Önbizalmam nem változott elbizakodottsággá, pontosan tudtam, hogy kikkel állók szemben, és azt is, hogy életre-halálra megy a harc, és ellenfeleimet sem ejtették fejre.

A KB-ülés előtti napokra is tartogattak még számomra valamit. Budapest egyik nagy művelődési házában, Buda előkelő kerületében, nagygyűlést szerveztek olyan veteránokkal, akik tevékenyen részt vettek úgymond az 1956-os ellenforradalom leverésében, s ezért a Kádár-rendszerrel magas kitüntetések kaptak. A gyűlést a II. kerületi Pártbizottság első titkára szervezte. Kihívás volt ez ellenem. A rendezők megkérdezték, hogy van-e bátorságom kiállni ezek elé az emberek elé. Tudtam, hogy nem hátrálhatok meg. Megígértem, hogy ott leszek. Az összejövetelt február 6-ra, hétfő este hat órára szervezték. Közben a hét végén még egyéb dologom is akadt. Ezekben a napokban zajlott az országos filmszemle. A filmszakma korábban engem kért fel, hogy egy magas rangú, a magyar szellemi élet legkiválóbbjait reprezentáló zsűrinek legyek az elnöke, amely dönt a filmeknek megítélendő díjakról. Megtisztelő volt a kérés. Heteken

át minden szabadidőmben magyar filmeket néztem, hogy ítéletem megalkotásában biztos alapokon álljak. Hosszú pangás után ez a filmszemle fordulatot jelentett a magyar film történetében. Mind a dokumentumfilmek, mind a játékfilmek olyan témákat dolgoztak fel, amelyek addig tabunak számítottak, és korábban bemutatásukra aligha kerülhetett volna sor. Úgy éreztük mindannyian, akik a zsűri tagjai voltunk, hogy díjak odaítélésével, miként az már nem először fordult elő a magyar művészettörténetben, nemcsak az esztétikumról, hanem az ember szabadságáról és a demokrácia lehetőségéről is ítéletet mondunk. Annak csak örülhettünk, hogy az esztétikum és a történelmi ítélet többnyire egybeesett. Így aztán díjat adhattunk olyan filmeknek, amelyek az 1950-es évek terrorját dolgozták fel vagy olyanoknak, amelyek az erdélyi és a moldvai csángó magyarság viszontagságos ábrázolták a II. világháború alatt. De volt a díjazottak között olyan is, amely 1956 tragédiáját dolgozta fel, polemizálva a Kádár-korszak értékelésével, s olyan is, amely a legutóbbi idők hatalmi visszaéléseire derített fényt, jelezve, hogy az önkény nem csupán a Rákosi-korszakban, de a Kádár-korszak legutóbbi szakaszában is előfordulhatott. A díjkiosztásra vasárnap este került sor a Kongresszusi Palota nagytermében, amelyet zsúfolásig megtöltött a közönség. Ünneplték a filmeket, az alkotókat, de ez alkalomból a zsűrit is. Egy nagyon rövid beszédet mondtam, amelyet úgy fejeztem be, hogy a díjak magukért beszélnek, politikáról szólni többet nem érdemes, egyébként is, egy héten belül az ember kétszer ugyanolyan nagyot mondani képtelen. Ezt akkor ott, abban a légkörben egy szemvillanás alatt mindenki megértette, és feldübörgött az ünneplő taps, mely szót a filmek, az alkotókak, 1956-nak, s úgy éreztem, hogy nem kis mértékben nekem is, aki valamit tehettem a történelmi igazság helyreállításáért.

Ilyen előzmények után került sor 6-án, hétfőn a Marczibányi téri gyűlésre, amelyről előre tudtam, hogy nem ilyen légkör, sőt az ellenkezője fogad. Az előézetem nem csalt. Eljörtek vagy hatszázan azok a veteránok, akik 1956-ban a szovjet csapatok oldalára álltak és segítették legyőzni az "ellenforradalmat". Szolgálták Kádárnak, működtették a megtorló gépezetet, s ezért, miként mondtam, magas kitüntéseket és biztonságos nyugdíjat kaptak. Nagy "balhéra" számított itt mindenki. Az első ott voltak a hazai és a nemzetközi sajtó képviselői is, árgus szemekkel figyelve, mire megy Pozsgay ezzel a társasággal. Ez a küzdelem este hat órától éjfélig tartott. A parádét formálisan egy elnökség vezette, amelyben ott volt a veteránok képviselője, egy ósz hajjú úriember és a Budapesti II. kerületi Pártbizottság első titkára. Valójában a nézőtérben volt a showmann, aki kommandírozta a gyülekezetet, s ha kellett, szította a hangulatot. Ez az ember Hazai Jenő, egy nyugalmazott táborszakos volt, aki Rákosi idejében a Honvédelmi Minisztérium politikai csoportfőnöke volt. Itt is ragaszkodtam hozzá, hogy a nézőtérben át menjek föl az elnökségre. Más volt ez, mint a vásárhelyi fogadtatás. Ahogy beléptem, kitért a füttykoncert, fújlások, rosszindulatú bekiabálások növelték a káoszt. Az enyhébbek közé tartozott, amikor azt kiabálták, "vágj a pofájába" vagy "most rúgi bele". A sajtó fülemmel hallottam, amikor valahonnét felhangzott "most lödd le a rohadt kutyát". A kormányórokot kitérte a frász, azt lesték, hogyan tudnak egéruat találni nekem. Jóakaróim nem hoztak olyan rendőri erőket, mint Vásárhelyre, de éreztem, hogy a fizikai fenyegetés nem igazán komoly. Másról lesz itt szó ezen az estén.

Átrpérelve magam a tömegen és a hangzavarán, eszembe jutott, hogy délelőtt járt nálam az Egyesült Államok nagykövete, Mark Palmer. Értésült az esti, Marczibányi téri gyülekezőről és a velem szemben készülő ellenséges megnyilvánulásról. Megkérdezte, hogy a biztonságomat, védelmemet megfelelően megszervezték-e. Nagyon jölessent a figyelme, féltése. Válaszomat mégis kénytelen voltam ironikusan megfogalmazni. Az kérdeztem: Mark, magam mondja ezt? Egy olyan ország képviselője, ahol a köztársaság elnökét lelőhetik, mint egy rühes kutyát? Komolyan gondolja, hogy megszervezett merénylet ellen van védelem? - Hiszen, ha valaki eljuthat odáig, hogy egy másik emberre felelmeselheti a fegyvert, ott csak az Isten lehet igazam! De ne aggódjék, nálunk a politikai merényletnek

ez a fajtája nem túl gyakori, eléggé ismeretlen. Itt a politikai gyilkosságot bírói határozattal akasztófán szokták végrehajtani.

Ez a beszélgetés átvillant az agyamon, amikor a "most lödd le" bekiabálást hallottam. Hátha mégis én tévedtem, amikor az amerikai nagykövetet útbaigazítottam. De aztán elhessegettem ezt a gondolatot, komolytalannak ítélve a bekiabálást, folytattam vesszőfutásomat az elnöki dobogóig. Onnét születtekintve észrevettem valamit. A rosszindulat nem általános, lehet súlya az észnek, az érveknek is.

Azt tudtam, hogy híveim nincsenek a teremben. Ha csak a nekem szurkoló újságírók nem számítom közéjük, de ok már csak hivatásuk miatt sem tűntethetnek mellettem. Így aztán csak abból indulhattam ki, hogy az itt lévők egy részének is érdekében állhat megérteni a történelmet, és tisztázni a maga viszonyát az elkerülhetetlen átalakláshoz. Lehetnek sokan, akik egy nagy történelmi tévedés áldozatai, de maguk nem gonosztevők. Beszéd, kérdések, válaszok, bekiabálások váltogatták egymást. Ám, ahogy telt az idő, egyre inkább éreztem, hogy sokan nemcsak figyelnek rám, hanem talán megfontolják érveimet is. Ha folytatódik a párbeszéd, lehet, hogy még mellém is állnak. A BBC tudósítója másnap reggel beszámolójában azt mondta: "Pozsgay érveivel és személyes varázsával időnként még ezt a vad gyülekezetet is leszerelte, majdnem maga mellé állította, de aztán ránéztek kiténtéseikre és ismét elkezdtek sajnálni önmagukat, tovább gyűlöltek Pozsgayt". Valóban valahogy így zajlott le az egész. A szervezők mindenképpen valamiféle szolgálati fegyelem szerint akarták végezni, és az egyre fáradtabb, de tágítani nem akaró gyűlésre ellenem irányuló, engem elítélő nyilatkozatot akartak rákényszeríteni. A vége felé elő is rukkoltak a farbával. Láttam, amikor a kerületi első titkár egy előre megszövegezett nyilatkozatot nyújtott át az elnöknek, aki bizonyára előzetes megállapodásuk szerint mint egy "spontán" kezdeményezést előadta a gyülekezetnek, felolvasta. A címzett a Párt Központi Bizottsága volt, tartalma pedig ellenem szólt, éles kirohanásokkal tarkítva. Az elnök maga is zavarban volt ettől a szövegtől, el-bizonytalanodott a felolvasás közben. De a kerületi első titkár parancsoló tekintete továbbbolvasásra készítette. A terem csendben, a jelenlévők nagy része lesütött szemmel, maga elé bámulva hallgatta a felolvasást.

A kerületi első titkár a gyűlés résztvevőivel szerette volna ezt a dokumentumot megszavaztatni. A veteránok nevében elnöklő öregúr, aki a szöveget is felolvasta, elkövetett egy súlyos műhibát. Mielőtt a kerület nagyfőnöke kicsikarta volna a szavazást, megkérdezte, hogy mit szölok én ehhez az egészhez. Én felálltam és csak annyit mondtam: Semmi közöm hozzá, azt tesznek, amit akarnak, de ne feledjék, egyszer már egy vézetes tévedés rabszolgáivá tették magukat. Itt az újabb alkalom, egykori "hőstettüket" megismételhetik. Aki azt akarja, maradjon és szavazzon, aki nem, menjen haza Isten hírével.

Én még gyűlésen ilyet nem láttam. Mintha bombát hajítottam volna a terembe, a többség felugrott, és elkezdte a kijáratot keresni. A kerületi első titkár majd lenyelt a mikrofont, úgy kezdett el rikácsolni: Elvtársak, előbb szavazzanak, aztán menjenek el! Elvtársak, határozzanak kell, elvtársak maradjanak! - Hiába volt minden igyekezte, a terem percek alatt kiürült. A gyűlés határozat nélkül feloszlott. Így jött el február 10-e, a Központi Bizottság ülésének napja.

Az ülés előtt a Politikai Bizottság még egy rövid megbeszélésre összeült. Érezhető volt az igyekezet, úgy megszervezni a Központi Bizottság ülést, hogy azon a Történelmi Albizottság jelentése és a Pozsgay-ügy mintegy mellékes szereplőként jelenjen meg. A középpontba a politikai pluralizmusról és a többpártrendszer elismeréséről, meghirdetéséről szóló tételeket állították. Azt azonban nem teheték meg, hogy ne kaptak szót és ne számolják be a történelmi vizsgálódás eredményeiről. Így aztán a Politikai Bizottság szándékai ellenére a Központi Bizottság vitájának középpontjába a Pozsgay-ügy került. Ekkor már majdnem húsz esztendeje jártam rendszeresen a Központi Bizottság üléseire - 1980-tól a testület tagjaként -, de nem emlékszem rá, hogy egyetlen tárgyról ilyen intenzív, sok felszólalóval zajló vita előfordult-e, mint ezen az alkalmon. Itt lehetett érezni igazán, hogy a Központi Bizottság tagjainak többsé-

ge mennyire szűk körbe szerzi információit, tapasztalatait, s milyen idegesség fogja el, ha e szűk kör privilégiumait, hatalmát zavaró, veszélyeztető kezdeményezések születnek. Két napon át folyt a vita. Ez alatt ötvenégyen, ötvenhatan szólaltak fel. Alig akadtak, aki mellém álltak, a többi kritikus volt velem szemben, kisebb-nagyobb haraggal, indulattal, érveknek nevezett csúrés-csavarásokkal ellenem beszélt. Az előző napok tapasztalataira gondolva, a közvélemény ismeretében sztoikus nyugalommal, bizonyos mértékig kívülrőlként figyeltem az egész hecckampányt. Csak ha nagyon muszáj volt, akkor reagáltam egyik-másik hozzászólásra. Egyébként hagytam, hogy folyjék minden a maga medrében. Hogy a vita ellenem fordult, az már látható volt az első napon is. A második napon pedig kétségelenné vált, hogy ez a testület semmiképpen nem lehet a megújulás hordozója, hiszen a hangadó és döntő szerep a retrográd elemeké. Akik velem értenének egyet, azok alig merészeltek megnyilatkozni. Hiába készült ez a testület nyilatkozatot kiadni a többpártrendszerről és a megújulásról, igazi enjtét, a változástól való félelmét az 1956-tal kapcsolatos vitában mutatta meg. Az egészet egy ostoba, politikai bormírtságra valló javaslat tetézte be. A Központi Bizottság két tagja, Kállai Gyula veterán harcos, egykori miniszterelnök és parlamenti elnök, valamint Korom Mihály, egykori igazságügy-miniszter és KB-titkár, ekkor már mindketten nyugdíjasok - félreismerve a helyzet adta lehetőséget - bizalmatlansági indítványt tettek ellenem. A hangulattól és a vita megnyilvánulásaitól arra következtettek, hogy ennek eljött az ideje, és az ügyet Pozsgay kizárásával, kiátkozásával lezárhatónak gondolták. De ez már nem szerepelt Grósz terveiben. Ettől már ő is megijedt. Észrevette, hogy a javaslattevők túllörték a célon. Azonnal szünetet rendelt el.

Későbből származó információim szerint magához rendelte közvetlen munkatársait, és ellátta őket instrukciókkal. Utasította őket, hogy a szünetben járják végig a KB-tagokat, és jelezzék nekik, hogy nem szabad támogatniuk a bizalmatlansági indítványt. Abból katasztrófa lesz. Ezt a verziót én nem ellenőriztem, de a szavazás eredményéből okkal feltételezhető, hogy így történt. A szavazás előtt csak annyit mondtam az ülésen, hogy számoltam ilyenfajta fejleményekkel is, de 1956-tal kapcsolatosan kialakult meggyőződésemem változatni nem tudok. Az erről kimondott szavaimat visszavonni nem fogom.

Ezek után került sor a bizalmi szavazásra, amelynek eredménye engem is meglepett. Az ülésen százhat KB-tag volt jelen, közülük százannal bizalmat adtak nekem, ketten ellenem szavaztak és négyen tartózkodtak az állásfoglalástól. A két napon át nagy intenzitással ellenem folytatott hadjárat után csupán egyetlen magyarzata lehet ennek a szavazási eredménynek: a Központi Bizottság olyan iszonyatosan félt egy pártszakadás következményeitől, hogy ennek elkerülése érdekében még a velem szembeni indulatait is le tudta gyúrni.

Grósz később úgy nyilatkozott maga is, hogy bánja a pártszakadás elmaradását, jobb lett volna, ha maga kezdeményezi ezt akkor. Az én véleményem akkor is az volt, ma is az, hogy személy szerint nekem jól jött volna egy pártszakadás, még inkább egy látványos kizárás a pártból, amelynek következtében elvihettem volna magammal egy új pártba az MSZMP reformeróit. Ám ez a lépés ekkor még - 1989 elején vagyunk - óriási kockázatot jelentett volna az ország számára. Ma is az a véleményem, hogy mind az ország, mind egy a progresszióhoz tartozó, az ország érdekeit is szolgáló tudó hiteles baloldali továbbélése szempontjából az volt a helyes, amit akkor cselekedtem. Egy kiválás, egy kizárás, a vele járó bomlás készületlenül érte volna az összes politikai erő, amely parlamentáris úton kívánt politikai folyamatokba kapcsolódni, a küzdelemben részt venni. Az igazi tét a békés átmenet biztosítása volt, s ebből a szempontból még nem jött el az állampárt felszámolásának ideje.

A Központi Bizottság üléséről közleményt adtak ki. Ez a kommuniké is a korábbi szokásoknak megfelelő rutinnal készült, de azért a Pozsgay-ügy létét a nyilvánosság elől nem titkolhatták el. A kiadott közlemény főbb megállapításai a következők voltak: A demokrácia széles körű kibontakoztatása érdekében a népszuverenitás és a jogállamiság elvéből kiindulva a Központi Bizottságnak

eltöklét szándéka, hogy folytatódjék a politikai intézményrendszer mélyreható reformja. Meggyőződése, hogy politikai rendszer pluralizálása az adott hazai helyzetben a többpártrendszer keretei között valósítható meg. Ezzel a történelmi tapasztalatok alapján jobb biztosíték teremthető a kormányzati munka kontrolljára és a hatalommal való visszaélés lehetősége ellen.

A Központi Bizottság megismerkedett azzal a tanulmánnyal, amely az elmúlt évtizedek történelmi útjának vizsgálatáról készült - folytatódik a közlemény. Egészében már jelenlegi formájában is naggyobbrészt tudott árnyalt, tudományos igényű áttekintést nyújt a közelműltünkéről. A Központi Bizottság helyesli a tanulmány vitára bocsátását. Hangsúlyozza, a további tényfeltáró és kutatómunka folytatásának fontosságát. A munka részeként szükségesnek tartja az 1956-os nemzeti tragédia további tényeken és nemzetközi dokumentumokon is alapuló, a bonyolult ellentmondásokat tükröző és az eddigiéknél árnyaltabb értékelését. A Központi Bizottság a vitában megerősítette: 1956-ban a vezetés megújulásra való képzetlensége vezetett politikai robbanásához. Valóságos felkelés, népfelkelés történt, melyben szerepet játszottak a demokratikus szocializmus erői: de a kezdetektől fogva elkülöníthetetlen jelen voltak a restaurációra törekvő erők, deklaszálódott és lumpen elemek. Október végétől felerősödtek az ellenforradalmi cselekmények. A testület elszietettnek ítéli, hogy Pozsgay Imre a történelmi albizottsági vizsgálatának eddigi eredményét a Központi Bizottság ülése előrehaladásából hozta nyilvánosságra. Sajnálatosnak tartja, hogy a nyilatkozata kapcsán történt leegyszerűsítés félreértelésekre adott okot. A Központi Bizottság ugyanakkor bizalmáról biztosította Pozsgay Imre elvtársat. - Ezek voltak a kommuniké főbb megállapításai. Beavatott, jól tájékozódó közleményolvasónak kellett lennie annak, aki azonnal felismerhette a szövegben rejlő történelmi és politikai csúsztatásokat. Az egyik legnagyobb csúsztatás, hogy a többpártrendszer elismerését úgy igyekszik feltüntetni, mintha azt az MSZMP kezdeményezte volna a demokrácia, a reform érdekében, holott ez az egész már utánlövés volt az MSZMP részéről. Hiszen, ha de jure nem is, de facto léteztek a pártok. Pluralizmus volt Magyarországon. A másik már nem egyszerűen csúsztatás, hanem durva hamisítás, amit úgy igyekeztek feltüntetni, mintha a Központi Bizottság ülése előrehaladását ért volna el 1956 értékelésében és Pozsgayt mindössze egy szabálysértés miatt ítélik el, mert előbb mondta ki azt, amit a Központi Bizottságnak kellett volna kimondania. Az általam 1956-ról adott értékelés pedig mintha pusztán leegyszerűsítés volna, mely félreértésekre adott okot. Ezzel szemben a Központi Bizottság valójában visszavonta, érvénytelenítette azt, amit én mondtam, sajnos megszervezve ehhez néhány olyan KB-tag támogatását, akit én nagyra becsültem, s aki azóta, remélem, úgy gondolom, bánja már akkori melléfogását vagy gyávaóságát.

Február 13-án hétfőn, közös megbeszélésen találkoztam Antall Józseffel, Bíró Zoltánnal és Csoóri Sándorral. Tájékoztattam őket a Központi Bizottság üléséről. Elmondtam, hogy milyen határozatok születtek, hogyan került elő a többpártrendszer ügye, rólam milyen állásfoglalást fogadtak el. Végül elmondtam, miért nem akartam pártszakadásra vinni a dolgot. Ők ebben egyetértettek velem. Közünk ez a kérdés később is többször szóba került. Mindannyiszor az volt a véleményük, hogy a pártszakadást mindaddig kerülni kell, amíg a párton belüli reformerók olyan mértékig megerősödnek, hogy önálló, független hatalmi tényezőként lehessen számolni velük. Én pedig úgy gondoltam, amíg a hatalom demokratikus átalakításának és váltásának nincs meg a lehetősége, szükség van egy kellően redukált szerepű, kezdeményezőkre már nem képes, de a kontinuitás látszatát őrizni tudó állampárt látszategyesígre. Ezen megfontolások alapján értettem egyet Antall Józseffel, aki jelezte, hogy az ellenzéki szervezetek készülnek egy nyilatkozatot kiadni, amelyben üdvözlük az MSZMP KB állásfoglalását 56 ügyében, de hiányérzetüknek is hangot adnak. Hogyne értettem volna egyet, hiszen nekem is ez a véleményem. A feltámasztott 56 tette tovább a dolgot a rendszerváltásban.

(*A tanulmány megjelent a Cívil Akadémia Alapítvány 1956 című kiadványában.*)

„AZ ÉN SORSOM A MAGYAR NÉPZENE”

Fazekas István beszélgetése ifj. Csoóri Sándor népzeneésszel

Fazekas István

Ifjú Csoóri Sándor a magyar népzene kutatás és a népi hangszeres zenélés egyik legendás alakja. A Kossuth-díjas költő fia sohasem élt az apja árnyékában: élete a népzenevel kora ifjúságától kezdve sors-szerűen kapcsolódott össze. Kultúránk hanyatlásának, szellemi és morális életünk elzúlllásának egyik legfőbb oka szerint az, a magyar zene, a népzene nincs jelen az „ország tudatában”. A Liszt-díjas népzeneésszel ürömi otthonában beszélgettem.

- Mi a legelső emléked a világról?

- Keresve a régmúltban, hirtelen, ami eszembe jutott, az egy disznóvágási emlék a nagyapáméknál, Zámolyon. Tisztán emlékszem, ahogy most visszagondolok: a színekre, a képre, ahogy a kis falusi döngölt-földű konyha ablakából végignéztem - alig négy évesen - az egészet. A nagy sivalkodás után a vért felfogták, a férfiak áldomást ittak, a disznó meg ott feküdt elcsendesedve. És elkezdett nagy pelyhekben hullani rá a hó... És akkor elkezdtem könnyezni...

- Édesapád tanított-e meg veled valamilyen verset? Ha igen, melyiket?

- Weöres Sándor egyik versét próbálta megtanítani nekem, még óvodás koromban. Az egész jelenet beleégett az emlékezetembe, ahogy ott ültünk a díványon és tanultuk a verset. Ám az első mondatnál elakadtunk. „Katalinka bontsd ki a szárnyad!” - ezt kellett volna elismételnem. Nekem nem oda állt az eszem, vagy valami csintalanságnál fogva mondtam mindent, ami hasonló: rakd ki, tedd ki, vedd ki, pakold ki, nyisd ki, csak azt nem, hogy bontsd ki. Lett is nagy idegeskedés, veszekedés a fejem fölött! Aztán lett nevetés is, amikor rájöttek, hogy nem buta, csak szabad és kreatív a gyerek.

- Kik voltak a kedvenc költőid, íróid?

- Ma is vannak, mert hála istennek, van időm olvasni! Elsőnek Gárdonyi Géza jut az eszembe, az ő regényeit pár évente még ma is el-elolvasom. A történetei mellett a nyelvezetét is nagyon élvezem. Voltak írók, akik az életkorhoz kapcsolódtak, de később elmaradtak. Kamaszkorom kedvence Jack London, József Attila, azonban Adyt és Herczeg Ferencet már fiatal felnőttként fedeztem fel. Mikor átnéztem az Ady-verseket, hogy meg tudom-e őket zeneíteni, akkor nagyon megtetszettek. Korábban, bevallom, nem fogott meg elsőre.

- Édesanyád énekelt-e neked?

- Abban az időben az ének még része volt az életnek. Nemcsak nálunk, de bárhol, például a régi szüreteken, disznótorokon, énekelve jöttek haza a kocsmából, az éttermekben, de még a vasúti restikben is cigányzenekar játszott. Ha észrevesszük, ha nem: nincs jelen ma a magyar ének Magyarországon. Otthon különösen sok éneket hallhattam, mert anyám az akkori Konziban éneket tanult és a házimunkák végzése közben is gyakran felcsendült a „munkadal”. Emlékszem az altatóra is, amit pici koromban énekeltem. Nagymamaként az unokáinak - a két lányomnak és két fiamnak - gyermekkorukban mindig énekeltem. Magának is még mindig sokszor énekelget, mert szerintem az ének gyógyítja a szívet...

- Édesapád sok fontos esszét írt a magyar népzeneéről. Ő mennyire inspirált téged abban, hogy népzeneész legyél belőled?

- A szüleim igazából nem motiváltak, de már kilenc éves koromban elvittek magukkal Erdélybe, Gyimesbe. Itthon népzenei találkozókra jártunk, ahol dudát, furulyát, nádsípot, hegedűt, dalokat hallottam és táncokat láttam, népi viseletekkel találkoztam. Semmi rendkívüli nem volt tehát abban, hogy már gyermekként kinyílt a fülem az élő népzene, és talán ezek az énekek, zenék ébresztették fel bennem kamaszkoromra a magyar lelket. Apám fiatal költőként felismerte, hogy népdalaink szürrealitása az avantgárd költészet remekeit is felülmúlja, lenyűgözte a

népköltészet és a népzene varázsa és gazdagsága. Ez irányú kutatásainak és következtetéseinek egyik segítője anyám volt, aki maga is sokat foglalkozott a népi énekekkel - jó társa volt a fiatal népi költőnek a népdalénekes.

- Mikor kezdted zenét tanulni?

- A Lorántffy Zsuzsanna Zeneiskolába íratlak be, ahol kötelező hangszer volt a furulya, s e mellé én még a klasszikus gitárt választottam. Abban az időben Kodály ezt az iskolát még erősen felügyelte: az ő módszerével próbálták összekapcsolni a komolyzene és a népzene tanulását. A módszernek ezt a változatát rajtunk kísérletezték ki: még néptáncot is tanultunk ebben az időben. Népzeneész azért lettem, mert elvárásolódtam a magyar zenétől, főképpen az erdélyitől.

- Mi indított el Erdélybe?

- Egy széki lassú, amit Márk József énekel, és a széki Ádám István „Icsán” a két fiával kísért. A rádióból hallottam ezt a sorsalkító zenét. Anyámék 1972-ben kint jártak Széken, és magnószalagon hazahoztak egy tánczúri felvételt, melyen ez a zenekar játszott. Megdobbant a szívem. Mindenáron Székre akartam menni, látni akartam azt a vidékét, ahol ilyen zene szól. Látni vágytam a zenészeket, akik ilyen zenét játszanak. Szüleim jó barátságban voltak Kallós Zoltánnal, aki - kérésükre - elkísért Székre. Ott, az első este a tánczúriban, már el is határoztam, hogy megtanulom a széki zenét. A hegedülést nehéznek gondoltam, a bőgőt meg cipelni nehéz, úgyhogy a kontrát választottam. Azt gondoltam, olyan, mint a gitár, csak akkordokat kell fognom. Később eszméltem rá: nem is olyan egyszerű hangszer... A zene egy nagyon fontos identitást és közösséget alapozó erő, hiszen valójában a születéstől a halálig elkíséri az életünket. Már csak az a kérdés, hogy milyen is az a zene, amivel körbeveszük magunkat? Fontos kérdés, mert a zene-ének-tánc hármassága olyan egy népek, mint a szellem-lelek-test hármassága az egyének. Ha jól működnek, minden egészségessé válik.

- Nem próbáltad soha a verselést?

Általános iskolában félreértettem valamit a házi feladatban, és azt hittem, hogy át kell írni az „Arany Lacinak” című verset. Apámat kértem meg, hogy segítsen. Át is írtuk. Aztán kaptam egy egyest, mert a tanító néni nem tetszett... Ez volt a legemlékezetesebb versírási próbálkozásom, de egyedül már nem ment. A népdal szövegekbe teszek néha saját sorokat. Csak ennyi futja. De meséket írtam! Ilyen címekre még most is emlékszem, mint „A bánatos bánánfa”, vagy „A nyikorgó lovag”, vagy „A fészakállú ember”, amiket rádiójátékszerűen is leírtam. Akkoriban nem volt tévé, elfoglaltuk magunkat.

- A hegedűt mikor vetted a kezvedbe?

- A zámolyi nagymamám vett nekem egy hegedűt hat éves koromban, mert szerette volna, ha zenélnék. Meg is beszéltek a faluvégén lakó öreg cigánnyal, hogy majd tanít. Le is fényképezték a kis hegedűvel. Aztán mégsem lett zenetanulás, és a hegedű elkallódott. Aztán mikor elkezdtem kontráznál tanulni, a hegedűlésbe is belekóstoltgattam, magán-szorgalomból. De úgy igazán harminchárom éves korom után vettem komolyan.

- Gyűjtötted is a népzene?

- Ahol jól érzi magát az ember, oda vágyakozik újra és újra. Így voltam én tizenhat éves

koromban, amikor elkezdtem Erdélyt járni. Gyűjtöttem a népdalokat, és persze fel is vettem magánra, hogy otthon meg lehessen megint hallgatni a rögzített hangulatokat. Komoly embernek érezhettem magam, mert akkor Széken egy ideig tanáruztam, mivel nadrágot viseltem, a városból jöttem, és még magnóm is volt. Persze a fiatalos lendület elvitt mindenrovára. Felvidéken két öreg dudást találtam még a hetvenes évek közepén. Ők úgy hívtak: Sanyi bócsi, (így, tájszóval). Mindketten rám hagyományozták a dudájukat. Szikora János, amikor kezembe adta az 1811-ben faragott gyönyörű dudát, azt mondta: „Magának adom, mert a gyerekek úgyis csak szétbordanák. Magánál jó helyen lesz!” Aztán elköszönt tőle: „Szerbusz duda, sokat örülnék, sokat szenvedünk együtt!”, azaz a kezembe adta, otthagytam a szobában a dudával és kiment az udvarra a csillagos ég alá... Azok közé a szerencsések közé tartozom, akik még élőben láthattuk a régi falusi életet. Jó lett volna jobban megörökíteni a múltat, ami akkor olyan természetességgel volt a jelen, hogy nem gondoltam, hogy például a széki csodavilág egyszer megszűnik. Sok minden ott maradt a múlt időben, mert a kazetta drága volt, s nagyon meg kellett válogatnunk, hogy mit vegyünk fel. Én nem

Az ehhez társított dúros akkordozás, a diszsonánás erőből kirobbanó nyugtalan, férfias harmónia, mondhatni: igazi hungarikum.

- Hogyan alakult meg a Muzsikás együttes, aminek alapítója, zeneszerzője és frontembere voltál?

- A Timár Sándor vezette Bartók Táncegyüttesben, az akkori legkísérletezőbb városi néptáncegyüttesben táncoltam, és olyan agyvelőt robbantó erővel tört ránk az erdélyi táncok szabadsága, a nem cigányzenekaros hangzású gyönyörű zenéknek, énekeknek a tömege, hogy rendszeresen összejárunk a próbákon kívül is a magunk szórakozására énekelni, zenélni az „Új” dallamokat. „Új lángok, új bitek, új kobók, új szentek”-érvés bizsergetett bennünket. Sipos Misit Széken ismertem meg, aki „véletlenül” vetődött oda, és ősszel már a Bartók tánciskerő zenekarában kontrázott. Itt bőgőzött Hamar Dani is, itt táncolt Éri Péter és Sebestyén Márti is. Ebből az új érzésből született a Muzsikás. Misi hegedült, Dani bőgőzött, én meg a kontra mellé megtanultam dudálni, tekerőzni, kobozolni, hogy színesítsük az ismeretterjesztő előadásainkat. Mert a felkérések egyre csak jöttek... Nemcsak reprodukáltak

érték volt akkor. A család magnója! Csak úgy vehettem fel Rollingot, Kings-et és egyéb beat zenét, ha a rádióból az akkori „Mezők, falvak, énekek” műsort is felvettem a beat számok közé. Jó módszer volt! A Muzsikásban több beat-blues ihletésű számot is csináltam, valahogy összeért bennem a Nyugat meg a Kelet. A Rolling és a széki Icsán-zene békében élt bennem.

- Ha jól tudom, van egy zenei felfedezésed is. Mesélnél-e erről?

- Ádám István zenéjének tízévi hallgatása után megértettem valamit... Azt hiszem, ennyi idő után fogalmazhatok így: arra születtem, hogy felfedezem azt, hogy mi a magyar paraszzenénk valós ritmusa. Léteznek sajátosan magyar négygyedű, ami nem a nyugati metronómos négygyedű! Kodály Zoltán ebből sejtett meg valamit, talán ezért is mondta azt, hogy: „az a jó zene, amelyik egy picikét késik.” Nos, ez a nyugodtság lehető fel ebben a páratlanságban. Csak egy érdekességet hadd említsek ehhez kapcsolódóan! A XIII. századig a zenei egyet három részre osztották (páratlan!), a Szentháromság példájára. Az erről szóló régi írásokban a három részre osztott alapú zenélést perfekt

tudós-gyűjtő voltam, mint Bartók, csak egy fiatalember, aki igyekszik egyre többet észrevenni, és megörökíteni a jót az előtte feltáruuló világból. Kár, hogy ezek mind nem kerültek rögzítésre. Nagyon-nagy hiány, hogy az élőbeszédet nem gyűjtöttük! Az öregek, ahogyan beszéltek! Ahogyan fűzték a szavakat! Szinte költőien fogalmaztak. Anyám gyűjtött ezekből egy keveset Mezőségen, de leginkább Moldvában. Ezek az élőbeszéd-felvételek pótolhatatlanok, mert „nem úgy van most, mint volt régen”. Sajnálom azt is, hogy a magyar nótákat, amiket a nép énekel, a népdalok mellett nem vettük föl a régi öregektől, ahogyan ők játszották: dúrosan. Azt tanították nekünk itt Pesten, hogy a nóták szövegileg és zeneileg silányak. Erdélynek ezen a részén ezeket a magyar nótákat is, mint mindent, csak dúr akkordokkal kísérik még mindig, mint régen. Moll dallamokat dúr akkordokkal! Ennél huszonegyedik századibb hangzást nehéz produkálni! A magyar népdalok jelentős része moll hangzású, női jellegű.

a dallamokat, hanem sok elveszett dallamú szöveghez kerestem megfelelő hangszeres zenét is. Kevesen tudják, hogy sok instrumentális zenéből így lett énekelhető népdal. Kerestem és találtam a szövegekhez dallamot is, ám a szövegeken egy picikét változtatnom kellett. Például a *Hidegen fűjnek a szelek*, vagy a *Nem úgy van most, mint volt régen* is így keletkezett. A *Másfél millió lépés Magyarországon* című filmsorozatban megszólaló ének, az *Indulj el egy úton* is saját kreáció, mert ilyen népdal nem volt addig.

- De azzá lett.

- Igen, talán azzá is lett.

- Hogyan viszonyultál a rockzenéhez?

- Nagy életerés volt nekem a 60-as és 70-es években a Rolling Stones zenéje. Vitathatatlanul nagy hatással volt rám. Volt egy kis szalagos magnónk, ami nagy

(=tökéletes) zenének hívták, amit felváltott a két részre osztott alapú zenei gondolkodás (páros!), amit imperfekt (= nem tökéletes) zenének hívtak. A világon miért az imperfekt zenei gondolkodás terjedt el? Ezt nem tudom. Magyarul érthető: ami jó, az jó! Ami perfekt, az perfekt. Szerencsére a Magyar népzene megőrizte a perfekciót, azt, ahogyan a XIII. századig játszottak.

- Fogalmazhatunk úgy, hogy a zenénk asszimmetrikus?

- Mondhatjuk, mert az alapja a zenéknek hármas osztású, ami páratlan szám. A két páratlanból meg páros alakulhat ki. A szépség sem a szimmetriában rejlik, mert ugye a legszebb nőnek sem egyforma az arcának a jobb és bal fele. Minden dolog a földön páratlan, egyedi, miért a zene lenne a kivétel?

- Zenetanár is voltál Béres János iskolájában, Óbudán.

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR, A SZELLEMI ŐSHAZA FELFEDEZŐJE 2. rész

Kőrösi Csoma Sándor személyisége
és munkássága grafológus szemmel

Barna Erika Viktória

Minden kitérője kényszer kitérő volt, de tudjuk, hogy a pont a halállal felkerült a mondat végére, élete nem vált befejezetlen mondatá.

a nagy változást a lényében. Termékeny talajra talált benne mindaz, amit olvasott és fordított, hiszen már az iratok olvasása előtt is fejlett spiritualitással rendelkezett,

- Volt szerencsém! Béres János az a kiváló ember, népzenei megcsallott harcosa, aki Magyarországon megteremtette a magyar népzeneoktatás iskolai formáját. Azt, amit Bartók és Kodály összegyűjtött, közkinccsé kell tenni, iskolai keretek között is! Ez volt a jelszava, amikor megálmodta, kijárta, létrehozta az Óbudai Népzenei Iskolát. 1977-ben felkeresett, hogy a Mókus utcai Zeneiskola népi tagozatába menjek tanítani. Így ősszel beindítottuk a duda és tekerő tanszakot, a már egy éve működő furulya, cimbalom, és citera mellett. Amikor a tanítványaim alkalmasak lettek, átvették a dudát és a tekerőt, és utána vonósokat kezdtem tanítani. Itt alakult meg a Magyar Dudazenekar és a Magyar Tekezőzenekar is. Huszonhárom évig tanítottam itt, volt sok jó tanítványom, akik ma már felnőttként, önállóan viszik tovább szellemi honvédelmünk egyik ágát, a magyar zenét.

- Térjünk vissza egy kicsit a Muzsikásra! Mi volt a kiválasztás oka?

- Az, hogy másképpen akartam már zenélni. Nem elégedtem meg azzal, hogy egy eredeti zenét eljátszunk, ahogy bírnunk, ám a fejlődés igénye nélkül. Keves volt nekem, hogy évek óta ugyanazt a tizenkét számot játszunk minden műsoron. Nem volt már lángolás mindenki benn, csak robot, pénzkereset. Ám éreztem, ha nekünk adatott meg, hogy a világba vigyük a magyar zenét, akkor fejlődni kell, hiszen a hazánkat képviseljük. Akkoriban telt le a tízéves zenehallgatásom. A zene mélyebb tanulmányozása folyamatosan arra ösztökölt, hogy gyakoroljam azokat a gyakorlatokat, amit a tíz év zenehallgatása kikövetelt tőlem. Őket idegesítette, hogy nem képesek gyakorolni annyit, amennyit diktáltak. Ők is akarták, hogy menjek. Nem volt már rám és a zenei ötleteimre szükség... Nélkülem is ment a székér.

Mik azok a varázsjelek?

- A zene szakrális voltának az alappillére a hullám, a hanghullámozás, hogy azonos hullámhosszon lehessünk, együtt a zenészek, az ének és a tánc. Az ősi szimbólumokkal zengetjük be a húrokat. Körrel, nyolcas jellel, hullámokkal, körkörös spirálokkal – ez egy sajátos magyar vonótechnika. (De a dob bőré is ezekkel a varázsjelekkel kell berezgetni.) A jelekkel bezengetett zene az teljesen más, mint a nem jelekkel zengetett zene! A vonó, vagy például a dobverő egy varázspálca, a perfekt zene pedig maga a varázslás. A zenével való gyógyítás ott kezdődik, hogy a zenész magát varázsolja el előbb, megismerve a zenei hullámok és körök törvényét.

- Talán ezért is kellene komolyabban venni az ének-zene oktatását. Te hogyan látod ezt?

- Magyarország felemelkedése nem lehetséges általános zenei műveltség nélkül, mert a zene a szavak felett álló nyelvzet, és azt nem elég mondani, de éltetni kell! Nálunk egyebet sem hallani csak az idegen kultúrák, az idegen zenék ricsaját, a tévében, a rádióban, a benzinkúton, a boltban... A gyerekek ebbe az idegen zenei világba születnek bele, amitől, lehet mondani: a magyar szellemük eljanicsárosodik. Fojtogat az idegen szellem, fojtogat az idegenség. Az idegen szóban az ideg szavunk is benne van, azért leszünk sokszor idegesek tőle, és nem is tudjuk, milyen idegen rezgés zavarja állandóan a magyarságunk lelkebe beködött hullámokat. El tudod képzelni, hogy Londonban reggel felébred az angol polgár, s miközben borotválkozik, „csehszlovák” silány slágereket bömböl a rádió? Aztán beszáll az autójába, s míg a munkahelyére ér, szintén „csehszlovák” zenét sugároz az éter? Megy a „csehszlovák” zene délig, aztán hírek, majd újra „csehszlovák” zene. Ugye, hogy még a gondolata is megmosolyogni való? – és egyben hátronzogató!

szükséglete, a zene a szellemé, a tánc pedig a testé. Ezt sosem lenne szabad elfelejteni.

- Milyen terveid vannak mostanában?

- G. Nagy Ilián 2000-ben, a kétezeréves évforduló okán, írt egy folkoperának elképzelt szövegkönyvet, amit a kérésére megzenésítettem. Kétszer hetven perces mű lett, *Jézus születése* a címe. Ezt szeretném átoldozni, szeretném a zenéjét magyaros páratlan ritmusúvá tenni, mert amikor készítettem, akkor még nem tudatosodott bennem a zene páratlansága, csak a zenei hullámok, a zene hullámozása le és fel. A másik tervem, hogy Petőfi verseit megzenésítem népzenei alapokon, világi zenével. Legyen a vers és a zene mindenkié! Petőfi Sándor a szabadság és szerelem költője szabad magyar népzene, ez a vágyam. Legyen a 2013-as év kalapján virágnak 77 Petőfi-dal is.

- Támogató van ehhez a nagy munkához?

- Magamban és a zenész családomban bízom. Bízom a kiváló zenészekben is, hogy eljönnek „meggyetemésíteni” tudásukkal a hangzást. Talán elolvassa majd olyan valaki is ezt a riportot, akinek van pénze arra, hogy támogassa a technikai erőfeszítéseket és a hangfelvételeket!

- Beszélj egy kicsit a családról, a gyerekeidről. Van folytatás?

- Két gyönyörű lányom van és két szép fiam. Panni lányom egyetemre jár, Julcsi lányomnak kislánya született, nagypapa lettem. Mindkét lány elkötelt hűve a magyar népdalnak, amit anyám plántált beléjük, meg az, hogy ők is a széki zenére ébredtek-feküdtek már picit korukban. Panni lányom egyfolytában énekel, és bármilyen szóra tud mondani egy népdalt. Julcsi lányom sokat énekel az unokáknak és egyfolytában hallgatják ők is a válogatott népzeneiket. Nagyobbik

Kiválasztás után a Muzsikás együttes Kosuth-díjat kapott. Te nem részesültél ebben a díjban, noha illetet volna, hogy te is megkapd. A Kalákánál hasonló körülmények között Huzella Péter ezt a díjat átvethette. Szerinted miért maradtál ki?

- Mindenki megvan a maga sorsa. És mindenki a maga lelkiismeretével kell elszámolnia. Meg kellett értenem, hogy az addigi életemet semmibe sem veszi a díjosztó. Evvel meg kellett küzdenem, hogy aztán megértsem: jót gondolni jobb! Ebből született a Varázsjelek című könyvcsekkém. Az én sorsom a magyar népzene. Bármilyen történik is, nekem ennek a zenének a kutatása és a tudásom átadása a legfontosabb.

- Milyen most a viszony köztetek?

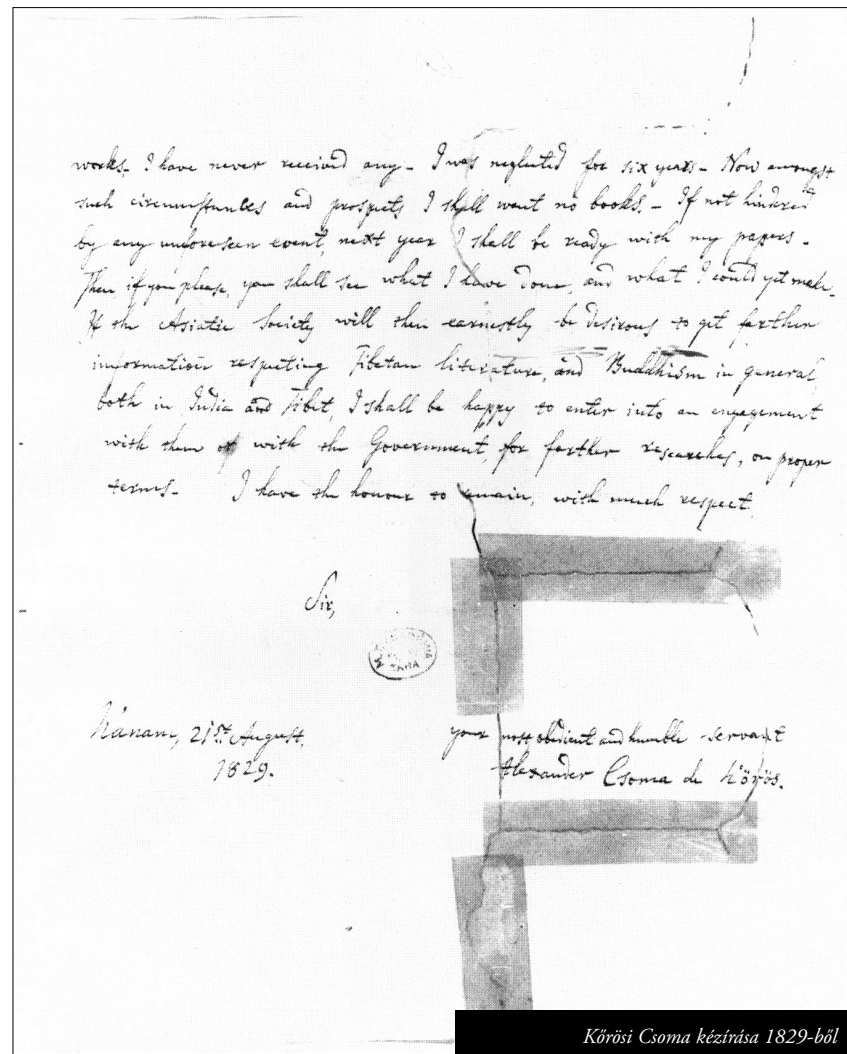
- Kimért, mint amikor az elvált házások találkoznak. Nincs miről beszélünk. Nincs közös zenei témánk sem.

Mi a mai zenei oktatás legnagyobb hibája?

- Az, hogy nem zenélni tanulnak először a gyerekek. Nyüstölnek a kottát, a nyugati zeneelméletet, ahelyett, hogy a magyar zenét tanítanák nekik. A játszást, a variálást, a magyar népzene szabadságát. Már óvodában megtanulhatnák azt a száz népdalt, amit mindenki iskolás korára ismerne. A mai hivatalos zeneoktatás olyan, mintha a picit gyereket először írni és olvasni tanítanánk, s csak azután tanítanánk a beszédre. Pedig az ének a lélek

fiam szintén a Csoóri Sándor nevet viseli, Sündinek becézzük, ő is zenész, a BudaFolk együttes motorja. A kisebbik fiam, a nyolc éves Benedek is zenél már velünk. A Muzsikás, az Ifjú Muzsikás, Csoóri Sándor és Szabadcsapata, az Ádám István Emlézenekar... ezekben az együttesekben játszottam, vagy játszom. A kedvencem a legutóbbi, mert ott a fiaimmal zenélek. Van folytatás!

- Ehhez adjon nektek az Isten sok jó erőt és jó egészséget!

Kőrösi Csoma kézírása 1829-ből

A következő írásminta 1829-ben, Kanamban készült, és grafológus szemmel egy újjászületett embert mutat. Az előző írás mozgalmasságához képest megtisztult látunk, a szellős tértartás, az írás finom vibrációja kecses gesztusai, szép és ápoltság betűi a korábbi magas szinthez képest még magasabb tudatszintre jutást, fejlett spiritualitást tükröznek. Amíg az előző írásban erős dőltséget látunk, itt mérsékeltbb a dőlés, gyengébb a nyomás, a vonal jelentős mértékben vékonyodott: elhalkult, anyagtalannak. Az előző korszakban hangsúlyosabb volt a külső világ, az 1929-es kézírás alapján már a belső világ kap nagyobb teret. Az anyagosság felett élő Kőrösit látjuk, a tudóst és szentet együtt. Isten közeli, megszentelt állapot ez.

Egységelményt láthatunk a kézírásból: a szellemi-lelki és testi síkok fedésben vannak, Kőrösi Csoma Sándor világgépében minden a helyén van: belső béke és harmónia árad az írásból. Az írás kisméretű, rendkívül koncentrált, ami fizikai szinten a testi szükségletek minimalizálását jelentette, lelki szinten a belső békét, derűt, és önfegyelmet, szellemi szinten a dolgok mélyére látást, nagy koncentrációt és bölcsességet.

Mondhatni ez olyan csúcspont, amely az emberi lehetőségek végső állapota: a teremtett világ törvényeit tisztán látó és értő embert jelez a kézírás – aki egységben látja a világmindenséget. Az őshaza kutató a mulandó fizikai világ és az örökkévalóság határán él, láthatóan a földi világ múlt értékei nem hívogatják, az igazi értékek felé fordul. Olyan ez, mint egy médiumi írás, az áldozatvállalás ajándékként kikristályosult állapot, a szellemi-lelki emelkedettségbe jutott ember írása.

Összességében a kézírásból harmónia, létöröm, az alkotómunka eufóriája, a megérkezett ember bensősége látható, nagy valószínűséggel a szanszkrit és tibeti szent iratok hatása ez. A grafikus jellemzők alapján egyértelműen megállapítható, hogy nem pusztán technikai fordításról lehet szó, vagyis a 20 nyelven beszélő tudós igen mélyen belülről, a témával azonosulva fordíthatta ezeket az iratokat, ami beavatáselményt jelenthetett, és ez hozta

mondhatjuk, felkészült és méltó volt arra, hogy a világ első tibetológusaként összekapcsolja Keletet és Nyugatot.

Ahogy már korábban is feltárult, az írás színvonalát tökéletességigény, önmagával és másokkal szembeni szigorúság, magas mércét mutat, valamint intoleranciát a felszínességgel szemben. Ebből érthető meg, hogy az a munka, amire eredetileg egy-két évet szánt, valójában közel egy évtizedbe került. Nem siette el vállalt feladatát, nem kapkodott, fércmunkát nem adott ki a kezéből, még ha erre ösztökölte is a környezete. Bármilyen vállalt, hogy a tibeti-angol szótárt magas igény szinten írassa meg, nem tűrt semmiféle megalkuvást, amivel példát állított mindannyiunk számára is: „Jót s jól” volt a mércéje.

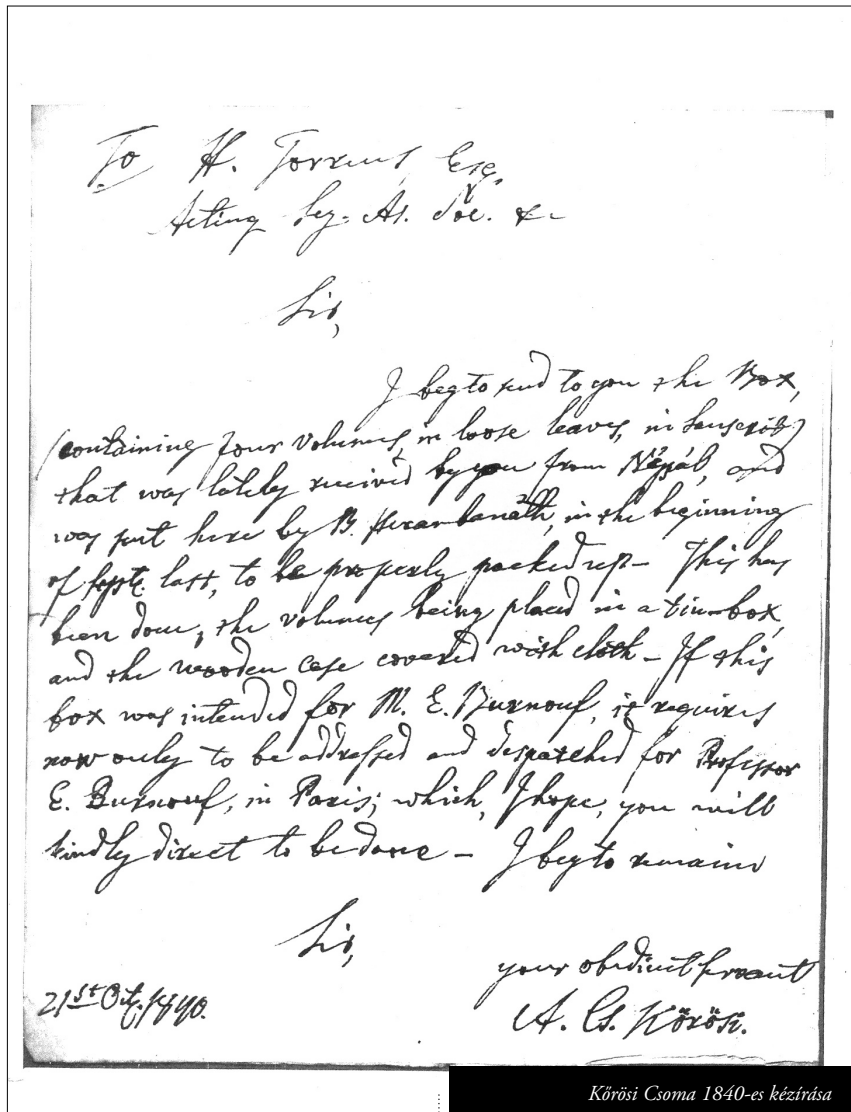
Mindebből érthető, hogy miért is volt zárkózottabb, miért nem tűrhette már diákkorában sem a fecsegést, ami felszínes és értelmetlen időöltésnek tűnhetett számára.

Kőrösi Csoma kézírása 1835-ből

Az 1835-ben készített írásképe szembeütően grafikai változásokat mutat, amiből újabb jelentős állapotváltozásokra következtethetünk. Az írás korábbi ritmikája megbomlik, diszsonanciák mutatkoznak. A felszíni nyugalom mögött rejtett feszültséget, belső küzdelmeket tükröz a kézírás.

Feltűnő az írómozgás görcsössége, és az ún. sárosodás (pacásodás), ami az alsó zónás betűszárak hurkaiban diszsonáns látványt nyújt. A pacázás részben eredhet a toll hibájából is, de látható, hogy vannak jó kivitelezésű szakaszok, ami jelzi, hogy túl a toll minőségén itt a kézmozdulatok görcsösségéről is szó van. Egyértelműen látható, hogy fizikailag igen meggyőzött testben él, amely testi panaszokat is jelenthetett számára.

Az alsó zónás hurkok „sárosodása” és a vonalritmus egyenetlenségei alapján érzelmesedésre, és a lábokban fellépő visszártágulatra következtethetünk. Az írásképe alapján Kőrösi Csoma Sándor ebben az időben erős láb fájdalmaktól is szenvedhetett, ún. „nehéz-láb” érzés, feszülés,

Körösi Csoma 1840-es kézírása

duzzadás, lábszárgörcsök nehezíthették mindennapjait. A vonal aritmiája, a vonalminőség szélsőségei vényomás ingadozásra is utalnak. Ugyanakkor az is látható, hogy önmagát meghaladó módon igyekezett a fizikai problémákon úrrá lenni, s csak az életfeladatára, a szent célra összpontosítani.

A szellem továbbra is uralja a testet, de a test már jóval több panasszal és gyengeséggel tud engedelmessé válni. Az egészségkárosodás feltehetően a nagy magasságbeli viszonyok miatt, a mozgást korlátozó, szűk kolostori szobákban töltött telek miatt törvényszerűen következhetett be. De akár a jak-vasas teák is hozzájárulhattak az érlelmesedéshez. Ugyanakkor az is látható, hogy a fizikai fájdalmak fölött élt, alulértékelt ezeket a testi problémákat, s minden gyötrelmét átfordította alkotó munkába. Más ember ennyi fizikai fájdalom hatására valószínű megadta volna magát, panaszkodott volna vagy elmenekült volna, de Körösi Csoma számára minden dolog elvesztette a fontosságát, ami nem az életfeladatával volt összefüggésben.

Tudjuk, hogy elsajátította a tibeti orvoslás titkait és önmagát is képes volt gyógyítani, amire igen nagy szüksége is lehetett. Mondhatni, hogy ennek a leromlott testnek a „működtetése” rendkívüli teljesítmény volt, ami már önmagában is tisztelet érdemelne. De az, hogy ezzel a testtel még hét éven át további próbatételeken jutott át, az még inkább szellemóriásiá növelheti őt az utókor számára.

Általános elégedetlenségi érzet, bűntudat, mélyre nyomott szorongás körvonalazható még az íráskép alapján, de szellemi éberséggel és magas tudatossággal igyekszik megtartani az egyensúlyát, amit igen sok energiavesztéssel tud fenntartani.

A lírai „d”-k nyomatékossabbá, helyenként kampósabbá váltak, ami türelmetlenségre, ingerlékenységre utal. Bármelyik jellemzőjét vizsgáljuk a kézírásnak, mindegyik megerősíti, hogy a székely tudós drámai küzdelmet folytathatott önmagával, hogy mélyre nyomja ezt a nyugtalanságot. Kifelé lelki egyensúlyt mutatott, feltehetően nem sejtették a belső viharokat és a testi fájdalmakat. Az írásmozgás

jó tartottsága tükrözi önfegyelmét, erős hitét, elköteleződését, erejét, amely győztesként emeli őt a fizikai próbatételek fölé.

Körösi Csoma Sándor 1840-es kézírása még zaklatottabb képet mutat, állapotának további súlyosbodását látjuk, még erőteljesebb az írás ritmuszavara, ami a korábban jelzett érrendszeri betegség súlyosbodására utal. Impulzivitás és türelmetlenség hatja át lényét, láthatóan egyre nehezebben tud úrrá lenni az állapotán. Elégedetlenséggel küzd, ez önmaga felé és mások felé egyaránt irányul. Fizikai szinten testi meggyötörtség látható, a vitális energiák jelentősen csökkentek az öt évvel ezelőtti állapothoz képest.

Segélykérő jeleket ad le az írás, amelyek a lelki egyensúlyáért drámai küzdelmet vívó ember tudatlan megnyilatkozásai. Próbál a fájdalomak fölé emelkedni, de lelki téren csalódások nyoma keményíti azt a korábbi harmonikus állapotot, amit az 1829-es írásminta alapján láthattunk.

„Az ember egyszerre él az életben és az örökkévalóságban és ha ezt tudja...mindent úgy tegyen, mintha csak egy élete volna, és pedig nem történeti, hanem örökkévalósági, tehát lehetőleg ne fizikai, hanem szellemi, fizikai csupán annyit, amennyi saját egyéni történeti életéhez szükséges”- olvashatjuk József Attila felismerését.

Pontosan így élt a székely tudós, aki minden fizikai nélkülözést tudatosan vállalt - belátván, hogy van egy sokkal magasabb rendű cél, mintsem kényelemben és anyagi jólétben élni.

Keresztre feszítettséghez közeli állapot lehetett ez, beleütközött a fizikai lét valóságába és szűkebb korlátaiba. Az írásban megjelenő görcsösség jelzi, hogy az egyensúlytartás szinte minden erejét felőrölte, mivel miközben igyekezett kifelé nyugalmat, békeséget árasztani, belül mély válságot élhetett át. Tetőcserepyszerűen tört sorai és aláírása is tükrözi, hogy harcol az erővesztés ellen, testi panaszokkal és lelki nehézségekkel küzd, de szellemi síkon töretlenül tartja az irányt. Ezt mutatja az aláírás keménysége, amely elszántságot tükröz.

Láthatóan feszíti a haladás vágya: a türelmetlenség és megfeneklettség kettősségében vergődik. Lázás, szenvedélyes keresés ösztönzi, kutatja, hogy miképpen törjön ki ebből az állapotból. Szabadságra vágyó, a kényszerű kööttségeket keresztként cipelő és a célját feltartóztatatlannal követő férfit látunk, akinek az egyetlen megnyugvás az, ha útra kelhet, legalábbis az írás dinamizmusa, nyugtalan lendülete ezt sugallja.

Ez a lázas türelmetlenség mintha előérzet lenne, hogy már nincs sok ideje, de minden lehetőséget meg akar ragadni, hogy az önmaga által vállalt feladatot teljesítse és elszámolhasson önmaga és Isten előtt.

Az érzelmek széles skálája tárul fel a grafikus jellemzők alapján: lelkesedés, érzékenyülés, kételemek, düh, felhősebb, borúsabb gondolatok, félelmek és szorongások. Mindezek csak segítettek és erőt adtak ahhoz, hogy újra útnak induljon és 1842. április 11-éig folytassa az útját, hogy Dardzsilingben a Himalája ölélésében, a világ egyik legszebb pontján megtalálja végső nyughelyét – s oda várja a zárándok utódokat.

Ha végiggondoljuk az eddig feltáruló tulajdonságokat, akkor azt is mondhatjuk, hogy Körösi Csoma Sándor személyisége sűrűtéménye a magyar lélek különböző vetületeinek, amelyek évezredek át szellemi nagyjainkban testesülnek meg: a szent célokért való áldozatvállalásnak, a lángelkűségnek, a minden körülmények között való kitartásnak, a szívósságnak, a szellemi erőfölénynek, a spirituálisnak, a méltósággal végigvitt feladatvállalásnak, a vállalkozókedvnek, a kreatív, különleges problémamegoldásnak.

Ha egy nemzet életében súlyos nehézségek támadnak, a jobbtájon fáradó emberek gyakran igyekeznek erőt meríteni, a jelen feladatainak megoldásához példát mutatni a nemzet sikeres múltjának felidézésével. Ez a közhangulat jellemezte Körösi korát is, és a nemzeti önállósodási törekvések közepette érhető és indokolt módon került a magyarság eredetnek kutatása ismét a szellemi embereinek fókuszába. Ennek a szellemi folyamatnak a mitikus alakjává vált Körösi Csoma Sándor.

Sok vita zajlik arról, hogy a székely tudós vajon teljesítette-e életfeladatát, hogy vajon a tibeti-angol szótár elkészítésével nem adta-e fel önmagát és küldetését. A vita középpontjában közvetlenül az a tény áll, hogy nem jutott el az ujjurokhoz, a feltételezett „öshazába”.

Személyiségének érettségét, tisztán látását, fejlett spiritualitását alapul véve eljuthatunk az egész életével megpecsételt virtuális, szellemi végrendeletéhez.

Kutatásainak, életének két fontos üzenete:

hogy a magyarok Keletről jöttek „Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a mi eleink ezen vidékekről szállottak le mint kultusz-nemzetek a Krisztus előtt több századokkal” – írta halála előtt.

és rátalált a szellemi öshazára:

A „szanszkrit nyelv tanulmányozása ugyanis a legújabb időkben csodálatosan virágozni kezdett Európában, különösen Németországban. Ha a magyar tudósok a szanszkrit irodalomról bővebb ismereteket tesznek szert, csodálkozni fognak, hogy mily nagyfokú ennek a régi nyelvnek a rokonsága a mi anyanyelvünkkel. Ugyancsak feltalálható ott a magyar régiségeknek számos emléke, melyeket elhagyott helyeken ma már hiába keresünk”- hagyta örökül mindannyiunk számára.

Fontos látnunk, hogy a nemzet eredete nem földi kategória. A nép fogalmán az azonos anyanyelven beszélő emberek közösségét értjük, a nemzet fogalmán pedig a nem csupán azonos anyanyelven beszélő, hanem azonos módon érző emberek közösségét. Egy nép lakhelye földi, földrajzi kategória, a nép az országban lakik. Az érzelmeknek a kollektív, „nemzeti” megnyilatkozása a néplelemben jelenik meg, a nemzet hazában él. Az ország földrajzi-, a haza pedig lelki kategória.

A „magyar öshaza” a fentiek tükrében nem az a földi, földrajzi terület, ahol a „magyarság” lakóhelye található. Ebben a szemléletben értelmetlen, sőt felesleges keresni azt a földi helyet, amit „öshazának” tudhatunk nevezni, mert a lélek ősi hazája nem a földi világban található. A „magyarság öshazája” szellemi kategória, a magyar öshaza a szellemi világban található. Ennek a szellemi dimenzióknak a megnyilatkozásai legközvetlenebbül a nemzeti kultúrában jelennek meg, amelynek elsődleges hordozója a nyelv.

Ez utóbbi felismerést hangosítja fel Jean Pierre vallomása a nyelvről:

„A Szó, amely Isten redőiben őrzi az emberi nem történetét az első naptól fogva, s minden nép történetét annak nyelvében, olyan bizonyossággal, s oly cáfolhatatlanul, hogy zavarba ejti a járatanokat és a tudósokat egyaránt...”

„Nyelvében él a nemzet” folytatja a gondolatot Széchenyi István. Amíg van magyar szó, addig él a nemzet, a nyelv által hordozzuk és adjuk át egymásnak közös szellemi kincsünket, megőrizve az ősi világmodellt, amelyre építkezve jutottunk el a mai napig.

Ha rátekinünk Körösi Csoma Sándor életútjára, akkor mondhatjuk, hogy rátalált a szellemi öshazára, megérkezett, ahova elindult, és a Dardzsilingben véget ért útjának egész nemzethez szóló örök példázata van.

Körösi munkásságának csodája és maig ható üzenete, hogy bár a földi világban kezdte kutatását, a szent íráskönyv tanulmányozásával végül a szellemi világba jutott el a magyar öshaza keresése során. Munkássága a legteljesebb sikertörténet, üzenetét megérteni és követni pedig mindannyiunk feladata és felelőssége...

„Egy szegény árva magyar pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságról lelkesítve – Körösi Csoma Sándor – bölcsőjét kereste a magyarnak, és végre összerokkadt fűradalmi alatt. Távól a hazától alussza itt örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében” (Sírírelmet - Széchenyi István)

(Az előadás elhangzott Kovácsnán 2008. április)

VÁLOGATOTT KÖTET AZ EZREDFORDULÓN: PETRŐCZI ÉVA: LEGENDA, VÁLTOZATLAN

Bakonyi István

Ritka ajándék, hogy nemzedékünk megeríthetett egy újabb ezredfordulót. Azt is elmondhatjuk, hogy a Földön ma élők döntő többsége a múlt évezredben született... Az ilyen kivételes alkalmas természetesen sok embert készítenek számadásra, vagy – ami ugyancsak gyakori – esetleges világi hangulatok ápolására. Kétségtelen, hogy sok szempontból érthetőek az ilyen szándékok és törekvések. A kevésbé misztikus vagy ezoterikus gondolkodású embert is magával ragadhatja a nagy fordulat, annak titokzottsága, rejtelme.

Az pedig teljesen érthető, ha egy alkotó ember szellemi leltárt készít ilyenkor. Petrőczi Éva is közéjük tartozik. 2001-ben a Fekete Sas Kiadónál megjelent verseskötete, a *Legenda, változatlan* mintegy hatvan oldalal *Egyetlen verseim* címmel válogatást tartalmaz korábbi műveiből, és ezt követi harminc új költemény. Ám az meg nagy újdonság, hogy a következőkben német és angol műfordításban is olvashatjuk műveit, *Buda György* és *Zollman* Péter munkájának köszönhetően, akik a magyar irodalom legavatottabb, díjjakkal elismert tolmácsolói közé tartoznak, Ausztriában és Angliában. Számomra különösen a Zollman által angolra fordított művek az igazán áttűnőek. Valószínűleg Petrőczi Éva egyik hivatása, az anglistika miatt, mert egyébként a német változatok is átlagon felüliek. Ráadásul a Petrőczi-versek természete és

szellemisége, a szerző – Cs. Szabó László szavával – „maga alól minden pulpitust kirúgó” magatartása közelebb áll az angolszász kultúrához. A kötet krónikájához tartozik, hogy külföldi premijére 2001 júniusában Londonban került sor, éppen a műfordító határozó segítségével. Ő javasolta az ortani Magyar Kulturális Intézetnek, hogy hívják meg Petrőczi Évát, és a bemutatóra sor is került a Barbican Centre-ben. Peter Sherwood beszámolója is írt erről az Élet és Irodalomban. „A korábbi időszakokhoz képest manapság talán csendesebb magyar költészetet Petrőczi Éva, Gerevich András és Mesterházi Mónika képviseltek, hála George Szirtes és Zolmann Péter fordításainak, de még inkább Janet Suzmann színésznő mélyesen empátiikus közvetítésének.” (Peter Sherwood: *Egy hónap magyar irodalom Londonban. Élet és Irodalom*, 2001. július 13.) Ezt a gesztust egyébként két évvel korábban Buda György is megette, 2000-ben a bécsi Literaturhaus Wien-ben, egy német nyelvű költői esten ő beszélgetett Petrőczi Évával, az akkor még friss *Vallomás, eperrel* kapcsán, s a szerzőt a kedélyes bécsi-ek nem csak pezsgővel, de jókora kosár korai (májusi) eperrel köszöntötték.

Már a borító is szokatlanul ünnepélyes: egyrészt a kemény fedél, másrészt nyolc fénykép, a szerzőről, egészen a kislány kortól az érett asszonyig és anyáig. A borító művésze Fehérvári N. Zsoltnak köszönhető. Persze azt sem feledhetjük, hogy az 1951-ben született költő akkoriban fontos kerek évfordulóhoz

érkezett! Így hát több okból is indokolt a számadás. Egyébként ugyanebben az esztendőben kapta meg a Magyar Írószövetség Arany János Jutalmát, mint szakmai elismerést. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy addig, egy 1995-ös Quasimodo-elismerést, de korántsem nagydíjat kivéve, nem halmozták el éppen díjakkal vagy kitüntetésekkel...

Ő, maga így ajánlja kötetét: „Ha nem is a Költészet Napján, de a költészet hetében születtem, 1951 Goltgatókkal teli estejében. Versben beszélni nagyon korán, két éves korom táján kezdtem, részben erre előző nyolcadik kötetem címe, a „Legenda, változatlan”. Részben pedig arra, hogy nem vagyok az éles-látványos stílusváltások embe-re, ahogyan az állandóan változó külső sem: gyerekkori arcom számos vonását megőrizte ma, anyókámból és kamaszból összegyűrt ábrázatom. Versírói céljaim sem változtak: makacsul igyekszem felfedezni, s az Olvasóval is felfedeztetni még a legkeservebb élet-helyzetek öröm-lehetőségeit is. Ezúttal, hála fordítóimnak, anyanyelvemen kívül angolul és németül.”

Valóban: ez a verseskötet is arról tanúsodik, hogy szerzője nem az „éles-látványos stílusváltások embere”, és kis túlzással azt is mondhatnánk róla, hogy egész életművében egyetlen, nagy verset ír. Ez a nagy vers életéről, haláláról, szerelemről, barátságáról, kicsi és nagy dolgokról, jeles személyiségekről, hazáról és anyanyelvről szól. A maga puritán,

ugyanakkor játékos, másutt meg emelkedett hangján. Többnyire nagyon tömören, pózok nélkül. Hatvanhárom korábbi, erősen válogatott művében épp úgy, mint a mintegy feleannyi új alkotásban. Mindez természetesen nem egy-helyben-topogást jelent, hanem sokkal inkább tudatos építkezést, miközben a költő mindvégig hű marad eszményeire és értékrendjéhez. Azt is jól tudja, hogy semmi sem tökéletes, a gyarló ember sok mindent elkövet, ám jobb, ha vállalja múltját és sorsát.

Az *Egyetlen verseim* c. ciklusban többek között ott találjuk sikeres korábbi versei közül a következőket: Ónarckép Jan Vermeer modorában, A patak éneke, *P.É. sírverse*, *Ez is történelem*, *Üzenet Ovidiusnak*, *Pataki virág-ének*, *Régimódi szerelmes vers*, *A bokályos házban*, *Vallomás, eperrel*, *Szenci Molnár Albert lázbeszéde*, *Ónarckép 1999-ből*. Különböző témák, különböző megoldások, a minőség jegyében. A „mátriarca és óriáscsecsemő” egy borbó bújtatása, a belső fejlődésrajz számos tükrö. „A kötet címe folytonosságot, az idő és a lélek folyamatosságát sugallja. Csakugyan erről van szó, hiszen Petrőczi Éva előző kötetének (*Vallomás, eperrel*, 1999) címadó motívuma is gyermekkori emlékkép fölvilantás volt, és ezúttal is arról van szó: a *Legenda, változatlan* arra utal, hogy két éves kora óta nem szűnt meg versben beszélni. ... az idővel dacoló költő arcát mutatja, a kevés szóval sokat mondó, a versei mögött mottókkal, idézetekkel egész művelődéstörténeti háttérrel rajzolódó, a csaknem azonos sor- és rímtech-

Petrőczi Éva Ezüsthálót...

dr. Nemerey Péter – Köri – emlékére

Ezüstháló tartott a hangod salto mortalés napjaimnak is: első percm tanúja voltál, s kezdedben rögön elfeledtem a földült méhből szikék és kampók fémese erdejébe érkezés aprócska lényem minden sejjét megrázó kinyjait.

És ezüstháló tart a hangod fülemben addig is, amíg az egykori „babácska” Hozzád ismét megérkezik. Hozzád, mely néha alkalmasabb a közvetlen önkifejezésre és kommunikációra. Ebben a lapban ezekből a személyes üzenetekből válogattunk párat.

nikával szólóét, a mindig versre alkalmat találót.” (Legeza Ilona: Petrőczy Éva: *Legenda, változatlan*. legeza.oszk.hu/sendpage.php?rec=li2928) A jeles, és a költő műveihez is hosszú távon hű recenzius lényegre törő szavai meggyőzőek. Például azért, mert valóban megtaláljuk itt a bármilyen témából művet teremteni tudó költő tehetségének nyomait. A meggyőző, szabadságától igazságtalanul megfosztott apa sorsának lenyomatát épp úgy, mint az *Egy konzervdoboz ürügyén* kikíváncsolt tartalmakat. Ez utóbbi esetben igencsak messzire jutunk a címben foglaltaktól: „Kis, nyúlós / megaláztatások: / belételek növesztgetünk / magunknak // köznapi mártíriumot.” Egész pályáján érződik, amit egy interjúban így fogalmazott meg: „...nekem az írás nem kín, hanem megváltás. Nem könnyű, de mindig élet-öröm-közeli sorsom egy-egy kegyelmi pillanata.” (Szegedi-Szabó Béla: *„Gyógyító, szent nyomok...”* Interjú Petrőczy Évával. Irodalmi Jelen, 2010. 05. 06.) A kegyelmi pillanatot itt a lényeg. Hiszen nélküle nem jöhet létre a Mű, gondolkodjék az alkotó bárhogyan is az emberi létről. A legnemesebb példa a zeneszerző Johann Sebastian Bach-é: ő írta művei végére, hogy „SDG”, vagyis: Soli Deo Gloria. Egyedül Istené a dicsőség! S ha ehhez „élet-öröm közeli sors” is járul, akkor még nagyobb a diadal.

A fenti dolgokat erősíti az Új versek ciklusának tizenhárom oldala is. Olyannyira, az embernek épül tovább az, ami a válogatott versek ciklusában látható volt. A Legeza Ilona által is emlegetett mottó itt is jelen van, mint művelődéstani háttér, rögtön a ciklusnyi *Vágy, januárban* c. versében is, mégpedig Shakespeare *Rómeó és Júliájából*: „Ó, bár lehetnék kesztyű a kezén, / Hogy az arcához érjek!” Ezt a motívumot fokozza tovább Petrőczy Éva, kibontván és részletezve, mintegy szép szerelmes versé fokozván. Hiszen: „...férfi-kezében / kisfiú-kezéd / úgy melengtetném, ahogy / a januári ég alatt / mástól nem várhatod.” Hiszen: az ember melegségre vágyik, Örkeny István után szabadon... (Nagy kár, hogy ennek a szónak a mai köznyelvben – számomra legalábbis – pejoratív jelentése van!) Ez a vágy persze nem a legendával rokon, ellenkezőleg: nagyon is evilági, természetes vágy.

Részben „testvérvérse” ennek a műnek a *Legenda, változatlan*. Kiemelendő, hogy nem teljesen azonos a címe a követével, hiszen ott a „változatlan” szó szerepel. Ideírom egész szövegét: „Látod, / se lant, se ének / nem kell hozzá, / hogy visszatérjek, / még annyi sem, / hogy szavaidnak / íve legyen. / Elég, ha fáradt / napjaid permén / helyet adsz nekem, / s az élet kibontott ámbra-hajam / minden szálában / újra szerteárad.” Egy szép és tartós emberi kapcsolat számos elemét rögzíti ez a kis remekmű. A vonzás és a tisztítás lehetőségét épp úgy, mint a biztos összetartozást. Egyértelműen ez utóbbi az erőteljesebb. De legenda-e ez? – tehetjük föl a kérdést. Mert a fülzövegben emlegetett legenda a két éves kori versbeszédnél inkább az. De hát mi a legenda lényege? Természetesen könyvtári irodalmat idézhetnénk ebben a tárgyban, és erre persze se okunk, se lehetőségünk. Mint tudjuk, ez a szó műfajt, méghozzá középkori műfajt is jelöl. Jeles személyiségek (magyar viszonylatban pl. Szent István, Szent Imre, Szent László vagy éppen Szent Margit) történetéhez kapcsolódik, és mindebben vannak csodás elemek, szent történetek.

Mai korunkban persze van a szónak hétköznapi jelentése is, és ez nehezen bizonyítható, félig igaz vagy valós történetekhez kötődik. Úgy gondolom, hogy Petrőczy Éva verse szempontjából egyik sem pontos, hiszen a leírt emberi kapcsolat igenis valós és igaz, ugyanakkor kétségtelenül túlzás lenne vele kapcsolatban – legalábbis a középkori értelemben – csodás elemeket látnunk. Ám ha úgy közelítünk tárgyunk felé, hogy csoda minden ember, és csoda minden szép és jó emberi kapcsolat, akkor már közelebb járunk az igazsághoz. Mindezt tárja elénk ez a mű nagyon finom lírai rajzzal, csendes és visszafogott módon, ugyanakkor rendkívül intenzív érzélemmel a háttérben. Az élet újra áradásáról, a napok permén elfoglalt, megnyugvást is hozó helyről.

Érthető, hogy az ilyen költő változatlanul kötődik olyan ünnepekhez, amelyek a szó legjobb értelmében vett legendás elemeket is magukban viselik. Ilyen keresztény/keresztény ünnep a pünkösd, a szentlélek kiadására emlékeztető egyháztörténelmi pillanat emléknapja. (*Pünkösd, virágváltással*) Ám nincs benne szó konkrétan az ünnepről,

hanem a természet uralkodik a szövegben. S mivel ott a dátum is (2000. június 11.), „igazol”, hogy kései az ünnep, és már a hársak „tombolnak” ezen a vasárnapon. Ekkor már nem a „dal-gyökerű”, szemérmes virág az ünnep természeti jelképe. A „virágváltás” pedig képzetársításra is alkalmas: nincs *világnegváltás*, „csupán” a *virágok* váltják egymást. Ily módon egyfajta hiányt is megfogalmaz a költő, persze igencsak áttételesen. A befejezésben is van némi diszsonancia: „a mézszínű fűrtök / irgalmatlan uralma / tart napok óta.” Pedig a hársfavirágzás illataradata a jó emlékek közé tartozhat. Itt mégsem ezt hangsúlyozza költőnk, hanem a hiányt érzékelteti.

Ünnep, bár teljesen más jellegű, a Szentivánéj is. Itt viszont a kötet címben levő szóval játszik, hiszen a vers címe: *Szentivánéj, változatlan*. Tehát: a jeles nap legendája változatlan. Észrevehető újra a Shakespeare-i párhuzam is, az ardeni erdő, Zuboly és Titánia emlegetésével. A nyári napforduló sok-sok hiedellel (legendával?), népszokással, varázslattal, és persze szerelemmel áldott, és mind-mind az ember eszébe jut-hat, ha vele foglalkozik egy mű. És Petrőczy Éva itt is hiányt fogalmaz meg: „...csak Zuboly jókora / számféjét / nem sikerült / az ügyetlen Titániának / árva és taktikát nem ismerő / ölébe vonnia még.” Ugyanakkor korábbi technikája érvényesül: a pünkösd vagy éppen a nyár eleji éjszaka ünneplésége sem uralkodik. A jeles napok inkább ürügyet szolgáltatnak valami könnyedebb és játékosabb mondandó fölírásához.

Az új versek egy másik vonulata újra külföldi élményekből fakad. Életrajzi háttérre mindenek két újabb tanulmányút: 2000 április-májusában a Netherlands Institute for Advanced Study kéthónapos kutatói ösztöndíjában, majd ugyanennek az esztendőnek júliusában a Wolfenbütteli Herzog August Bibliothek csepeösztöndíjában részesült. Mindezek természetesen összefüggégek tudományos és kutatói tevékenységével, ám lírája számára is élményvilágot jelentettek, mint már korábban is pl. Wales vagy Anglia. Most a nyári, németországi út táplált benne ilyen élményeket, a keltezés tanúsága szerint. Például ebben a négyesorosban: „Kékröptű wittenbergi fecskék,

/ foltzozatok fölém nyarat, / igaz legyen, ha villanásnyi is, / idegen, hideg ég alatt.” (*Kékröptű...*) A hideget nehezen viselő hétköznapi ember és költő érthető vágya fogalmazódik meg ezen a helyen, ami egyébként a reformáció történetének az egyik legfontosabb színhelye. (1517. október 31-én ez itteni templom ajtajára szegte ki Luther Márton híres és korszakváltó tételeit, és ettől a pillanattól számítjuk a legnagyobb egyházi megújulást.) Mindez éppen Petrőczy Éva számára nem elhanyagolandó külső (és belső) körülmény... Itt a fecskék testesítik meg a reményt, ha teszik, a megújulást. Az „idegen” szó ugyanakkor némiképp ellentozza a pozitívumot, bár az „ég” mindig összekötést jelent a transzcendenssel és a távlatokkal.

Az imént tehát a kékröptű fecskék voltak a megszólítottak. Egy másik, akkor íródott versben, a *Könyörgésben* pedig a „szoltárhímes falú / harzi házak”. Hozzájuk könyörög költőnk, hogy oldják el félelmeitől. Megint másutt, a *Helyzedalocska*ban pedig így ír: „Favázás fejelemre / feszítve megint. / Szászországi mezők / nyárra-mohó nyulai. / szökelljétek helyettem is.” Itt meg a nyulak a megszólítottak, mintegy a szabadon szökellés lényei. Profán könyörgés mindegyik, és az is közös bennük, hogy az ember a természeti és a társadalmi környezet elemeihez próbál hasonlítani, mintegy segítséget kérve saját korlátai legyőzésére. Egy másik, Lübeck-ben írott versében föllelevení egy 1954-es pécsi élményt, a távoli gyerekkorból. (*Feltámadás a tájképszobában*) A „babaház-szalonszék” vendégsége ifjú anyját idézi, valami titokzatos módon. Mindezekből jól látszik egyrészt a szabad asszociációs készség, másrészt az, hogy az idegenben magába szívott élményt mindig átlényegíti és belsőjévé formálja. Talán ezt a legsűrítettebben az *Egy granárium ürügyén* mutatja: „Könyvbéli sok gabonának / polyvája szúrja szemem, / eper íze igazságtal, / s hogy szürke fejemben / még itt lakozol, szerelem.” (A wolfenbütteli Kornspeicherrel szemközt, 2000 nyarán). A helymegjelölés hiányában nem lenne fontos és feltűnő a külföldi helyszín. És újra itt a kedves eper-motívum, ami ugye korábban egy egész kötet vezérvonalává vált. (*Vallomás, eperrel*)

Különbözik viszont az előzőektől a második világháborús bombázást a mottóban idéző *A lübecki harang(virág) haláltánc* egésze. Igazi mementó-vers, a hagyományos fajtából. Igazolja, hogy költőnk rendkívül érzékeny az emberi és történelmi tragédiákra, és nagy részvéttel fejezi ki érzéseit, ha valami borzalmat észlel. Legyen szó akár egy kisgyermek haláláról, akár egy hatalmas vi-

lágégésről. Különös fíntora a sorsnak, hogy a lübecki Mária-templomra 1942 virágvasárnapján hullottak a bombák, és a nagyharangok is áldozatul estek. Innen a vers megragadó képsége: „A két harangyelv / (két kitépelt porzó), / a két harangtest / (két roncsolt virág-lepel), / évente egyszer, / Virágvasárnap, / magasba lendül, s énekel.” S ez a haláltánc mindenkiért van, „minden holtakért, / a józan Hanza-éjben.” Ritka pillanat ez Petrőczy Éva lírai pályáján, új-fent igazolandó versvilágának sokszínűségét. S ha már az imént arról esett szó, hogy a legkülönfélébb tragikus pillanatok megragadják, akkor álljon itt a *Miniatur!* „A Városkútba hullott / gyerekkönyvek / arcom száraz maszkljára / - látod - / visszazöktek.” Gyaníthatóan saját élményvilága köszön itt vissza, egyben rejtett módon jelezvén a változást, az idő múlását is.

Irodalmi rokonszenvének is hangot ad néhány versében. Ám mint ahogy sajátos „útiverseiben”, itt sem az illető alkotó portréját adja, hanem saját belső világához simít egy-egy utalással, egy-egy jellegzetességgel. Például *Hrabal madarában*: „Sörgyári szeszélyű / e haj még, / bárha eláru / hava, itt-ott...” Ezt pedig akkor írja, amikor „majd félszáz évnyi” már a lakása ezen a földön. A szöveg egésze ugyanakkor kevéssé idézi a nagy cseh író világát. A lengyel *Szymborskát...* viszont egy-két jelzéssel jellemzi is: „szürös hegyi-kristály-szavai / eltanulni aligha tudom már...” Az akkor már Nobel-díjas (és azóta, 2012-ben elhunyt) költőnőt volt, aki a költészet Mozartjának nevezett, éppen a legnagyobb díj átadásakor.

És itt is, ebben a válogatott kötetben is, az új versek között is találunk sok-sok viszsza-kanyarodást, a régmúlt és a közelmúlt eseményeinek, élményeinek újra rögzítését, ugyanakkor azok átlényegülésének elemeit. A befejezésben a szüleinek ajánlott *Beszélőben* például eképpen: „Mert vendégei lettek / - röpke időre - / apám szemének, / annak a szemnek, / hogy dédelgette anyám / cipőjét, sálját, / egyszóval, egész, / a látás örömetől fölragyogó, / szegényes öltözetét. // Nem változol fölötünk, / rács-szürke ég.” Igen, nem szabadulunk és nem is kell szabadulnunk a gyökerektől, a múlt összetevőitől, hiszen jórészt azokból tápláljuk sorsunkat és gondolkodásunkat, eszmei világunkat. A „rács-szürke ég”, mint záró mozzanat, igencsak telitalál. Ismerve az apa hajdani hányattartott sorsát, amivel mindhalálig beívódott lánya belső világába. Van, ami nem változik az idő sodrában, van, mert már megváltoztathatatlan és jóvátehető. A megbocsátás mellett fontos az emlékezés is, a nagyvilág „beszélőjén” is.

A Carmina Burana kódexének Passió betétjéből:

PLANCTUS	SIRALOM
<i>Planctus ante nescia</i> <i>Planctu lassor anxia</i> <i>Crucior dolore</i>	<i>Siralmat nem ismertem</i> <i>Sirástól meggyötrettem</i> <i>megfeszítve kíntól</i>
<i>Orbat orbem radio</i> <i>Me Judea filio</i> <i>Gaudio dulcore</i>	<i>Világot foszt fényétől</i> <i>Judea en-fiamtól</i> <i>örömem mézétől</i>
<i>Fili, dulcor unice</i> <i>singulare gaudium,</i> <i>matrem flentem respice,</i> <i>conferens solatium</i>	<i>Fiam, édes egyedem</i> <i>egyetenegy örömem,</i> <i>síró anyád tekintsed,</i> <i>vigasztald, megenyhítsd</i>
<i>Pectus, mentem, lumina</i> <i>tua torquent vulnera</i> <i>Quae mater, quae femina,</i> <i>Tam felix, tam misera !</i>	<i>Szívem, elmém, szemeim</i> <i>sebeiddel gyötretik</i> <i>Mely anyá, mely nő, ki itt</i> <i>mily bolog, úgy gyötördik !</i>
<i>Flos florum</i> <i>Dux morum, veniae vena</i> <i>quam gravis</i> <i>in clavis</i> <i>est tibi poena !</i>	<i>Ág ága,</i> <i>üdv útja, kegyelem kútja</i> <i>mily nehéz</i> <i>büntetés</i> <i>szegez kínodra !</i>
<i>Prob dolor, hinc color</i> <i>effugit oris,</i> <i>hinc ruit, hinc fluit</i> <i>unda cruoris</i>	<i>Ó, kínom, im színe</i> <i>fakul orcadának</i> <i>véred ömlik, árad</i> <i>ered folyásnak</i>
<i>Gemitus suspiria</i> <i>lacrimaeque foris</i> <i>vulneris indicia</i> <i>sunt interioris</i>	<i>Síralmam, fohászatim</i> <i>és könnyeim kívül</i> <i>jelleivel sebeim</i> <i>benn vannak legbévül</i>
<i>Parcito proli,</i> <i>Mors , mihi noli,</i> <i>tunc mihi soli</i> <i>sola mederis</i>	<i>Néki kegyelem !</i> <i>Ne kímélj engem</i> <i>halál, légy nekem</i> <i>egyedül gyógyír</i>
<i>O verum eloqium</i> <i>justi Simeonis</i> <i>quem promisit, gladium</i> <i>sentio doloris</i>	<i>Ó Simeonnak szava</i> <i>igaz, valóra vált</i> <i>amit egykoron szóla</i> <i>kín-kardja általjárít</i>
<i>Morte, beate,</i> <i>separer a te</i> <i>dummodo, nate</i> <i>non crucieris</i>	<i>Halnék boldogan,</i> <i>válnék valóban,</i> <i>hogysem szülöttem</i> <i>megfeszíttesen</i>
<i>Quod crimen, quae scelera,</i> <i>gens commisit effera !</i> <i>Vinclá, virgas, vulnera,</i> <i>spuá, spinás, cetera</i> <i>sine culpa patitur</i>	<i>Mily bünt, komisz teteket</i> <i>követsz el, téssz vad nemzet !</i> <i>Vérest, s ütést, sebeket</i> <i>köpést, kötést, szegeket</i> <i>vétek nélkül szenved el</i>
<i>Nato, queso, parcite</i> <i>matrem crucifigite</i> <i>aut in crucis stípíte</i> <i>nos simul affigite</i> <i>male solus moritur !</i>	<i>Kegyelem szülöttemnek</i> <i>anyját feszítések meg</i> <i>vagy tövénél keresztnek</i> <i>vele általverjete</i> <i>ne egymaga haljon meg !</i>
<i>fordította: Kelényi István</i>	

	
---------------	---------------

ban már dramatikus lauda-ként vagy „játék-ként”, több szereplővel! *Jacobus da Tuderis de Benedictis* ferences szerzetes 1221 táján született, Todiban, és meghalt a *collazonei* zárdában 1306-ban. Tehát kortárs szerző, az ÓMs keletkezése idején írhatta liturgikus-ludus-át, az *„Il pianto della Madonna”*, azaz a *Madonna könnyei* című játékát.

Ebben Mária ekként jajdul föl: „Vergine: O figlio,figlio,figlio! – Figlio, amoroso giglio”, „Ó, fiacskám, fiacskám, fiacskám, - fiacskám, szerelmeset *lilíomom*”, s aztán még variálja számtalanszor a „fiacskám”-at hasonlatokkal.

Zárásként: tavaly 2007-ben Veroná-ban húsvét-tájéán, (Settimana Santa) azaz a Nagybéten: megszólattatták ezt a művet, a San Fermo Maggiore atemplomában hangzott fel!

Jegyzet:

Nyilvánvaló, hogy a megjelölt +/-szakasz, „flos florum”, ami éppen nincsen a leuveni kódexben, „virágok virága” jelentésű, az ÓMs is egyes számban adja vissza, krisztológiai jelkép, - és nem Mária-ra vonatkozik, miként eddig értelmezték. "Krisztus virágunk" – „szép termő Águnk”, miképp a régi énekben is énekeljük. Vagy ahogy a bibliai fordulatok is sejtetik:Krisztus az Élet termő fája. S az Ág – ága kifejezéssel nem csupán a szótagszámhoz és akusztikához ragaszkodtunk, hanem erre az „arbor vitae” összefüggésre is utaltunk. A rim-sor „dux morum”=erkölcs vezére, itt tágabb asszociációval értelmezhető!

	
---------------	---------------

<i>Íróknak való látvány - de Balázs Jóska hirtelen a fejére ütött.</i>	<i>Ó, kínom, im színe</i> <i>fakul orcadának</i> <i>véred ömlik, árad</i> <i>ered folyásnak</i>
<i>Azt nekünk látnunk kell! Néhány napja Bukarestben játszottunk a románokkal, harmadik mérkőzésre kellett vívnyunk az Európa-bajnokságra való kijutásért.</i>	<i>Síralmam, fohászatim</i> <i>és könnyeim kívül</i> <i>jelleivel sebeim</i> <i>benn vannak legbévül</i>
<i>Ugy döntöttünk, hogy a természeti csodáknak majd később adózunk: a Békás-szoros megvár bennünket. De a mérkőzés nem.</i>	<i>Néki kegyelem !</i> <i>Ne kímélj engem</i> <i>halál, légy nekem</i> <i>egyedül gyógyír</i>
<i>A turistaházban nem lehetett fogni a televíziót. És sehol a környező villákban.</i>	<i>Ó Simeonnak szava</i> <i>igaz, valóra vált</i> <i>amit egykoron szóla</i> <i>kín-kardja általjárít</i>
<i>Azt nekünk látnunk kell! Néhány napja Bukarestben játszottunk a románokkal, harmadik mérkőzésre kellett vívnyunk az Európa-bajnokságra való kijutásért.</i>	<i>Halnék boldogan,</i> <i>válnék valóban,</i> <i>hogysem szülöttem</i> <i>megfeszíttesen</i>
<i>Ugy döntöttünk, hogy a természeti csodáknak majd később adózunk: a Békás-szoros megvár bennünket. De a mérkőzés nem.</i>	<i>Mily bünt, komisz teteket</i> <i>követsz el, téssz vad nemzet !</i> <i>Vérest, s ütést, sebeket</i> <i>köpést, kötést, szegeket</i> <i>vétek nélkül szenved el</i>
<i>A turistaházban nem lehetett fogni a televíziót. És sehol a környező villákban.</i>	<i>Kegyelem szülöttemnek</i> <i>anyját feszítések meg</i> <i>vagy tövénél keresztnek</i> <i>vele általverjete</i> <i>ne egymaga haljon meg !</i>
<i>Azt nekünk látnunk kell! Néhány napja Bukarestben játszottunk a románokkal, harmadik mérkőzésre kellett vívnyunk az Európa-bajnokságra való kijutásért.</i>	

Tehát e mai felhasználás is mutatja, hogy élő forrás a liturgikus hagyomány manapság, s ekként lehetett hajdanán is, talán éppen ekként játszották Európa-szerte azt a régi latin Planctust is, melynek megnyarítását rejti a leuveni kódex. immár 25 éve, 1982-től az ország főkönyvtárában, az OSZK-ban, az MNY 79. jelzetten őrizzik. Az Ómagyar Mária-síralom fakszimí-le változatban látható, olvasható az említett Kézirattár sorozatban. Kiállításon ritkán szerepel maga a kódex is fokozottan védett mű! – legutóbb az OSZK „Kincs, múkincs, közkincs” című „Cimélia” kiállításán 1996-ben láthattuk.

Az pedig valószínűsíthető, hogy eredeti latin forrásainak egyike a Carmina Burana kötetében található teljesebb Planctus, melynek itt az ÓMs párbuzamára utaló sorait adjuk műfordításban.

HAVASOK ÉS MANKÓK

Kósa Csaba

Erdélyben

1972 májusában - egy hétig - együtt kalandoztunk a Székelyföldön. Gyergyóban felkapaszkodtunk a Gyilkos-tóhoz. Viharvert, rozsdás autóbusz zörgött, zihált velünk az emelkedő és nem fogyó szerpentineken, azt hittük, hogy soha meg nem mássza a nagy hegyeket. Utazott a buszon egy öreg székely is, több zsák pityókat vitt eladásra, a Kárpátok túlsó oldalára, Karácsonkőre. Amikor nagyon köhögött, krárogott a jármű, hangosan meg-megbízattá, mintha lovakat hajtana. - No, te, gyűűű! Mire beesteledett, fel is töfögtünk a hegygerincre, fel a Békás-szoroshoz. Szállást vettünk a turistaházban, és másnap reggel ott álltunk a Gyilkos-tó partján, csodálván a gyönyörű, barbár ékkövet, a tükörsíma, jeges leheletű vizet és a tó-mélyből kihgyesedő fenyőtörzseket. Mint megannyi felbetört dárda és lándzsa, mint egy seregektől odahagyott csatatér. Íróknak való látvány - de Balázs Jóska hirtelen a fejére ütött.

- Te! - mondta. - Ma este lesz a magyar-román Belgrádban! Azt nekünk látnunk kell! Néhány napja Bukarestben játszottunk a románokkal, harmadik mérkőzésre kellett vívnyunk az Európa-bajnokságra való kijutásért. Ugy döntöttünk, hogy a természeti csodáknak majd később adózunk: a Békás-szoros megvár bennünket. De a mérkőzés nem.

A turistaházban nem lehetett fogni a televíziót. És sehol a környező villákban. - Árnyékolnak a hegyek! - hallottuk minduntalan. A turistaház gondnoka végül megszánt bennünket. - Talán ha felkapaszkodnak oda! - mutatott a Gyilkos-havasra. - Odafenn favágók tanyáznak. Ugy tudom, hogy náluk, a kabanában be lehet fogni a bukaresti adót. Már szedelőzködtünk is. A gondnok utánunk szólt: - Azért ne számítsanak rá, hogy tárt karokkal fogadják magukat! Kemény emberek ezek. - Hát nem magyarok?

- Hm...

- Románok?

- Ezek is, azok is... - felelte talányosan a gondnok. Sötétedésre, a mérkőzés kezdetére felértünk hozzájuk. Hosszú fenyőfaasztal körül ültek a favágók, nyolcan-tízen. Asztaluk fölé egyetlen kőkadat villanykörte lógott, az is éppen hogy pislogott. Hagyma-, szalonna-, és pálnokszag fogadott bennünket. Meg torokkaparó füst. Fejszével faragott fejek, bozontos szemöldökök, asztallapra ejtett nehéz kezek. Magyarul is, románul is köszöntük a „jó estét”, a bajszuk alatt, morogva adták vissza. Nem kérdeztek, nem is mondtak semmit. A lócára böktek, ülünk le.

Szemcsés volt a kép, másodpercekre el-elúszott, sercegett, sistergett a hang. De mit számít ez? Láthatjuk a mindent eldöntő, harmadik meccset.

A favágók hallgattak. Mi is igyekeztünk csendben maradni, de egy-egy magyar helyzetnél önkéntelenül felkiáltottunk. Mintha észre sem vették volna. Csak a brigádvezető vágott ránk a szemével, és vizonzásképp ő csapott káromkodva az asztalra, amikor kimaradt egy román helyzet. Láthattuk világosan: a brigádvezető román. De az emberei? Számukra mintha két idegen csapat játszott volna. Ültek mereve, közömbösen a padokon, körmig szívták a cigarettájukat. Legfeljebb hümmögtek néha - egyet ide, egyet oda. A brigádvezető nem volt elégedett velük, rájuk mordult időnként. Erre ők tétován megtapsoltak egy román támadást vagy szerelést.

A második féldőben az utolsó percekig döntetlenre állt a mérkőzés.

Egy-egy, már megint. Harmadszor is. A feszültség szinte szétvetette a kabanát. Már ami bennünket illetett. Kettőnket meg a brigádvezetőt. A főnök csontos ökle zuhogott az asztalra, bakancsával csaknem szétrúgta az asztallábakat. Kivörösödött arccal fel-felugrottam, Balázs Jóska visszanyomott a padra. Azután ő ugrott fel, a fejéhez kapdosva, én rángattam a helyére. A favágók meg csak ültek a padokon, és hallgattak. Egyre komorabban, egyre elszántabban.

Elérkezett a véghajrá. A nyolcvannyalcadik percben Szóke Pista, a jobbszélőnk mesteri labdát kapott Kocsis Lajostól.

Egy bátor csel, állva hagyta a hátvédet, és villámgyors mozdulattal elnyeste a labdát a vetődő román kapus keze mellett. Máig előttem a kép, felnagyítva, lassított felvételen. Mintha tekegolyót gurítottak volna, úgy húzott a labda az ellenkező sarokba.

Nem mi ugrottunk fel először, hanem a favágók. Voltak közöttük szálas emberek, voltak kisebbek. Valami artikulátlan hang szakadt ki belőlük, feldöntötték a padokat, az erős markukba kaptak bennünket, táncrea perdültek velünk, ropogtatták a csontjainkat, öleltek, csókoltak.

A brigádvezető kirohant a kabanából, dögve csapódott be utána az ajtó. Kintről még beordított valamit.

Egy pillanatra csend lett.

- Most már mindegy! - legyintett aztán az egyik favágó, a legalacsonyabb.

Azzal énekelni kezdte a Himnuszt. A többiek kiegyesenedtek, a nadrágszárukhoz szorították a kezüket, és rázendítettek ők is. Rengett a ház, rengett az erdő, rengett a Gyilkos-havas.

Kőbányán

1997 szeptemberében, velencei hétvégi házunkban megsörrent a telefon. Fodor Kati csöngtetett föl, Jóska felesége.

- Gyere el, hozzá, nagyon vár... Már nem kel fel az ágyból...

Jóska urémiában szenvedett. Tíz éve vivott vele. Az orvosok félrekezeltek, és mire kiderült, hogy veselégtelensége van, már csak a műtét segített volna. A veseátültetés. Akkor még ez Magyarországon fölöttébb kockázatos művelet volt. Svájcban - ahol egy millió forint ellenében - megműtötték volna Jóskaít, kevésbé. De még ott is csak ötven százalékos esélyt adtak a sikeres műtétnek.

Jóska inkább gyógyfűvekkel, füves emberekkel, népi gyógymódokkal próbálkozott. Éveket nyert velük. De 1997-ben már hetente kétszer be kellett feküdnie a kőbányai Bajcsy Zsilinszky kórházba, dialízisre. Szeptemberben befektették, hogy még hatékonyabban kezelhessék.

Bizakodó volt - alapvetően optimista típus -, a lelkiállapota kielégítő. Tudomásom szerint tervei voltak, irodalmi tervei. És akkor szeptember közepén hirtelen válságosra fordult az állapota.

Egy csúf kórház sívári, fénytelen földszinti szobájába léptem be. Jóska a kopott, megviselt vaságyon szendergett, a takaró felhúzva a nyakáig. A szeme félig lehunyva.

- Jóska - hajolt följeje gyöngéden Kati -, itt van Csaba! Vártad őt...

Már az is nehezére esett, hogy rám pillantson. Hogy résnyire felnyissa a szemét. Láttam, hogy valaki ül a fejénél. Vele volt már elfoglalva, sokkal inkább vele, mint a látogatójával.

Beszélni kezdtem hozzá. Egyetlen szavamra sem tudok visszaemlékezni. Az ember ilyenkor, zavarában, össze-vissza hord mindent.

Ó csak hallgattot, jó tíz percig, aztán - hatalmas erőfeszítéssel - kissé felém fordította a fejét. A szemét most is csak félig nyitotta ki.

- Szervusz - préselte ki a száján.

Nem azért, mert akkor ismert meg, hanem azért, mert jelezte, hogy vége a látogatásomnak. Fáradt volt, végtelenül fáradt, és én még tovább fárasztottam őt.

Megértettem, hogy mennem kell. Kívakodtunk a szobából.

- Láttad - kérdezte Kati a folyosón -, láttad a mankóit?

- Nem...

- Odafenn vannak, a szekrény tetején.

- A szekrényen?

- Mindig hozzá voltak támasztva az ágyához. A lábfejenél. Tegnapelőtt arra jöttem be, hogy eltűntek onnan. Fenn voltak a szekrény tetején, gondosan egymás mellé téve. Feltette őket a főnővér.

Jóska eladdig minden nap felkelt, délelőlött is, délután is. Amikor megérkezett a felesége, mindig kimentek a folyosóra, mankózni. Mankózni és beszélgetni. De a szekrényről már hiába vette le Kati a mankókat, Jóska nem kelt fel. Csak intett a szemével, hogy nem, nem kellenek a mankók. Pontosan tudta, hogy a nővér miért vette el azokat az ágyától, miért rakta fel a szekrény tetejére.

Két nappal később Ács Jenővel, Jóska régi barátjával, kollégájával újra bementem a kórházba. A folyosón egy pipaszár lábú, csontos arcú, bökös tekintetű nővér mért végig bennünket. Ő volt az, aki Jóska mankóit felrakta a szekrényre. Bár hozzákészült, mégsem fordmt ránk, mert megjelent a főorvosnő. Fehér köpenyt kaptunk tőle, és az

engedélyével beléphetünk a dializálóba. Abba a helyiségbe, amelyikbe Balázs Jóska annyi esztendeje járt a veséivel. Csövek vezettek a zümmögő gépből a testéhez, a karjához.

Most nyitva volt a szeme, parázslott, égetett. Megismert bennünket? Vagy már abból a nehéz álomból nézett ki, arról a másik planétáról?

Zilált a tüdeje, a sárga arcon megfeszültek az izmok, a szemgolyók kiugrani akartak a szemgödrökből. Lázás, hatalmas akarás lüktetett a testben, Jóska még iszonyatos küzdelmet vívott - az életért.

Ránk már ügyet sem vetett. Ott ült a fejénél a Végrehajtó. A *Művész*. Vele volt elszámolásban - szenvedélyes vitában - Balázs Jóska.

Ötvenkét éves múlt. Az utóbbi évtizedben a betegséggel gyürközött, harminc és negyven esztendős kora között írta a legfontosabb műveit. Koptoros, Magyarok, Fábían Bálint találkozása Istennel. De ez mit sem érdekelté már a *Művészt*, akivel a gépre kötve, lázasan, hevülten, sistergő lehelettel, szikrákat szóró szemekkel perlekedett. Végtere is, Balázs József jól ismerte ezt fejénél ülő alakot.

Az egyik könyvében az első világháborús szuronyrohamokról olvashatunk. A regényre készülve Jóska alaposan elmélyült a katonai szakirodalomban, megismerte a szuronyal való ölés módozatait, a gyilkos eszköz roncsoló hatását az emberi testben. Mintegy szuronyzakértőnek képezte ki magát, hogy bemutathassa a harctéri halál legrettenetesebb változatát. Hozzáfogott, de már nem fejezhette be az 1956-os regényét. Az előkészületek során hosszasan tanulmányozta az akasztás történetét, magát a rettenetes akaszt, a kötélfurkolástól, a csigolyatöréstől az emberi szív csak később történő megállásáig.

A Koptoros esleett nyírségi szegényembere a feleségét akarja eltemetni tisztességgel, de a számvető irlgalmat nem ismerve áll az útbája. Fábían Bálint a község harangjára köti fel magát. A Magyarokban - milyen megérése a jövendőnek! - az utolsó magyart temetik. Van egy jelenete a Fábri Zoltán rendezte filmmek, amelyben halott ember fekszik a koporsóban. A színészek, a statiszták riadtan rázták a fejüket: erre a szerepe ők nem vállalkoznak. Balázs Jóska odalépett hetykén: majd ő belefekszik a koporsóba. Belefeküdt. Színész még nem alakított olyan tökéletes halatot, mint ő. Az utolsó filmet, a dializálóban, már a *Művés* rendezte.

A test még küzdött, mozgósítva az utolsó tartalékokat, élni akart. Ez a szerep vár mindnyájunkra, vagy előbb, vagy utóbb. De amikor a más ágynál állunk, abban a balga hitben leledzünk, hogy a ragadozó most jóllakik az áldozatával, és bennünket elfelejt. Zilált a tüdő, izzott a levegő, Balázs Jóska minden porcikája az életért vivott. Az író, a szellemi ember mély beleélésével élte át a tragikumot, alakította a tökéletes haldoklót.

Végtere is mindnyájan eljártszuk egyszer a saját haláltusánkat.

Ott értettem meg, miként is gondolta Füst Milán, hogy: "A halálnál nagyobb halál nincsen... Mert egyetlen halálnál nagyobb halálos átélés nem létezik."

Györi László Áhitat

Mint tiszta patakból a tiszta kavicsot asztalomra papírnyomatból, áhitattal emelem magasba Babitsot, azt a versét, amelyben a hó hull.

Csak öt áhitom, ha esni kezd a hó, lankadatlan, puhán és pehelymód, csak ő tudja, ő, az egyedül való, aki egykor maga a delej volt,

elénekelni, milyen a havas kert, az ő hava hullik, övé a bősés, ha hó fűdi a városban a flasztert, az ő keze hinti, mert övé már a kéz.

Ezen a világon csak egyetlen világ van, amelyet egyedül ő teremtet, az ő fáí azok a hó ülte kerti fák. S milyen messiás csendesség ered meg!

Hogy lenne néma, aki Nimivében kiált a bűnök, a rossz ellenében? Az Úr elküldi újra szólónak majd Ninive ellen, akit méltónak tart.

BUJKÁLÓK

Balázs József

Elgennykint jöttek ki a vízből, majd a homokos főnyerre hasáltak. Ezt a kis előstrandot szerették, az igazi, a folyóba mélyen és hosszan benyúló strand - tőlük leg-alább fél kilométerre - tarkállott az emberektől. Mindenki magával volt elfoglalva: ujjai hegyével turkáltak a homokban, még a lélegzetüket is visszafogták, mert a túlsó part felerősítette a hangokat, s most úgy érezték, hogy ezt a paradicsomi csendet egy pissenéssel sem za-varhatják meg.

A széles folyó pontosan előttük kanyarodott balra, a parti fák között pedig úgy váltak szét és úgy úsztak össze a nap sugarai - olyan szabályos ritmusban -, mintha valaki irányította volna a sugárzást a felhők felett.

Az ünnepélyes hangulatot a déli hangszó tette vol-na még emelkedettebbé, de ekkor szinte egyszerre ug-rottak fel a homokról, és kiabálni kezdtek:

- De hát sohasem ebédelünk már?! Olyan éhes va-gyok, mint a farkas! Kinek van sok kajája? .

Mindenki elmondta a magáét, veszekedtek és nevet-géltek; a lányok fonott szatyraikat vették az ölükbe, va-ja-s kenyeret, kalácsot bontottak ki a kendőkből, a fiúk zsíros kenyeret rágtak, és a lányoktól kunyeráltak hozzá retket.

- Kinek van a legtöbb kajája? - kérdezte hirtelen Takács Péter, s mivel előre tudta a választ, nevetni kezdett.

- Szűcs Annának! - vágta rá kórusban, és közelebb csúszott mindenki Szűcs Annához.

Szűcs Anna felfordította a szatyrárt, mindenét kirakta a kendőjére, a többiek elé. Négy fiú és három lány figyelte a sárgászöld paprikákat, a piros retket, az érett paradicsomot.

Takács Péter hirtelen Madarasra nézett. Madaras kopasznak látszó, sovány képű fiú volt. A haját egészen rövidre vágva hordta; úgy bámulta a kanyarodó folyót, mintha nem ülne körülötte senki.

- Mi van, te nem eszel? - kérdezte Takács. Madaras bizonytalan mozdulatot tett a fejével, intett is, hogy neki nem kell: "nem vagyok éhes".

- Te Anna, adjál ennek a fiúnak valamit! - Takács csak nem hagyta annyiban a dolgot.

Mindenki Madarasra nézett. A fiú állta a tekintetű-ket, majd hátrakönyökölt, a feje hátrahanyalt, be-hunyta a szemét; a napfény úgy égette most, hogy szín-te belekábult. Legszívesebben otthagyt volna a többie-ket, a fák alá, a hűvös földre szeretett volna lefeküdni. Most nem láthatta - még mindig behunyt szemmel fe-küdt -, hogy Szűcs Anna felállt, odament hozzá. A lány várt, a többiek figyeltek a Madaras mellett guggoló Szűcs Annát. A fiú hirtelen felült. A szeme elé emelte a kezét, és úgy nézte a tőle arasznyira nevető arcot.

- No, vedd el! - mondta neki a lány.

Madaras elvette a vajás kenyeret, majd lassan a szájához vitte, nem sietett vele, ne lássák a többiek, hogy éhes, mert ő tényleg nem éhes, egyszerűen csak nincs kedve enni, már napok óta nincs kedve enni. Körülné-zett, a többiek nem figyeltek rá. Harapott a kenyérből, és újra könyökére dönt, a többiek szólanul ettek to-vább; úgy tűnt Madarasnak, hogy nem törődnek vele. Reggel - mielőtt elindult volna ide - sokáig gondolkodott. Attól félt, hogy itt lesz Szűcs Anna is...

Két napja - esteledett már - felült a biciklire. Amióta az apja nincs otthon, a biciklivel akkor mehet el, amikor akar. Egyszóval felült a biciklire, és a tanyáról - ott lak-tak, a legnagyobb ház volt az övék - bekerekedett a kis-városba. Szűcs Annának háza előtt állt meg, majd újra felült a biciklire, és a ház előtt forgott körbe-körbe...

Látta, hogy a ház előtt ég a villany, de a szobában nem vett észre senkit. Nem tudta, hogy mit csináljon; volt már erre többször is, együtt jártak gimnáziumba, egy osztályba, gyakran jött vele a kapuig, de most ta-nácstanal volt.

Már indulni akart, amikor észrevette, hogy a lány kijön az udvarra, majd a kapu felé tart.

- Hát te? Gyere be, egyedül vagyok itthon, a szüleim el akarnak költözni a faluból... Elutaztak, megnézik az új helyet. . .

- Elköltöztök? - kapta fel a fejét a fiú, és már ment is be az udvarra. A biciklivel nem tudott megvárni, meg-állt a ház előtt, a vízra dőlt, úgy beszélgetett a lánnyal.

- El... Megfenyegették az apámat, mert ráfog-ták...

- Mit fogtak rá? - kérdezte Madaras.

- Azt, hogy sok embert elvitett... Tudod, régebben... Vagy tíz éve... De az is lehet, hogy nem me-gyünk sehova... Ha leérettségiztem, csak akkor... Egy év múlva. Addig már kibírjuk itt...

- Te nem szereted ezt a várost? - kérdezte újra Madaras.

- Én? Utálok... Mit lehet itt csinálni? Sört inni... Képzeld, a múltkor egy pasas leszóltott az utcán, és meghívott sört inni... Hát mit szeressek rajta? Ha nem lenne a víz, a strand, már rég elmentem volna innen.

Madaras közben a ház falához akarta támasztani a biciklit, de a lány odament hozzá, elvette tőle, és gyorsan elindult vele. Körbe-körbe karikázott az udvaron, közben dicsérte a biciklit:

- Jó bringa, olyan a dinamója, mint egy ötszázás körte...

- Régi dinamó, még az apám szerezte... - válaszolt gyorsan a fiú, de aztán elharapta a mondatot, mert nem volt kedve az apjáról beszélni.

Aztán megállt mellette a lány a biciklivel, Madaras segítette neki leszállni, közben megfogta a karját. A lány arca olyan közel volt hozzá, mint az imént, amikor oda-adta neki a vajás kenyeret. Madaras hirtelen magához húzta a lányt, meg akarta csókolni. Előre tudta, hogy a lány nem fogja engedni, s valahogyan ő sem volt telje-sen határozott. A lány elhúzta a fejét.

- Ne hülyéskedj... - mondta, és hátrább lépett.

- Ugye, te már csókolóztál? - kérdezte a lánytól.

- Én? Igen... Mit szólsz hozzá! - nézett rá Szűcs Anna, és nem lehetett tudni, hogy őszinte-e vagy hazu-dik.

- Azt is tudom, hogy kivel... - folytatta Madaras.

- Kíváncsi vagy? Ha kíváncsi vagy, hamar megöreg-szel - válaszolt a lány.

- Tudom, hogy kivel - hajtogatta Madaras.

- Akkor jó, ha tudod - válaszolt durcá-san a lány.

- A Takácsal, tudom, hogy a Takács-csal - mondta kimérten a fiú.

A lány nevetett, aztán úgy viselkedett, mint akinek elege van Madarasból.

- Hát akkor szia - és már ment is be az ajtón.

Madaras állt még egy kicsit az udvaron, aztán meg-nyomta a biciklicsengőt. Szűcs Anna ezt nemigen hall-hatta, mert nem jött vissza hozzá.

Most pedig - gondolta Madaras - Szűcs Anna adott neki vajás kenyeret. "Lehet, elfelejtette, hogy a múltkor odamentem hozzá. De hát ilyesmit el lehet felejteni." Szégyellte egy kicsit magát, arra gondolt, hogy azzal a múltkori dologgal lelepleződött.

Most újra Takács szólott hozzá:

- Te Madaras, apád még mindig bujkál...

Madaras abbahagyta az evést, arra gondolt, honnan tudhatja Takács, hogy "az ő apja még mindig bujkál".

Madaras nem válaszolt. Eszébe jutott, hogy ma reggel is...

- Hülyeség már bujkálni... Itt már mindenki belé-rett a térszbe, a tanyán is... - magyarázta Takács. - Ha neked lennék, elmondanám neki - tette hozzá.

Madarasnak nem ízlott a vajás kenyér, legszívesebben eldobta volna.

Takács folytatta:

- A te apád ötvenben is bujkált, meg most is... Vé-gigbukálta az életét... Te nem tudod, merre lehet? - kérdezte Madarastól.

- Nem. - válaszolt Madaras.

Hazudott. Ma hajnalban - még sötét volt - felkeltette az anyja, a karos kosárba ennielót tett, majd elküldte vele az apjához. Az apjával a szőlőjükben találkozott.

- Te, ide figyelj - folytatta Takács -, most már nem bántanak senkit, az égvilágon senkit... Mitől félsz az apád?

- Mondom, hogy semmit sem. tudok...

Pedig mindent tudott. "Vigyed már, aztán mondd meg az apádnak, hogy jöjjön haza... Ha még élve talá-lod... Csak nem akasztotta fél magát..." Ma hajnal-ban ezt mondta neki az anyja.

Aztán rohant a szőlőbe.

Úgysem élte volna túl, ha felakasztotta volna magát az apja. Úgy, mint a nagybátyja. Még kicsi volt, amikor felakasztotta magát.

A homokban nem tudott menni a biciklivel, le kellett szállnia róla. A karos kosarat a csomagtartóra kötözte, mind a két kezével megfogta a kormányt, futva tolt maga mellett. Alig pirkadt még, a fasorban imbolygó fekete árnyékok mozogtak. Most nem félt tőlük, most semmitől sem félt volna. Az apja a szőlőben bujkál, de vajon hol? A vincellér bújtathatja... Vagy csinált ma-gának vermet...

Azt hitte, sohasem ér a szőlőjükhöz.

Az apja a diófa alatt állt.

- Édesapám, jöjjön haza... Mindenki belépett... Azt üzenik...

Az apja elvette tőle a karos kosarat, a fiú pedig nem tudott neki mit mondani. Apja őszülő haja már a vállát verte, s olyan szakállá volt, hogy a fia gyorsan megje-gyezze:

- Kihozom magának a beretvát...

Az apja intett, hogy nem kell, majd a diófának döntötte a hátát, és enni kezdett. Úgy evett, mint egy kisgyerek.

- Jöjjön haza, legalább éjszakára jöjjön haza... Az egész környék magáról beszél...

- Otthon mi újság? - kérdezte hirtelen az apja. Ki-csit rekedtes volt a hangja, de a fiú most nem törődött ezzel. - A lovakra vigyázatok, a lovak... - mondta volna tovább a férfi, amikor úgy érezte, hogy valaki jön az úton. Megfordult, majd gyorsan elindult a szőlősorok között. A fiú a diófa törzse mögé húzódott. Visszafojtot-ta a lélegzetét, várt, de nem jött senki az úton.

Elindult az apjáért. Ott ült a szőlősorok végében. - Menj gyorsan haza, nehogy meglássanak...

- Jöjjön haza, nem lesz bántódása... Az egyik osztálytársamnak az apja jár agítálni, és ő mondta, hogy senkinek sem lesz bántódása... Most nem úgy van, mint akkor... Takács Péter mondta, együtt járok vele a gimnáziumba, egy osztályba...

A férfi nem válaszolt. A hóna alá fogta a barna zsírpapírba csomagolt ennielót - kenyeret és szalonnát -, majd anélkül hogy elbúcsúzott volna a fiától, elindult a vincellér háza felé.

- Ide figyelj, öregem, mondd én neked valamit... - ismét Takács hangját hallotta. - Felmegyünk a torko-latig, lecsurgunk ide, majd együtt elindulunk a tanyára, és megkeressük apádat. Mindnyájan...

- Hogyan? - nézett rá Madaras.

- Mitől félsz? - mondta Takács. - Mindnyájan megyünk...

Madaras nem válaszolt. Arra gondolt, hogy kitalál valamit, esetleg hazudni fog...

Befejezték az ebédet. Szűcs Anna arról beszélt, hogy ő nem megy le teljesen a torkolatig, mert fél az örvé-nyektől. A többiek meggyőzték, hogy nincsenek ott ör-vények. És különben is, útközben lopnak tökö-t - a faso-ron túl a kukoricásban láttak disznó-töket, arra csak rá kell hasalni, és lehozza őket a víz...

- De a torkolatnál harminc méter mély a víz - hajtogatta tovább Szűcs Anna.

Mindenki nevetett rajta. "Akkor tengerjáró hajók járnának erre."

Elindultak a torkolathoz, ami persze nem is volt igazi folyótorkolat, hiszen csak egy keskeny kis patak kapasz-kodott ott bele a Tiszába. Ha valaki messziről venné szemügyre a torkolatot, nem láthatná, hogy a sűrű lom-bú faágak alatt úgy kanyarodik elő a keskeny patak, mintha a földből szök-kenne ki.

Mindenki sietett. Elöl Takács Péter ment, leghátul Madaras.

- Fantasztikus - hallotta Madaras -, jövő ilyenkor éppen érettségizni fogunk...

- Eldöntöttétek már, hova jelentkeztek? - szólt hátra Takács.

- Én jogász leszek, mint az apám - hal-lotta Madaras Szűcs Annát.

Madaras egy pillanatra megállt; a mere-dek folyóparton egy hatalmas törzsű fa dőlt rá a vízre, a fa gyökerei kiszakadtak a föld-ből, és most olyan magasan emelked-tek ki a sárga agyagból, hogy elfért köztük egy ember is.

- Mit bámulsz, gyere már! - hallotta Madaras Szűcs Anna hangját.

A lány az ösvény szélén ült, a talpát né-zegette; vala-mi megszurta a bőrét.

Madaras megállt előtte, figyelte a lány erőlködését.

- Gyere már, segíts - szólt rá a lány. - Egy tövis mehetett a talpamba... Be fog gyulladni.

Madaras lehajolt, figyelte a lány talpát, de nem talál-ta a tövist, nem talált semmit. Az ujjai hegyével keres-gélt valami kiálló fekete pont után - neki is ment már tövis a talpába -, de csak a sima, finom bőrt é-zékelt.

- Mit bámulsz így rám? - szólt rá Szűcs Anna, mert Madaras az ujjait a lány talpán felejtette, de nem a talpát, hanem - egyszer-re csak - a szemét fürkészte.

- Hát semmi, csak... - hebegte Madaras. A lány nyakát fénycsíkok hálózta be, egy pillanatra látható hófehér fogát is, ahogyan erőltetetten elhúzta a száját a fájdalomtól. Szűcs Annának kék színű, hosszú-kás szeme volt - Madaras legalábbis olyannak látta -, a haját sportosan hordta, éppen hogy a nyakáig ért. Két-részes fürdőruhát viselt, a vállán lecsúszott a pántja. Madaras a lány mellét nézte. Mindez csak pár másodpercig tartott, amikor ismét rászóltak:

- Nem a nyakamba ment a tövis, hanem a talpam-ba. ..

Madaras bal kezével megfogta a lány bokáját, kissé felemelte az alsó lábszárát, majd a jobb kezével - szín-tén az ujjá hegyével - tapogatni kezdte a lány talpát. Közben a lány megfogta a nyakát, és várt.

Madaras magának sem akarta bevalani, de most csa-lódást érzett. Estéknél Szűcs Anna miatt nem tudott elaludni, s legutóbb is elment hozzájuk biciklivel, az is-kolában pedig mindig úgy ült a padban, hogy Szűcs Annát állandóan láthassa. Most egyre közelebből érezte a lány lehetését, aztán már a homlokát is a vállára hajta. Madaras úgy érezte, hogy a lány felajánkozott neki, hogy most akár meg is csókolhatná, felkaphatná az ölébe, és elvihetné a sűrű bokrokig. Ismét a lány szájára pillantott, találkozott a tekintetük. A fiú érezte, hogy megcsókolhatná, Szűcs Anna várja, hogy fogja át a nyakát, hogy csókolja meg.

- Mi van, mi történt? - tértek vissza a többiek hozzá-juk.

Szűcs Anna gyorsan felállt, próbálgatta a járást. Már nem fájt, a fájdalom fokozatosan szűnt meg, majd futni kezdett a többiekkel a torkolathoz.

A keskeny patak derékig ért mindnyájuknak. Átmen-tek rajta, majd egyenként mártóztak meg a vízben. Volt-tak, akik disznótököket szereztek maguknak, azt próbál-gatták, hogy ha ráfekszenek, megtartja-e őket.

A széles folyót bámulták. A túlsó parton méltóságjel-jesen olvadtak össze a fák, a kellemesen meleg víz meg-bolondította őket, összevissza kezdtek kiabálni.

- Először egy kis szilvát kellett volna lopni - hallotta még Madaras, mielőtt nyakig merült volna ő is a vízbe.

Mindenki csapkodott, fröcskölte a vizet, majd amikor egyenként ellökték magukat a parttól, és úszva távolod-tak, Takács Péter még visszakiáltott:

- Húsz perc alatt lecsorgunk, találkozunk a kis strandon, a cuccoknál... Utána megyünk Madarasékhoz.

Majdnem egyszerre értek a kiugró, keskeny föld-nyelvhez. Ráhasaltak a homokra, a lányok megtrórték egymást.

- Figyeljete csak - nézett körül Takács -, hol van Madaras?

Megijedtek. Csendben nézték a homokot, a balra ka-nyarodó folyót. Most félelmetesen tűnt mindnyájuk-nak. A vízpartot kémlelték, Takács beszaladt a vízbe, és tehetetlenül ordított.

- Ez lehetetlen, ő is jött velünk - mondta valaki Takácsnak.

Mindenki emlékezett rá, hogy Madaras is velük úszott. Próbálták felidézni: ki kit látott, hogyan és mi-kor... Miről beszélgettek, mit mondtak egymásnak.

Takács Péter Szűcs Annához fordult.

- Miről beszélgettetek?

- Semmiről - válaszolt a lány. - Belement a lábomba egy tövis, azt akartuk kivenni. . .

- Ide figyelj... Csak nem... Csak nem mondtál ne-ki valamit...?

- Mit mondtam volna?! - csattant fel a lány.

- Te nem tudtad? - lökte meg Szűcs Anna vállát a fiú.

- Mit kellett volna tudnom? - kérdezett vissza.

- Azt... Szerelmes volt beléd... Érted... Ha most mondtál neki valamit... Én... nem is tudom...

Szűcs Anna nem válaszolt. A többiek tanácstalannul néztek Takácsra. Benne bíztak, majd csak kitalál vala-mit.

Takács Péter odament Madaras levett holmijához: egy rossz, láthatóan lehordott, hosszú ujjú inget, egy ki-taposott szandált s egy rövidnadrágot talált egymásra rakva. Takács nézte egy pillanatig, majd rendelkezett:

- Most elmegyünk a torkolathoz, hátha látta valaki, alaposan körülnézünk... Ha nem találjuk meg, akkor szólni fogunk a rendőrségnek.

Elmentek az ösvényen a torkolathoz. Útközben Ma-daras nevet kiáltottak.

-Visszajöttek a holmijaihoz, de már a Madarasét nem találták. Takács felszaladt a fák közé megnézni, hogy Madaras biciklijét ott van-e még a helyén. Az sem volt már ott. A hosszú strand felé néztek. A vízpartot figyelték. Pár száz méterre túlkintha Madaras lép-kedne. Felvette már a hosszú ujjú ingét is. Látták, hogy megáll, és felhúzza a rövidnadrágját.

- Ott megy - mondta Takács, és elgondolkodva rug-dosta a homokot. Aztán öltöztek ők is. Lassan esteledett már, valaki köhögött a túlsó parton, egy alacsony férfi a tehenét legeltette.

1976

AKI A LÉTEZÉS-SZAKMÁBAN AKAR ÉLNI...

Balázs József

AKI A „LÉTEZÉS-SZAKMÁBAN” – tehát, többek között írónak – akar élni, annak kötelező olvasmányként kell kézbe vennie Ottlik Géza írásait. Nem szükséges hozzá csak pár nap, és megtudhatja, hogy miért nem érdemes klikkekben tömörülni, irigyelni a másik írói teljesítményét, és bánkódni sem kell különösebben azért, ha a lehetetlennel, a megfogalmazhatatlannal viaskodik az ember, s egy tapodtat sem jut előre. Aki mindezzel tisztában van, már nagyjából írónak mondhatja magát. Amiképpen ismeretlen még számunkra a világ – a mi világunk – születésének első másodperce, az első ezredmásodperc elvillámoló indítéka,

olyannyira reménytelen vállalkozás akár a mindennapi élet egyszerűnek látszó mélységeihez is eljutni... Ottlik felismerése nem új, hiszen az ókori Egyiptom ismert sírfeliratai, de akár a 20. század úgynevezett modern fizikája is úgy gondolja: a lényeg, végső soron, mégiscsak megismerhetetlen. Ahogyan Antonioni híres filmjében, a Nagytásban is: a fotós főhős hiába nagyítja újra és újra a képet, bármennyire igyekszik is, a valóságot nem ismerheti meg, mert újabb nagyítása a szerkezetek újabb variációit rajzolja fel, s a nagyítások a végtelenségig folytathatók. Ottliknak a lét titkai megragadhatatlanságába vetett hite vitatható lehet, ám mégis, létel-

mélete – mert hiszen erről van szó – nagyon sok oldalról és körültekintően megrámogattott, s mentes a különféle ideológiák merev optimizmusától. S éppen ezért: az Ottlik-jelenség Magyarországon mindenekelőtt etikai jelenség, hiszen a jellem tisztasága, méltósága, előítéletektől való mentessége lehet az alapja, a fedezete a jó politikának, a jó regénynek és novellának, s aki Ottlik esszéit ismeri, rájöhet a szűkkeblűség, a toleranciára való képtelenség ártalmaira, s a magyar irodalmi élet megosztottsága lelkiismeret-furdalást okozhat számára.

Mozgó Világ, 1982. 5. szám

EMLÉKEZÉS BALÁZS JÓZSEFRE

Oláh Zoltán

Negyedikes gimnazistaként találkoztam először és sajnos utoljára is Balázs József íróval.

A „Magyarok” című film és forgatókönyve népszerűsítése alkalmából foghattam kezemet vele, és a film rendezőjével, Fábri Zoltánnal, Pap Éva színművész nő társaságában Pakson a könyvtárban.

Fábri Zoltánról csak annyit tudtam, hogy a „Körhinta” és „A Pál utcai fiúk” című film rendezője. Balázs Józsefről viszont semmit.

Csak jóval később, miután már magam is „költővé” váltam, Utassy József mentorom, majdani legjobb barátom által hallottam felőle; de akkor már vesebántalmaival küszködött. Kiss Bence barátunk hozta a híreket Balázs József állapotáról.

Hát, igen. Tisztelettel és szeretettel emlékezem a nagyszerű íróra.

Oláh Zoltán A hűség örök hajnalán

Balázs József emlékére

Barangolhat Bibliáig
az időtlen emlékezet,
Ballaghat Betlehemig a lappangó gondolat,
sosem lesz megváltozó
a sirályraj-sodorta virradat,
sem a rigót rügyező reggelek,
a lepkék-lapozta lázas nappalok...

Egy mostoha Isten
lassú vérré mossa bennünk az estét,
az időt valaha, valakik elvesztették
pillantásaik patakpartjain.

Barangolhat Bibliáig
az időtlen emlékezet,
ha politika-sárrá mosta itt
századokon át a kéz a kezét.
Már csak kőszá köszönések az utcán,
meg a könyveinkben kuporgó szökevény-szavak.
Ezek maradtak, ezek maradtanak.

Hiába firenzéznek fodrozódva az Arno,
nekünk könnyű szél Dumázsa
térképpé e tájat.
Zsigereinkben Trianon óta töpreng a türelem,
míg koszos talpak alatt tüntet a történelem.

Csoda-e hát, ha itt a máj
a mérgek mindennapos Mekkája,
s a tudók nikotintemetők?!

Mellkasunkban az apró földrengések,
siratóénekek, szívárványélű kések,
a halál elégiája,
az elmúlás himnusza,
a magában dúdoló táj,
levelenként elvésző ritmusa.

Minket nem méltányol,
múltányol a jelen,
de nyelvünk még él,
lélegzik, lüktet, eleven.

Barangolhat hát Bibliáig
az időtlen emlékezet,
csecsemőlábakon lépked előtünk a csend.

Nyelvünkben a hűség örök hajnala,
homlokunkon egy új évezred
hűsítő harmata.
Szemünkben szederesíra-csillagok,
tekintetünk Téjuat tündököltet,
és ragyog, ragyog, ragyog.

2013-BAN JELENIK MEG A BALÁZS JÓZSEF BIBLIOGRÁFIA

Babosi László

A nyíregyházi Móríc Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár kiadásában 2013-ban lát majd napvilágot a Balázs József bibliográfia. Az összeállítás a teljességre törekedve fogja bemutatni az író Magyarországon megjelent nyomtatott, hangzó és mozgóképi formában megőrződött életművét, ennek értelmezését, továbbá a műveiből készített filmeket, színházi darabokat, tévé- és hangjátékot kritikai vissz-hangjukkal együtt, valamint azokat az apró hírekből és tudósításból rekonstruálható irodalmi és közéletet, amelyben tevékenykedett. A bibliográfia számot ad az író külföldön megjelent műveiről is.

BALÁZS JÓZSEF

(Vitka, 1944.március 19.

- Budapest, 1997. október 13.)

Az ELTE magyar-történelem szakán tanult. Pályáját üzemi lapoknál kezdte. Már harminc éves elmúlt, amikor íróként debütált. Néhány éven belül több kötete -jelentős közönség és kritikai sikerrel- megjelent. Rövid időre az irodalmi élet középpontjába került, alkotásai érettségi tételek, egyetemi tan- és vitaanyagok lettek. 1976-tól a filmgyárban dolgozott dramaturgként, számos film stáblistáján találkozhatunk nevével. Több művét is megfilmesítették. Az 1980-as évektől fokozatosan kikerült az irodalmi élet fókuszából, részben indokoltan, mivel jelentősebb művet már nem alkotott. Hosszan tartó súlyos betegsége is akadályozhatta alkotó munkájában.

Több évtizedig élt Budapest XII. kerületében, a Krisztinavárosban. A Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Művei:

Magyarok. (Regény, 1975)

Koportos. (Kisregény, 1976)

Fábián Bálint találkozása Istennel.

(Regény, 1976)

Szeretők és szerelmesek. (Regény, 1978)

Az eltévedt tank. (Elbeszélések, 1983)

A homok vándorai. (Dráma, 1983)

Díjai:

József Attila-díj (1977, 1987)

SZOT-díj (1976)

Váci Mihály-díj (1978)

AZ ELVESZETT „CINEMA PARADISO”

(Fazekas István beszélgetése Fodor Katalinnal, Balázs József özvegyével)

Fazekas István

A Magyarok, a Fábián Bálint találkozása Istennel és a Koportos megírása után Balázs József irodalmunk nagy alakjai közé emelkedett. A felsoroltakon kívül még néhány jelentős mű kötődik a nevéhez. Korán jött betegsége megakadályozta abban, hogy tovább alkothasson. Mégis azt mondhatjuk: teljes életművet hagyott maga után. Budai lakásukban feleségével, Fodor Katalinnal beszélgettem.

-Kezdjük a megismerkedéssel!

-1966 áprilisában történt. Az egyetemen volt egy csoporttársam, Balla Tamásnak hívták, aki amatőr filmes volt. Egyszer valamiért el kellett mennem a könyvtárba, s nem volt kedvem egyedül menni. Felkerestem Tamást, hogy megkérjem, kísérsen el. Ő éppen az egyetemi színpadon egy dokumentumfilm készítésében ténykedett. Tamás mellett serénykedett még valaki: éppen a filmkockákat vágta. Balázs Jóska volt. Ekkor ismerkedtünk meg. Én 1968-ban végeztem, Jóska pedig 1969-ben. Megvártuk, amíg ő is végez, és akkor házassodtunk össze.

-Meséljen valamit a családjáról!

-Édesapám cigándi református magyar ember, édesanyám felvidéki tót-lengyel-német származású. Anyai nagyanyám szepesi szász, nagyapám pedig Albertiba való. Nagyapám férfi felmenői, tehát apai dédapámtól számítva mind evangélikus lelkészek voltak, visszatekintve, egészen a reformáció kezdetéig. Azonban nagyapám már nem végzett teológiát. A szülei Szegeden jártak egyetemre, ott ismerkedtek meg. Apám, akit Zempléni Fodor Józsefnek hívtak, Sík Sándornak volt egyik kedves tanítványa. Az egyetem előtt Sárospatakon járt a tanítóképzőbe, ahol osztálytársa és a legjobb barátja az a Kis Sándor volt, aki később a Parasztszövetség főtítkára lett. Kis Sándornak az 1956-os forradalom után menekülnie kellett. Amerikába emigrált, ott is halt meg. Apám egyébként sokáig levelezett vele. A szülei 1944-ben házassodtak össze. Eleinte távházasság volt ez, hiszen apu kinn volt a fronton, anyu meg itthon várta szorongva. Amikor a háború vége felé a magyar hadsereget nyugatra vezényelték, anyám úgy döntött, elindul apám után. Apám –mivel értelmiségi volt – már bevonulásakor tiszti rangot kapott. Anyám ebben az időben már terhes volt velem. Nekivágotott tehát a vakvilágnak, hogy apámat megkeresse. Közben apám is próbálta anyámat felkutatni. Pozsonyban találtak egymásra egy közös ismerősnél, majd amerikai fogságba kerültek. Ennek köszönhetően Bajorországban láttam meg a napvilágot, és a pokingyi foglyotáborban kereszteltek meg az evangélikus hitre. Apám a foglyotáborban egyébként megszervezte, hogy a helyi gimnáziumban a fogoly magyar katonák gyermekeit taníthassa. Az esti fürdetéseknél ezt a dalt énekelgette nekem, melyet később is sokáig emlegettek: „Kis Kata fürdik egy kincstári laborban.”

- Mi történt a hazatérésük után?

- Apám Szarvason az egyházi tanítóképzőben kapott állást, én pedig anyámmal Albertiba kerültem a nagymamához, és jó

három-negyed évig külön voltunk aputól. Később anyunak is lett Szarvason tanítói állása. A szülei mindketten magyar-történelem szakos tanárok voltak. Apám viszonylag hamar igazgatóhelyettese, majd nem sokkal később igazgatója lett a helyi tanítóképzőnek. Több irodalmi műsort is készített akkoriban, színészi ambíciói is voltak. Sokat dolgozott például Udvaros Dorottya édesanyjával, Dévai Kamillával is. Bár sok szarvasi kötődésünkre derült fény a családi legendáriumból, mégis mindannyiunknak ideiglenesnek tűnt az otlétünk. Apám korábban aktívan részt vett Szeged kulturális életében, ezért Szarvason sokáig idegennek érezte magát. Többször szóba került az is, hogy a békéscsabai színházhoz mehet igazgatónak. De ez soha nem jött össze. Létrehozta a szarvasi óvónőképzőt, foglalkozott népműveléssel, minden nyáron népművelési konferenciákat tartott. 1959-ben apámat a minisztériumba hívták egy eléggé magas beosztásba, ezért eladták a lakást Szarvason. De aztán nem kapta meg ezt az állást, mert valamelyik kádert tették a helyére, s így lett ő a Népművelődési Intézetben osztályvezető. Az érettségi után költöztünk fel Budapestre, ennek a lakótömbnek, ahol most beszélgetünk, a földszinti lakásába. Amikor az egyetemen másod-harmadéves voltam, nyugdíjba ment a népművelődés tanszék-csoport vezetője, és apám került a helyére. Emiatt nekem mindig bizottság előtt kellett vizsgáznai az apám tantárgyaiból, és mindig hatszor annyit kellett tanulnom, mint másnak. Amikor végeztem, apám átkerült a budapesti tanítóképzőbe, a Kiss János Altábornagy utcába, ott lett főigazgató helyettes. Nem sokkal ezután, 61 éves korában kapott egy agyergörcsöt. A mozgásával problémái adódtak, írni is ellefejtett. Am iszonyatos akarateréje volt. Elhatározta, hogy újra megtanul írni. Móríc Pillangóját másolta le: az első betűtől az utolsóig. Mire a végére ért, valóban újból tudott írni.

- Meséljen egy kicsit a Balázs József családjáról is!

- Jóska szülei ritkán beszéltek a család történetéről. Annyit tudtunk, hogy az édesapja felmenői a mai Románia területéről, Szatmár széléről kerültek a beregi vidékre. Jóska mindig mondogatta, hogy a nagyanyja nagyon különleges asszonyka volt. Róla formázta meg a *Fábián Bálint találkozása Istennel* című regényében Fábián Bálint feleségét. Apai nagyapjáról pedig Fábián Bálint alakját. Jóska családja apai részről juhász-familia volt, anyai ágon pedig paraszti származású. Minden felmenője katolikus. Jóska nagyon szerette az apai nagyapját. A temetésének az emléke felnőttség is fel-felzaklatta: nem hagyta nyugodni. Kisfiú volt még, amikor a nagyapja meghalt, s beszélik, hogy Jóska a temetésen annyira zokogott,

hogy nem lehetett csillapítani. Többen rá is szóltak, hogy fiú létere hogyan sírhat ennyire.

- Balázs Józsefet a filmművészethez különös vonzalom kötötte. Őt olvasva mindig az az érzésem, mintha egy zseniális filmrendező vallana az életéről.

- Mindketten olaszt tanultunk az egyetemen. Jóska már ekkor is csak a filmek érdekelték, különösen az olaszok. Később Antonioniból doktorált. Az akkori Eötvös kollégiumot divat volt szidni, hogy eltűnt belőle a régi Eötvös szelleme, de úgy gondolom, hogy ez a vád alaptalan volt. Csak néhány nevet hadd említsek a Jóska akkori baráti köréből: Kósa Laci akadémikus lett, Gereben Feri az olvasásszociológia apostola, Bíró Zoltán pedig az egyik nagy gondolkodónk. Szóval Jóska már ebben az időben is bele volt habarodva a filmekbe, a vetítőtermekben töltött el rengeteg időt. Csinálták az amatőr filmklubot, amit Kárpáti György rendező vezetett. Ott volt még Kardos Sanyi, Jeles András, Bódy Gábor, Szabó Balázs. Jóban voltak az orvostanhallgatókkal is, akiknél szintén volt amatőr filmklub. Ott ismertem meg Boglyas Sanyit, akinek nevéhez a Dunatáj fűződik, aki a Duna tévének készített nagyon sok filmet. Az amatőr filmesek nagyon összetartottak. Az Egyetemi Színpad szerintem nagyon hiányzik a mai egyetemisták életéből. Azokat a filmeket, amiket sehol sem lehetett látni, ott mindig megnézhetjük. Jó példa erre a *Tízezer nap*, amelyik évekig dobozban volt, de a Színpadon levetítették. Az első Bergman filmet is ott láttam először, és a film-történet összes hatalmas darabját. Sok időt töltötünk itt, és gyakran jártunk színházba is.

- Mi történt az egyetem után?

- Jóska ahogy elvégezte a történelem szakot, több hónapig az egyetemen dolgozott a tanulmányi osztályon, és a levelező képzésben járó hallgatók számára készítette az órarendekeket. Jellemző volt rá, hogy mikor nem volt halaszthatatlan teendője, elővette az aktuális folyóiratokat, azokat olvassatta. Pár hónapig dolgozott itt, aztán átkerült az V. kerületi tanácsához. Népművelési tevékenységgel foglalkozott, majd apám barátjának a segítségével bekerült a *Magyar Papír* című „világlap”-hoz, újságíróként. Ott volt akkoriban Bella Pista, Vathy Zsuzsa, később Tóth Bálint is. Velük nagyon jó barátságba került.

- Ekkor már írónak készült?

- Jóska nem prózáíróként képzelte el magát, mindig filmes akart lenni. Ennek köszönhetően rossz volt vele filmet nézni, mert mindent szakmai szemmel nézett és rögtön kommentált. Egyébként már gimnazista-ként is kitűnően fogalmazott, az akkori iskolaiújságban is jelentek meg írásai. Az egyetemen a forgatókönyvek írásával kezdett el komolyabban foglalkozni és végülis így ment el a próza irányába. Az első regénye a *Koportos* volt, annak ellenére, hogy ez jelent meg másodikként.

- Milyen ötletből jött ez a regény?

- Volt egy amatőr filmje, amelynek az volt a címe: *Egy kis séta*. Akkoriban nyolc miliméteresre készítették a filmeket. Talán levetíteni sem tudjuk ma már ezt. Ez a film egy kis cigányerekről szólt. Jóska nagyon foglalkoztatták a falusi társadalom hierarchiájának a legalsó fokán álló emberek reakciói a különféle kihívásokra. Valójában a Koportost akarta már akkor is megfilmesíteni, aztán rájött, hogy ezt nem tudja a saját eszközeivel megtenni. Ezért megírta a filmet. Filmszerűen: regényben. Rendező szeretett volna lenni. Többször is jelentkezett a Színművészeti Főiskola rendező szakára, közvetlenül az érettségi után is, majd az egyetem után is, de nem jutott be. Közben kezdtek megjelenni sorra a filmkritikái. Amikor Keleti Mártonnal felvételzett, azzal utasították el, hogy aki filmkritikákat ír, minek akar a főiskolára menni. Amikor Máriaassy Félixnél felvételzett, a harmadik rostan esett ki. Ezek után letett arról, hogy elvégezze a főiskolát.

Később, amikor Bereményivel kezdett el együtt dolgozni, akkor fogalmazódott meg benne, hogy vissza kellene térnie a filmekhez. A lelke mélyén sose tett le arról, hogy rendezhesse. A 90-es években megírt egy forgatókönyvet, amit egy kedves ismerős lefordított franciára. És akkor megjelent a *Cinema Paradiso*! Ez egy kicsit kiütötte Jóska: a téma teljesen hasonló. Jóska a filmmel való találkozását és a filmmel való kapcsolatot írta meg ebben a forgatókönyvben, kezdve azzal, ahogyan egy kis falucska olajos padlójú mozijának gépházából elindulva sok-sok kaland és győtrelem után a Gellért Fűrődőben Marcello Mastroiannival találkozik. Mastroiannival egyébként fiatal koruk óta jó kapcsolatban voltak, a történet valós, tényleg találkoztak a Gellért uszodájában. Jóska gyakran járt le úszni, s az egyik alkalommal, amikor teljesen egyedül volt a Gellért fűrődőben, egy ember beugrott a medencébe. Marcello Mastroianni volt az. Ez a szürreális élmény indította el benne ennek a témának a fogatókönyvét: a film soha nem készült el, s ez a forgatókönyv sincs meg. Talán a francia fordítását elő lehetne még keríteni.

- Hogyan írt, hogyan dolgozott Balázs József?

- Munkatempójára az volt a jellemző, hogy miközben gondolkodott a témán, a részleteken, hetekig fel-le mászkált, közben indokolatlan dolgokat művelt, majd leült az asztalhoz (vagy éppen ha úgy adódott, lement Szigligetre) és két hétig éjjel-nappal csak írt. Amikor készen volt az írással, az egész művet bevágta a fiókba, majd két nap múlva ideadta nekem előolvasásra és véleményezésre. Aztán újból elvette. Azt mondta, ülednie, tisztulnia kell az anyagnak. Néhány hét múlva újra elővette: javítgatta, pofozgatta a művet. Rengeteget dolgozott az írásain utólag. Később a betegsége ebben a munkamechanizmusában nagyon akadályozta, nem tudta már egy lendülettel leírni a darabot. Cédulákra írt fel vázlatokat, amiket később összefirkált, vagy kidobott. Pedig két-három regény is a fejében volt, amiket nagyon szerettem volna onnét előcsalogatni, de nem sikerült...

- Beszéljünk egy kicsit a regényeiről!

- Jóska volt egy nyolc évvel idősebb bátyja, és egy nyolc évvel fiatalabb öccse. Az öccse, születési rendellenességének köszönhetően gyermekkorában meghalt. Talán ezért a halál és a testvériség, a vér szerinti összetartozás nagyon foglalkoztatta Jóska. A nagyapját Balázs Bálintnak hívták, az apját Balázs Andrásnak. Mindketten nagy hatással voltak rá. A *Magyarok* című regényében szerepel először a Fábián név. Beregben és Szabolcsban ez a név eléggé gyakori. Bárhol jártunk, meglátogattuk a temetőket, és Jóska rohamtempóban írt fel különböző neveket fejfákról. Az így felírt kombináció az az a nevek, amelyek előfordulnak a műveiben. A Fábián név egyébként Cigándon is gyakori volt, sőt Fábián Pál professzor úrral Jóska nagyon jó kapcsolatot ápol. Szóval ez a Fábián név megtetszett neki. A regényekben szerette volna érzékelteni, hogy nem teljesen az ő családjának a történetéről van szó, de természetesen a család történetéből sok minden megtalálható bennük: a generációk közötti folytonosságot akarta bemutatni. A *torcellói Krisztus* című művét már a betegsége alatt írta, szeretett volna még rajta dolgozni. Amikor Jóska meghalt, nem sokkal utána Vasy Géza és Mezey Kati feszegette, hogy vegyük elő, hadd jelenjen meg. Vasy Géza szerint ebben a formájában is talán az egyik legjelentősebb műve, a *Hitel* folyóiratban Cs. Nagy Ibolya ezt írja róla: „...nagy regény, nagy gondolati és szerkezeti építmény közvetlen közlelébe jutott e művével az író.”

- Úgy tudom, az írásokhoz nagyon sok kutatást is végezt.

- Így van, elsősorban az *Ártatlanhoz*. Művészettörténetről kezdve a történelem összes adalékáig mindent felkutatott, ha valamibe belefogott.

- A *bátori advent* című drámája az egyik legjelentősebb magyar dráma. Honnan

jött neki ez a téma? Úgy tudom a dráma előzményével kapcsolatos peranyagot is teljesen áttanulmányozta.

- Igen, a peranyaggal kapcsolatosan minden fellelhető forrást felkutatott. Megdöbbentő a történet, hogy a XVIII. században egy magas társadalmi szinten álló személy törvénytelen kivégeztethette a feleségét. Krucsay Márton aztán a lelket mardosó büntudat miatt oltárt építtetett. Amikor a Krucsay név előkerült, nekem beugrott, hogy Mikszáthnak *A két koldusdiák* című elbeszélésében is szerepel egy Krucsay. Ez a témakör rettenetesen elkezdte őt foglalkoztatni. A Krucsay-oltár fogta meg igazán, az indította el benne a képsorokat, az zaklatta föl a fantáziáját.

- Aztán egyszercsak váratlanul beteg lett

- Mielőtt megbetegedett volna, több téma is volt a fejében. Emlékszem, hogy akkoriban nagyon foglalkoztatta egy középkori történet: valaki elkészítette Jézus horoszkópját, és ezért máglyán megégették. Ezen rengeteget tűnődött akkortájt. 1982 augusztus 20-án még focizott a bécsi Práterben. Nagy Honvéd-drukker volt egyébként. Két magyar származású hollywoodi producer kereste meg akkoriban, hogy üljön le a Gábor Palival, és az egyik neves amerikai forgatókönyvíró férck munkájából hozzanak ki valami értelmeset. A hollywoodi forgatókönyv témája egy Magyarországról szóló bugyuta történet volt. Jóska és Gábor Pali elkezdték átirni. Akkoriban kezdett el panaszkodni, hogy fáj a nyaka, fáj a feje, fáj mindene. Az orvosok reumára gyanakodtak. Próbálták nála izomlazítást, sugárzást, de csak egyre rosszabbul lett. Már a levegőt is csak kapkodta. Ekkor felhívtam egy ismerős orvos barátunkat, aki megvizsgálta Jós-

kát, és azonnal kórházba küldte, mert úgy ítélte meg, hogy erős keringési zavarokról van szó. Négy napi folyamatos kivizsgálás után sem tudták megállapítani, hogy mi a baja. Ezután átszállították a Daróczy útra, mert akut leukémiát állapítottak meg nála. Tovább folytatódtak a vizsgálatok. Ijesztő eredményeket produkált a szervezete. Már tolszóékban vitték egyik vizsgálatról a másikra, mert már járni sem tudott. Végül megállapították: a veséje ment teljesen tönkre. Csak a műve segíthetett rajta, de az orvosok kijelentették: hetekig kell várniuk. Teljesen kétségbeesem, mert egyáltalán nem volt biztos az, hogy Jóska akár a hétvégéig is életbe marad. Meg kell említenem Galambvölgyinét, aki emlékezetem szerint akkor szervezőtitkár volt az Írószövetségben. Neki köszönhető az, hogy Jóska végül is normális kezelést kapott. Jóska ugyanis megkért engem, hogy hívjam fel ezt az asszonyt, és kérjek elnézést tőle, hogy a betegsége miatt a prózai szakosztály ülésén nem tud megjelenni. Galambvölgyiné, amikor meghallotta, hogy mi a helyzet, rögtön telefonált a kórházba, beszélt az orvossal. Veled is közölték, hogy a műve bizottság egy hét múlva fog ülésezni, és akkor terjesztik a bizottság elé a Jóska ügyét. Galambvölgyinének miniszteri beosztásban volt a férje, így felhívta Sulteisz Emilt, az akkori minisztert, és elpanaszolta a kórházi bánásmódot. Sulteisz azonnal lépett. A János kórházban hatalmas lett a sürgés-forgás: telefonáltak az összes létező művekezelésben kompetens kórháznak. A Bajcsy kórházban Jóska már másnap művekezelést kapott. Így kezdődött el az a kezelés-sorozat, amelyik 15 évig tartott. 1997. október 18-án halt meg, ugyancsak, amikor az egyik legjobb barátja, Kormos Gyuszi is. Nem sokkal előtte temették el édesapámat és Jóska édesanyját is.

- Kik voltak a barátai?

- Gálfi István volt az egyik haláláig tartó jó barátja, aki a Pázmány Egyetem kollégiumának lett az igazgatója, a másik jó barát pedig Hajdú Pista, aki a vásárosnaményi gimnázium tanára volt. Mindketten gyerekkori barátok. Pista rengeteg fotót készített Jóska körül. A kollégista társai közül is többekkel volt nagyon jó kapcsolata. Jó barátságban volt még Ács Jenővel, Kulín Ferivel, Kósa Csabával és Kiss Bencével. Bence nagyon szerette Jóska-t. A halála után az önkormányzatnál ő járta ki, hogy ezen a házon egy emléktábla legyen. Igazi barátja kevés volt. Sok emberrel volt jóban, igyekezett másokon segíteni, igyekezett megérteni mindenkit. Akiket kihagytam a felsorolásból, azokról elnézést kérek.

- Sokszor megírták már, Balázs József is írt erről, hogy a Magyarok című kisregényének a témája részben abból az élményből fakadt, hogy a szülei a háború alatt németországi vendégmunkások voltak. Vitkán, a szülői házban – állítólag – lógott a falon egy onnan származó táblácska, melyen ez állt: „Suche Jesum und sein Licht, alles andere hilft dir nicht.” Megvan-e még ez?

- Ó, hogyan! Keresd Jézust és a fényt, semmi más nem segít neked, ezt jelenti a német nyelvű házi áldás szövege. Ez a mondat nagyon sokat jelentett a szüleinek. De Jóska-nak is, azt hiszem...

- Köszönöm szépen a beszélgetést.

- Én is köszönöm.

A NYUGATTÓL A KELET NÉPÉIG ÉS SZÁRSZÓIG

Németh László eszmevilágáról

Bertha Zoltán

Németh László, a *Nyugat* 1925-ös novellapályázatának díjnyerese (*Horvátbó meghal* című elbeszélése), a folyóirathoz fűződő sokrétű szellemi rokonságának tudatosítása mellett bizonyos fenntartásait már 1926-ban hangoztatni kezdi. A *Nyugat* húsz esztendeje című tanulmányában a nagy nemzedék legnehezebb teherétől az Adyt emeli ki leginkább, őt helyezi a legmagasabbra, mondván: a *Nyugat* különleges jelenségének kialakításához semmi nem lenne elegendő, „ha a magyar génusz meg nem embereli magát s közebbük nem ejti a magyar irodalom egyik legcsodálatosabb tümeményét: Ady Endrét.” Fejtegetésében már döntő hangsúlyt kap a későbbi „metaforától az élet felé” jelszóban (egyszemélyes folyóiratának, a *Tánúnak* az „azontúl, hogy írás: erkölcs!” programos szellemiségében történő 1932-es indításkor) összesűrített és kikristályosított elv vagy eszme: az irodalom és a nemzeti, nyelvi sorsközösség eredendő művészetfilozófiai, mondhatni gyökeres ontológiai összefüggésének tézise. „A kultúra úttörőinek a nemzet szívében kell tartaniok a fiúk. Már pedig ezeknek az írónak a nagy többsége nem értett az étellel, művészetből párolt művészet volt az övék. Ady és Móríc magányosok ebben a társaságban” – szögezi le, megállapítva, hogy amit a többiek még a háború idején is elhanyagolnak (ti. a magyar lélek előkészítését a közeledő katasztrófára), azt is csak egyedül Ady érti: „hogy itt a magyarság külön tragédiája érik”. „A *Nyugat* fény csorbítatlan, de mint erkölcsi erő lejár”, s a magyarság életproblémáitól egyre távolodó folyóirat így az utolsó fejezetéhez érkezett – summázza véleményét, hiányolva a nyugatosok és az erdélyi irodalom kapcsolatát is, s Szabó Dezsőben látva a megváltozott idők jelét. A feladatot pedig a nemzeti erők organizálásában tűzi ki (mondván, hogy „ma minden magyar annyit ér, amennyit a nemzeti erők organizálása körül végez”) – a *Nyugat* kivételes tehetségei által élővé szított nemzeti irodalom legnehezebb értékeinek a szétterjesztésében. Mint ahogy Csokonai, Kazinczy, Berzsenyi erőfeszítése eszközöket adott a Vörösmarty–Petőfi–Arany triászoknak, úgy folytatathatók és módosíthatók a *Nyugat* legérdemesebb törekvései is az új nemzedékek küzdelmeiben – fejezi be a gondolatmenetet. Amelynek jegyében (s a szó „leggyökösebb”, még „a Petőfi–Arany értelmezésénél is mélyebb értelmében”) vett nemzeti irodalom meghatározásának igénye szerint) az 1927-es *Ignotus*-tanulmányban pedig még tételesebb-teoretikusabb axiómákba – úgy szólván kategorikus kultúraelméleti, sőt kultúranropológiai definíciókba – tudja foglalni a kollektív szellemi identitásról, a közösségi kulturális önazonosságról vallott álláspontját: „A művészet

a fajta megnyilatkozása. A művész az alkattal írja s a faj a különböző alkotók közös titka. A nyelv ennek az alkattal a zeneszerűül készült, a grammatikát, verset ez alakította ki. A művészet nem lehet állami, tehát az államban együtt élő népeket kifejező. A művészet népi. A magyar művészet a magyar népet jelenti.” – És másfelől pedig így távolosítja felismeréseit – a szintén korai, 1926-os *Új magyarok* tanúsága szerint: „A harmadik Magyarország Trianon óta alakul (...) Ady Magyarországnak a tanulságaira épül (...) Természetes szövetségeit a magyar múlt nagy primer megnyilatkozásaiban látja. Hisz a magyarság külön európai hivatásában, s hiszi, hogy a magyarság isteni mandátumának a magyar nép a letéteményese (...) Csak a magyar nép s a sokkal mélyebben értelmezett népi szellem köldöksínörjén függő új középszint biztosíthat itt tartós hegemoniát. A harmadik Magyarország ennek az új értelmezésű népleleknek a mozdulata akar lenni a csökönyös Európa felé (...) Első pozitív jele az új Magyarországot kifejező új szellemnek az erdélyi irodalom.” *Az Ady-pör* című 1927-es írás pedig egyenesen összeköti a „az erdélyi irodalom hasonlíthatatlanul nehezebb szellemét” a hiteles Ady-inspirációkkal: az erdélyi református püspök Makkai Sándorról – az akkor megjelenő *Magyar fa sorsa* című ragyogó Ady-könyv szerzőjéről – állítva, hogy ő is „a harmadik Magyarországot jelenti”.

Az ideológus és nemzedékszervező Németh László, aki kezdettől a „magyar szellemi erők organizátora” kívánt lenni, már ekkor körvonalazza tehát azokat a történelemformáló jelentőségi elképzeléseit, amelyek azután a népi írói mozgalom legeredetibb alapvetéseit és legtapasztaltabb eszményeit is jellemzik majd a harmincas években. S a kivételes látókörű, tizenöt nyelven értő vagy tájékozódó, a mindentudás ígésével fellépő író szemléletében így forr össze a nyugatos műveltségideál és a nemzeti-erkölcsi mélységtapasztalat, nyitottság és kötődés, európai és magyar ihletettség – a hűség és az emelkedés üdvösségtani dimenzióiban. A *Nyugatban* a húszas évek második felében ha nem zavartalan folyamatossággal és konfliktusmentességgel is, de elbeszéléseivel, kritikáival, esszéitanulmányaival végig jelen lévő Németh László 1929-ben például így fogalmazza meg ezt a minőségi szintézisrekvézst: „Nincs barbárabb, mint a külföld szempontjait fordítani a magyar irodalom ellen. De nincs sürgetőbb, mint olyan értelemmel gondolkodni magyar alkotásokon, amely sok idegen művön is gondolkozott” (*A kritika feladatai*). Észre kell vennünk, hogy „ithon vagyunk Európában”, amelynek értékeihez nemcsak szolgálai tanulói, hanem bátor megújító, hozzájárulói magatartással is kell és le-

het viszonyulnunk. – Mert a „kis nemzetekre óriási feladat vár, nekik kell az emberiséget a nagy nemzetekre ráparancsolniok” – szögezi le, s hogy „nacionalista vagyok, de tudom, hogy a magyar nacionalizmus legnagyobb képviselőiben sosem volt a más mellének szegzett kés, mindig csak a fejünkre sújtó bunkó ellen felemelt kar. Más élni s más gyilkolni. S csak az éljen, aki nem gyilkol. Vasat fogunk, ha vassal esnek nekünk, de vigyázunk rá, hogy hódítani csak szívvel és aggyal menjünk” (*Új reformkor felé*, 1928).

Az ekkoriban a (más lapokon kívül) főként a *Napkeletben* és a *Protestáns Szemle*ben publikáló Németh Lászlót Babits – Osvát halála után – munkatársának, sőt „társ- vagy segédszerkesztőnek” is meghívja, s így válik különösképpen 1931-ben mintegy a *Nyugat* „beltagijává”, s a Mórícz elnökléte alatt működő *Nyugat*-könyvek szerkesztőbizottságának is. Ekkor írónak s jelennek meg a folyóiratban mértékadó tanulmányai az új nemzedék esztétikájáról és ígéretek, kiváló pálya- és nemzedéktársairól, Erdélyi József-ről, Illyés Gyuláról, Szabó Lőrincről, Tamási Áronról és másokról. És ugyancsak itt lát napvilágot 1931 decembereiben a programos és hitvalló alapmű, a teremtő szellemiség örök ösztönétől, a teljesség szomjától és az egész iránt érzett felelősségtől inspirált embertípusról, a szemlemlről mint rendező nyugtalanságról, a világképkalkotó és világnézetformáló enciklopédizmusról érkező *Új enciklopédia*.

S ebben az eszmeiségben fogant aztán a *Tánú* értéktendje is – ’32-ben a Babitscsal és a folyóirattal való szakítás, a többféle indíték miatt mégiscsak bekövetkező „exodus” után. („Allóvíznék” érezte már ezt a közeget a *Nyugat* nevedszázados jubileumánál, emlékünnepeknél is – „Isten szörnnyege” is „egykedőre a partra vetette belőle magát” –, ahogyan az 1934-es *Ember és szerepben* is fogalmaz. – S talán jelképes lehet így ebben az összefüggésben is, hogy az egyik legelső – 1925-ös –, és éppen Adyt méltató nagy tanulmánya, egyben úttörő elemzése, *Az Ady-vers genezise* észrevétlenül marad a *Nyugat* tanulmánygyűjteményében – és egyébként utána is évtizedekig kiadatlan.) Azonban „a fő ok, amiért Németh László, nemzedéke vezető kritikusaként a *Nyugat*-ból emigrál, a népi mozgalom zászlóbontása”, amely az író szerint elsősorban a debreceni Ady Társaság 1931. november 29-én a Déri Múzeumban lezajlott irodalmi előadójétéhez fűződik (ahogy Németh kitűnő monográfiája, Grezsa Ferenc mondja). S valóban, 1932 szeptemberétől 1937 januárjáig végéig a tizenhét füzetben huszonkét számot megért *Tánú* vázolja, sőt pontosítja és összegzi az író minden lényeges gondolatokét – a világl kulturális,

világirodalmi és bölcséleti teljességhez, illetve azzal együtt – a népi írói-gondolkodói áramlat arculatát karakterizáló jellegzetes magyar sorskérdésekről is: a minőség forradalmáról, a minőségértáradalom, az organikuss és hivatásrendi új nemesség, a harmadikutas nemzetstratégia mibenlétéről, a kertgazdaság és Kert-Magyarország esélyéről, az önálló magyar szellem „példanépi” és összemberi missziójáról, a közép-európai „tejesztvíriség” szükségképpenségről, az értelmiségi jellegűvé humanizálódó, osztályonkülti társadalomról és a többről. A *Tánú* hatalmas vállalkozása – amelynél súlyosabb elhatározásra sem előbb, sem utóbb nem jutott saját vállomása szerint az író – csakugyan merész küldetés, amolyan lutheri cselekedet volt, ahogyan azt Cs. Szabó Lászlótól Cziné Mihályig oly sokan állítják. Csóóri Sándor szerint egyenesen „a mindenkor magyar irodalom eretneksége” volt ez: olyan erős gonggütés az írói pályán, „mint Adyékban a *Góg és Magóg*.” Amit Ady, mítikus-látomásos szimbólumokkal, szakrális-profétikus költői víziókkal, igei erejű mágiuss kijelentésekkel dobott föl a drámai magyar sorsról, azt Németh László kidolgozott társadalom- és történelemantikatikai, kultúrhistoriái, morálbölcséleti, pszicho-antropológiai távlatokban elemzi és értelmezi. Mégpedig a konkrét valóságfeltáró, közösségi magyarázó- és igazságkereső, nemzet- és értéktelőről, racionális életjobbító és sorsigazító szolgálaterkölség jegyében. Mert fennáll a veszélye, hogy „valamelyik nagy nép gyarmatbirtokába olvadunk be”, vagy „szomszédaink darabolnak fel”, esetleg „egy internacionalistai néptesztvíriségnek leszünk osztjákjai”; s így, ha elveszítjük magunkat, mindenképpen elveszünk (ahogyan a nevezetes 1933-as *Debreceni káté A szétszóródás előtt* Adyjt idézi – a szétszóródás után). És később, áttekintő pályatörténetében évtizedek múltán is úgy emlékezik vissza ezekre a helyzetdemonstráló és válaszkereső időkre az író, mint akit folyton a magyar sorsnyomorúság, az autentikus magyar szellemiség örökös elfojtottsága, leszorítotttsága nyomasztott és emészett: „Több mint harminc év múltán úgy látom, hogy a magyarság százados pusztulásának a tüneteként, előbb a helyzetértézt, majd a tudatot is elvesztette, mellyel egy nép új történeti körülményei közé jutva, irányt és teendőt talál. Én ettől a nemzeti amnéziától szenvedtem úgy, mint

kortársaim közül tán senki sem, s ezt a tudatot akartam dilettáns módra, a végszükségtől igazoltan, újrászóni” (*Negyven év*, 1965). S ebben az összefüggésben is lehet értelmezni a kisebbségi magyarság súlyos (és a „tejesztvíriség” szempontjából is kudarcos tapasztalatokkal nehezített) gondjairól és alapvető sorskérdéseiről, az erdélyi magyarok helyzetéről és viselkedésmódjairól írott nevezetes naplószerű útirajzát, a *Magyarok Romániában* című 1935-ös krónikás beszámolóját – amely élénk és szenvedélyes vitát is kiváltott az akkori magyar értelmiség széles köreiben. (Ld. erről részletesen Nagy Pál munkáját: a mű és a vita anyagát egybeszerkesztő 2001-es marosvásárhelyi kiadást a *Mentornál*.)

A harmincas évek derekán (amikor – Nagy Pál szavai szerint – „bizonyos esélyt látott elgondolásainak megvalósulását illetően”), s amikor ezek az évek „a reform, a minőség-elv, a Duna-gondolat nagy pillanatait” is jelentették), ekkor tehát mindenesetre még a remény táplálta azokat a sorsmegújító érvényű eszmefuttatásait is az írónak, amelyek „a magyar élet antinómiáit” kívánták felderíteni vagy egy létrehozandó „Hungarológiai Társaság” tervezetével álltak elő – például a népi írók 1934-ben alapított folyóiratának, a *Válasznak* a hasábjain is. A szabadság, egyenlőség, tesztvíriség értékharoms modellérvényű egyetemességét – benne a gáttalan nyugati liberalizmus „bozótjának” és a „bólintó és hurrázó automatákat” nevelő keleti despotizmusnak (azaz a korlátlan, önző szabadversenynek és az emberpusztító diktatúráknak) az egyidejű elkerülésére alkalmas harmadikutas önrendelkező univerzális perspektíváját – szervezen egyeztet Németh László a nyelvi és kulturális hagyományápoló, nemzeti önismeretfejlesztő, tehetséggondozói, népnevelő-népfőiskolai, vagy a minőségtermelő szövetkezeti gazdaság- és társadalomszerveztést célzó cselekvésmódok gyümölcsöző konkrétumaival. Érték és érdekek, „tervgazdaság és egyéni kezdeményezés”, „szabadság és rend” nem ellentétek, hanem egymás feltételei, a „magántulajdon nem szentség és nem rablás”, hanem „megbízás, amelyet a közösség ad, s amelynek meg kell tudni felelni”, s így a „szabadság nevet csak az a szabadság érdemli meg, amely az értékek örök égboltja alatt akar szabad lenni, s nem rend az, hanem rabság, amely az élet apró,

Gudovics Vera önmagáról

„Szeretem a focit, én, az orosz származású festő. 1969-ben boldogbabb tettem a világot a megjelenéssel, pirosabb lett a Kreml csillaga. Hadd mutakozzam be. Gudovics Vera vagyok. Teljesen színesnek látom a világot, az álmaim is színesek; lehet, hogy az életünk is csak egy szép álmom.”

BÜNTETLENEK

Lukáts János

A gatha Christie bűnügyi történetekben általában egy bűncselekmény történik, esetleg kettő, három. Jól megindokolt a tett, az áldozatot lehet sajnálni, az elkövetőre lehet haragudni. A könyvben van bűn, büntetés és bűnhődés. És körülötte a világ: város és vidék, otthon és munkahely, iskola, börtön, szerelem, barátság, ami a világot kerekké teszi.

Borbély László *Büntetlenek* c. könyvében harminc minősített bűncselekményt számoltam össze, utána a számolást abbahagytam. Talán eltévesztettem, de lehet, hogy a bűncselekmények sorjázása már nem tudott felizgatni. Miért is? Talán a fogalmak miatt, amelyek díszletként szerepelnek, és amelyek nem azt jelentik a könyvben, ahogy hagyományos értelmezés szerint a fogalmakat használjuk. Ez a család nem család, az iskola nem iskola, a barátság nem barátság és a szerelem nem szerelem. A bűn sem bűn (legfőbb: balhé), a börtön demokratikus népzintzmény, a bűnhődés pedig ismeretlen fogalom, ahogy a nyelv, a tisztület, az értékek teremtése és megőrzése is, nem beszélve a jövőképről. Ja, és a sport se sport!

Sokszáлу és sokelemű ez a kortársi lételet, szereplői (nehogy már hősképet mondjunk!) nagobbrészt fiatalok, akik magukkal, egymással, környezetükkel nem tudnak mit kezdeni. Sem a társadalom intézményeivel, sem családjuk tagjaival, sem tanáraikkal. Nem tudnak mit kezdeni? Tudnak, nagyon is tudnak! De tetteiket megítélni, értelmezni és minősíteni kockázatos vállalkozás volna, és bizonyosan reménytelen.

A fiatalok bűnözéséről van persze szó a regényben, de ez a „fiatalkor” többnyire már egy nemzedékkel korábban elkezdődik: igen, a szülők életmódjával, kallódásával, család- és önpusztító tevékenységével. A fiatalok aztán ezt folytatják. Az iskolában, a játszóterén, szórakozás és közlekedés közben, randevún és unatkozás közben. Valójában céltalan sodródás közben, mert mintha a legtöbb bünelkövetés (balhé) hátterében ez állna.

Csontos Ferenc tornatanár és sportedző (boxmester), jó tanár és derék ember, talán jobb is, mint a könyv levegője igényelné, természetesen meghal a regény végére, brutalisan végez vele, akitől legkevésbé várható. Ördög Máté, a diák kezdetben nem „ördögi” figura, csak lálló, unatkozó és utálkozó, elégedetlen, de az elégedettség nem föléli hajtja, hanem lefelé. A regény kezdete megöklentően hasonlít a Pál-utcai fiúkra, de ez az ejnstand vérbe torkollik.

Az iskola segíthetne – gondolnánk, pedig az iskola (ez az iskola!) gyenge és széteső, tanárai ijedtek, sem eszközük, sem ötletük a genszteredés útján már előrehaladott diákok visszatartására. Csontos sportolót akar nevelni Mátéból, meg a többi kis ördögfiókából is, de ő inkább a laza lötyögést (az alibi) részesítik előnyben az edzéseken, ökleik igaz iüterejét az utcára (játszóterre, közértebe, diszkóba) tartalékolják.

Európai és hazai környezetünk napi, politikai és tudományos sajtójában szinte már fölös mértékben olvashatunk olyan fogalmakról, mint tolerancia, mint a tudás társadalma, mint interperszonális kommunikáció, mint helyi polgári kezdeményezések, és mint a szép új világ számos további letémenyese. Nos, a *Büntetlenek* világában

ezek a fogalmak tökéletesen ismeretlenek, a történések mintha éppen e nagyszerű fogalmak ellenében történének. Talán nem szándékosan, hiszen tudatosság, logika, távlatos gondolkodás nem fordul elő a szereplők szellemi municiójában, hanem mert fogalmak más eredetűek, más szabályok szerint és más módon valósulnak meg.

Borbély László hatalmas gyűjtő- és tiszteltreméltó rendszerező munkára vállalkozott, talán többre is, mint ami egy kortársi regényhez föltétlenül szükséges. Elbeszélgetett tanárokkal, pszichológusokkal, sportedzőkkel (boxmesterekkel), rendőrökkel és bűnözőkkel, hogy anyagot (vagy inkább magyarázatot?) nyerjen arra a tünét együttesre, amelyből aztán könyve témáját merítette. Az említett hivatások és szakmák képviselői bizonyosan alapos és hiteles információkkal látták el – az anyaggyűjtő szociológust, de a regényírónak mégis magának kellett a mű anyagát megteremteni, a környezetét hitelesen formálni, hogy minden olvasó (diák, tanár, „kivülálló civil”, netán bűnöző) ráismerjen saját városára és világára, saját családjára és lakótársaira, alkalmasint saját magára.

A fiatalok (és a hajdan volt fiatalok, akik mára elkoptt középkorúakká, elhagyó és elhagyott házastársakká, gyermekeikkel semmit kezdeni nem tudó szülökké váltak) hosszas párbeszédeket folytatnak egymással (néha olyan az olvasó érzése, inkább: perbeszédet!). A regényíró Borbély László remekel a dialógusokban, de ez a remeklés nem igazán az olvasó esztétikai érzékéhez szól. A nyelv, amelyen a párbeszéd folyik, végletekig elszívart, eldurvult, nyelvtani szabályt és érdemi közlést alig tartalmaz, megszólaló és megszólított között alig érezhető rokonszenv, emberi összetartozás, netán tanár-diák vagy szülő-gyermek kapcsolat. Inkább az utalást és a türelmetlenséget, a beszéd fölöslegessége jellemzi ezeket a torz és kusza szóváltásokat.

Mindegyik szakma képviselői ráismer(het)nek a regényben a maguk szakterületére, sérelmére, jogos panaszára, bevallhatják tehetetlenségüket, - remélhetően meg is teszik a *Büntetlenek* olvasása közben. A regény – a sok vér, brutalitás, gonosz és ostoba indulat ellenére – nem krimi, hanem riasztó társadalmi körtünet (körtünet?). Az olvasók – függetlenül szakmai elkötelezettségüktől és hovartartozásuktól – a könyv végére bizonyára kialakítanak magukban valamilyen képet a társadalom egész(ség)éről, amelyben ilyen tünetek indultak gazdag burjánzásnak, bizonyára a megoldás lehetőségéi (vagy a megoldhatatlanság okai?) is kirajzolódnak legfőbbjükben, az érintettségől, a felelősségértétől, a morális indítattástól függően radikálisabb vagy szelidebb módon. A társadalom egészében ma a „büntetlenek” aránya, ereje, jelenléte és hatása talán még nem olyan töménységű, mint Borbély László könyvében, de, hogy a fiatalok bűnözés élő és szertegazó problémája, amelyet minden olvasónak (és nem olvasónak) meg kell ismerenie, az okait értelmeznie, felépni ellene, ez a könyv olvastán nyilvánvaló.

A könyvhöz Gyulai Líviusz Kossuth-díjas grafikusművész készített fametszeteket, a képek riasztóak, zsúfoltak és szuggesztívek, akár a szövegek, a személyek és a problémák, amelyek a könyv lapjain gomolyognak.

(Borbély László: *Büntetlenek. Regény. Ill.: Gyulai Líviusz. Bp. 2010. Magyar Írók Egyesülete. 183 oldal*)

ÚJZÉLAND HELYETT...

Lukáts János

Szörényi László mindig és újra képes meglepetést okozni, legtöbbször azzal, hogy letehetetlen könyvet ad az olvasó kezébe. A könyv attól lesz letehetetlen, hogy a szerző távoli, homályos és veszedelmes helyeket jár végig, szellemi nyenc-utazásokban kínál részvételt, miközben minden sorában ott érezzük lebilincselően sokszínű személyiségét, amely egyszerre provokál, megokosít és elszórazgat.

Ezúttal negyven tanulmányt sorakoztat fel a magyar irodalom- és művelődéstörténet régebbi és legújabb korából, jól ismert és homályban maradt személyekről és művekről, bár az ő vizslató szemei számára aligha maradhat bármi is homályban a magyar ég alatt. A legkorábbi tanulmány 1971-ben íródott (vagyis alig néhány évvel azután, hogy Szörényi diplomáján megszárdat a tinta), a legutóbbi pedig a 2009-es esztendőből. Közben negyven év vizsgálódásaiból kínál válogatást, hosszas kutatást igénylő „mélyfúrást” és gyors napi kritikát, megnyitó beszédet, konferencián tartott előadást és helytörténeti jelentőségű aprómunkát.

A negyven év tanulmányait ezúttal egy földközöli utazáshoz hasonlítja, *Irányjelző csillagok, Atlasz, A kapitány, Úton és Hajósünnep*, - ezek az örvénylő és nem vesztély nélkül való fölfedező út állomásai. Az irányjelzők között – hát persze! – Babits és Krúdy szerepel, Szabó Dezso és József Attila, Márai és Weöres Sándor, Pilinszky és Kempis Tamás. Az irányjelzők utat is jeleznek, múltba vezető kapcsolatokat, örök forrásokat, elitéphetetlen szalakat: Babits katolicizmusát, József Attila arc poéticait, a Márai életét végigkísérő városokat, Pilinszkynek egy antikváriumba került könyvének keresztül pedig egy középkor-végi szellemi kalandkeresés részesei lehetünk.

Az *Atlasz* ciklus afféle körültekintés a világban, amelyet Szörényi némiképp kitégít térben és időben. A kitagult tér azt a Kárpát-medence határain belül marad, de annak távoli szegleteiig is eljut, a kitagult időbe pedig a reformkori Pest leírásáig tekint vissza a kikitőt kereső tengerész. A történelmi és esztétikai igazságtévés szándéka (kötelessége?) rajzolhatja meg vele Gérecz Attila árnyalt és igényes - tragikusán rövid - életrajzát és életművét, Hajnóczy Péter nehezen megközelíthető, semmibe nem skatulyázható személyiségét és írásművészetét. És emlékezett Szörényi arra is, hogy Csengey Dénes, mielőtt a politika mezején keresztül magának babérokot, regényeiben is képes volt értékkállóan megfogalmazni véleményét. Szivert János életművét és az irodalmi életben betöltött helyét Szörényi nem két tanulmánya is méltatja. Nem csak arra utal mindez, hogy „Szabadka sem éppen fabatka”, hanem arra is, hogy kicsoda veszedelmes és hatásos fegyver lehet a kellő felkészültséggel (és rafinériával) használt anyanyelv. A Kárpát-medence északi tájáról Grendel Lajos Galéri c. könyvét hozza fel tanúnak a nemzeti és nyelvi szorongatás megmutatására, egy pozsonyi család regény sokszínű prizmjában keresztül egy zivataros század pereg le szemünk előtt. (A könyv szlovák címfordítása az impresszumban: Ondkudosi, azaz senkiháznak.)

Poklunk – a hely Recsk, az idő az 1950-es évek eleje, a megidézett szerző természetesen Faludy György. Nem a könyv szem-

déstörténetére helyezi Szörényi a hangsúlyt, inkább a helyzetét érzékelő ember éleslátását dicséri, azt a megismerni és élni akarást, amely hozzásegíti szerzőjét, hogy a megírás (a kimondás) által napjait – legalább is egy idő után – vig napoknak lássa.

A *Kapitány* – ez Szörényi számára nyilvánvaló! – csakis Mészöly Miklós lehet, négy tanulmányban az író egész életművét áttekinti, de leginkább azt a szellemi küzdelmet, amely az alkotás-életkeletani lehetőségek és a társadalomfilozófiai szemlélet összehangolása érdekében a szemünk előtt kibontakozik. „Változatok a szép reménytelenségre” – ez az egyik Mészöly-kötet alcíme, a helyszínek és a szereplők sora természetesen ezúttal is a Monarchiából indul, száz év távlatából egyszerre akar (és képes) értéket felmutatni, ítéletet mondani és mentséget találni figurái felett.

Az *Úton* gyűjtőcím alatt aztán a kortársakról megfogalmazott ítéletek sorakoznak, a személyes ismerősökről, a barátokról, a volt egyetemi társakról, akik azonos vagy hasonló úton indultak el, és kerültek Szörényi tolla elébe. Nádas Péter az 1960-as évek végén groteszk valóságításával, több látószögű társadalomkritikájával és az ősi hagyományra appelláló robbant be az irodalomba. Novelláiban (amelyek némelykor kisregény terjedelműek) egyszerre fordul szembe a hagyományos nagypolgári „csökevényekkel” (ahogy abban a korban nevezték) és az ideológiai támogatást élvező „szocialista nagypolgári” kiváltságokkal. Esterházy Péter Termelési regénye nemcsak megkerülhetetlen prózámű az évtizedben, hanem a magyar elbeszélő kultúra új módszerét, új látásmódját ígérő alkotás. Szörényi keresi a lehetséges párhuzamokat (meg is találja Arany Bolond Istókjában és Kosztolányi Esti Kornéljában), miközben tudja és vallja, hogy Esterházy matematikus hóse (hóse?) elsősorban a maga útját járja. A Macskakő, Lengyel Péter keményen-körmönfont, mítikus és valódi történelmi múltat idéző regénye nem csak egy az író regényeinek emelkedő sorában, de a korszak megkerülhetetlen „útakadály”, amely az irodalomhoz bármilyen irányból érkezőnek kilátóponzt is jelent.

A *Hajósünnep* avatásokat és laudációkat hajt végre Szörényi, az irodalomtudós, az intézetigazgató, az egyetemi tanár (a kolozsvári Tóth István, Monostóy Dezsó és Kertész Imre köszöntése került ebbe a ciklusba). A kötetet pedig egy interjú zárja, amelyet Balog József készített Szörényivel, 1993-ban.

Mindez azonban csak csokorba szedése a tanulmányoknak, az észrevételeknek, a megfogalmazásoknak. Szörényi nemcsak letűnt évezredek hétköznapjaiban, írott és elhangzott szavaiban mutat fölünyes jártasságot, hanem magával hívja az olvasót a szövegekbe rejtett üzenet kihámozására, a szó- és írásbeli folyamatosság állomásainak megtekintésére, a máig ható szellemi erők és utak kezdeteinek földerítésére. Éles szemű kritikus, pontosan érzékeli a mű és a kor kapcsolatát, észreveszi az alkotói szándék és a megvalósulás megfelelését, a művek szerkezetét, az írói hitel megvalósulásának mértékét. Igyekszik a leghitelesebb szerzőket és műveket megmutatni, miközben tudja, hogy a kortársak közül válogatni a legnehezebb – és nem mindig biztonságos – vál-

lalkozás, Szörényi ítéletei szinte hibátlanok, évtizedek távolából is vállalható, és korrekcióra alig szorulnak. Legfőljebb a folytatás maradt el némelykor, amelyben Szörényi – és vele a kortárs olvasó is – reménykedett.

A szigorú kritikus, a nagy felkészültségű tudós mindamellert rendkívül olvasmányosan tálalja élénk lenyűgöző tudását, félmondatos kiszólásai pedig alkalmanként minősítik a korszerletemet, mindazt, ami pedig akkoriban aligha képezhetette minősítés tárgyát. A kötetet záró interjú pedig afféle „olvasói ajándék”, a szerző életének kerek gördül itt élénk, egy fél század minden történelmi rettenetével és személyes vásortságával. Szörényi tesz róla, hogy szívóbb kacagjon a vele érző olvasó, különösen, ha a bölcs ítésez sorsában ebben-abbán a maga életére ismér.

És végül: hogy miért Újzélnd? Egy XIX. századi, elkeseredett magyar (Kászonyi Dániel) a gondolkodó emberfők számára az egyetlen megoldást az Újzélndra menekülésben látta. Szörényi nem követi ugyan a keserű javaslatot, de eljátszik a gondolattal: Újzélndról minden magasabbról és – onnan messziről – talán békésebbnek látszik... (Szörényi László: *Újzélndot választottam ki új hazámul? Tanulmányok, esszék, kritikák. Bp. 2010. Kortárs Kiadó. 346 oldal. Kortárs – Tanulmány*)

Győri László Csendélet

Dunsztosüveg, celofánfény, lekőve a láthatárral. Rá egy gondolat békéség, egy ághegynyi száuk madárdal.

A gyerekkor így nem romlik. Volt-e benne, bármi zordon, örökélet elegendő, hogy el sohase romoljon?

Nincs ecetje? Nincs penésze? A láthatár nagy gyűrűjét hogyha lesodrom majd róla, édes ízét, szép derűjét

rakhatom-e tányérkába, hozhatom-e tielét? Nincs ecetje? Nincs penésze? Íze hossza édes étek?

El van téve a gyerekkor. Éppen olyan örök meggysem, mint amilyen anyámé volt, amely most is táliba serken?

El van aszva, zsugorodva, akár az elmülő csillag, amely mikor elenyészik, örök feketébe fullad.

Üresség és nem üresség marad a helyén utána, guggol a zárt idő alján, milő csillagunk homálya.

AZ ALKOHOL ISMERETLEN OLDALA

Visky Anna

Szabadult alkoholistákkal interjúztam egy táborban. Előtte viszont a kötelező könyvszert listáját kellett kipipálni, amely megtette a hatását. Míg az elején távol tartottam magam az alkoholizmus témájától, az átrágott könyvek és végighallgatott emberek meggyőzték: mindenki rendelkezik kisebb vagy nagyobb függőségekkel, melyeknek tudatában feladatunkká válik önmagunk fejlesztése.

Több mint tízéves könyvek is előkerültek a raktárból alkoholizmus témában. Elavult borítók, elfelejtett szerzők. Igaz, hogy a téma a tabu határait súrolja, de ennek ellenére sem túl népszerű, egyenesen érdektelennek tűnhet, hiszen inni jó, és ezt nem kell sokat feszegetni.

Belemerülök az olvasásba, és mindjárt el is szűgyellem magam. Érdekesebbnek érdekesebb információkat tudok meg az alkoholizmusról, és lassan fény derül ennek a társadal-

mi problémának a mélyen destruktív voltára is. És arra, hogy tulajdonképpen mennyire érintett vagyok. Ismerék ilyen embereket, de nem értem meg őket, sőt, egyenesen lenézem őket, és tartom a kötelező távolságot. Pedig az *Alkoholizmus – betegség*, pírít rám a könyv, sokan nem is tehetnek róla, hogy elsozódnak, elvisz a társaság, vagy beletaszít a család. Talán, hogyha elkezdenénk úgy gondolkozni, hogy egy egészséges társadalomhoz a másik ember integritása is szükséges, tudatosabban viszonyulnánk az alkoholizmus kérdéséhez.

Eberhard Rieth könyve ismerterő füzetekéhez hasonló információkat tartalmaz, inkább kézikönyvként működik, amelyből megtudjuk, hogy mikortól számít alkoholizmusnak a gyakori ivás, létezik szintívó és zúgívó, valamint azt is, hogy van lehetőség a gyógyulásra. Emellett humoros illusztrációkat is tartalmaz a könyv, amelyek az alkohol hatását, a delíriumok alatti állapotváltozást szemléltetik.

A következő kötelező olvasmányom Hans Klein: *Alkoholfüggőség, családgonozás*. Ebből a könyvből az derül ki, mennyire tönkremegy a család egy alkoholista mellett. Úgynevezett társfüggőség alakul ki, amely azt jelenti, hogy az alkoholistát körülvevő emberek befolyásolnak a megmentő szerepébe, kisgyerekként kezelik, ellenőrzik az alkoholistát és ezáltal megnehezítik annak szabadulni vágyását. Egy ilyen helyzetben számtalanzor felvetődik, sőt meg is történik a válás, mert elviselhetelenné válik a veszekedés, békétlenség és az állandó szorongás. Ez a könyv tulajdonképpen családtagok és terapeuták között zajló dialógusokat tartalmaz, és minden párbeszéd a problémára irányuló címet kap, mint például: *Gondolja meg lehet segíteni a férjemen? Gyermekeink teljesen elutasítják az apjukat, Hagyjam, hogy a feleségem tovább igyon?*

A beszélgetések a rehabilitáció utáni időszak problémáit is feldolgozzák, mint például: *A férjem visszaesett, megint iszik! Nem*

tudok úgy tenni, mintha mi sem történt volna. Teljesen megromlott a szexuális kapcsolatunk. A terapeuta szákszerű magatartásán keresztül reményt ad a családtagoknak azáltal, hogy bátorít a következő lépés megtételére.

Szűcs Teri *Mi az, hogy csodálatos?* c. könyvét régebben olvastam fel egy olyan lánynak, aki maga is alkoholproblémákkal küszködik. Ez a könyv annyira jó, hogy képtelenség belőle bármelyik üzletben is kapni: mindenhol elfogyott. Tudtam, hogy találokni fogok az igaz történetek szereplőivel, akik nevesítve, bátran vállalják, hogy min mentek keresztül az alkohol miatt, ezért is vettem elő újra a könyvet. Ezek a családok valóban csodaként éltek meg, hogy egykor lezúllott, tönkrement alkoholista családtagjuk új emberként jön vissza a terápiaióról, és változtatni szeretne kapcsolatain. Több év küzdelme bontakozik ki a történetekben, de a legjobban az emberek őszintesége, a hitelesség út szíves, az, hogy az ürességgel teli,

sokszor halálközeli élmény következtében mennyire újraértékelődik az élet.

Az alkoholizmus mellett beszélnek még játékkfüggőségről, kapcsolatfüggőségről, internetfüggőségről, munkafüggőségről is, amelyek csiráiban vagy hajlam szinten nagyon sok emberben megtalálhatók. A kulcs az, – mondják több ízben is a szenvedélybetegségekből szabadult interjúalanyaim -, hogy ismerd meg önmagad és tanuld meg a megfelelő eszközökkel kezelni a problémádat.

(Eberhard Rieth: *Az alkoholizmus – betegség? Kolozsvár, Koinónia, 2001.*
Hans Klein: *Alkoholfüggőség és családgonozás. Kolozsvár, Koinónia, 2001.*
Szűcs Teri: *Mi az, hogy csodálatos? Kolozsvár, Koinónia, 2001.*)

A CIGARETTA

Véghelyi Balázs

János óvatosan vezetett hazafelé a csúszós utakon. Fáradt felszabadultságot érzett az egész napos koncentráció után. Különösen az a tanulója viselte meg, aki ideális útrviszonyok mellett is rendszeresen veszélybe sodorta magát, őt és a közlekedés vérkeringésének közelükben elshunó, elbecéző sejtjeit: autósokat, kerékpárosokat, gyalogosokat. Hiába üvöltözött és káromkodott hónapok óta: alig látható a fejlődés. Aztán ott a másik, akit már készült vizsgára engedni, erre ma kis híján elűrtött egy húszéves lányt. „Ne így kerüljön alá!” – mondta neki, miután kiabált egy sort.

János a harmadik emeleten lakott. Mióta elvált, nemigen voltak vendégei, de nem is igényelte a társaságot. Szociális életét leginkább a mazsolák, a vizsgabiztosok és a kollégák jelentették. Mielőtt felment volna, vett egy csomag cigarettát a legközelebbi elárúróhelyen. Aznap már elszívott egy doboznyi, de napi adagja ennél több, másfél, néha két doboz cigarettát volt.

Miután belépett a lakásba, és levette kabátját, első dolga az volt, hogy rágyújtson. Kivett egy szálát a dobozból, szájába tette, és tüzet próbált adni magának az öngyújtóval – de hiába. Az öngyújtó csak kéken villogott, láng nem csapott ki belőle. János káromkodott, majd kiment a konyhába gyufáért. Egyetlen dobozt talált csak a konyhaszekrényben, benne elhasznált, szemébe való gyufaszálak között három használhatóval. Az egyik persze csupán annak látszott, a feje már annyira lekopott, hogy szikrát sem adott, nemhogy tüzet. A másik amint meggyulladt, rögtön el is aludt, a harmadik pedig János kapkodó mozdulatára eltörött.

Idegesen rohant ki az előszobába, magára rántva kabátját, hogy öngyújtót és gyufát vásároljon. Lent, a kapuban jutott észébe, hogy a gáztüzhellyel is meggyújthatta volna, de most már nem fordult vissza. Amúgy is kell a gyufa zacskós levest, avagy (ezt még nem döntötte el) gyorsfagyasztott húst melegíteni vacsorára, ha már ebédelni ma sem tudott. Néhány pillanat múlva az is észébe jutott, hogy gyufa nélkül a tüzhely sem kapna lángra, így már egyáltalán nem hibáztatta magát.

Megvette a gyufát és az öngyújtót, utóbbit fizetés előtt ki is próbálva. Működött. Már az utcán rágyújtott volna, de zseibe csak számlát, kulcsot, használt papír zsebkendőt és aprópénzt talált. A cigarettát fönt hagyta. Félhangosan káromkodott, majd nekiindult a lépcsőkhöz. A lift ugyanis – természetesen – ezúttal sem működött. „Miért is működne itt bármi?” – gondolta rezignáltan.

Ennyi fáradtság után János most már meg akarta adni a módját. Kivett egy doboz sört a hűtőszekrényből, bekapcsolta a televíziót, beledőlt a fotelba, maga mellé helyezte a hamutartót, felbontotta a sört, meghúzta, kivett egy szál cigarettát a dobozból, szájába tette, és rágyújtott... azaz rágyújtott volna. Mert hiába működött az öngyújtó és hiába volt látszólag rendben a cigaretták is, mintha egy nagy, nedves fadarabot dobott volna a tüzre: a láng csak körbenyalta, de nem gyújtotta meg. Elővett egy másik szálát, azzal is ugyanígy járt. Megpróbálkozott a zsebében lapuló gyufával is, de hiába. János elveszítette a türelmét. Üvöltött, és földhöz vágott mindent, ami a kezében volt.

Időbe telt, amíg visszanyerte a lélekjelenségét. Megpróbált gondolkodni. Kiment a konyhába, vitte magával az öngyújtót, a gyufát és a cigaretták dobozát. Fogott egy gyertyát, és meggyújtotta előbb az öngyújtóval, majd a gyufával is. Mindkettővel sikerült. Ezután újra megpróbált rágyújtani, de ezúttal sem járt sikerrel. Nyugalmat próbált erőltetni magára, és egy szál gyufával meggyújtotta a gázt. Szájába vette a cigarettát, és a gáz fölé tartotta. Az eredmény hasonló volt, mint az öngyújtó és a gyufa esetében. Jánosnak elszállt a maradék önuralma is: belerúgott a tüzhelybe, és rohant le oda, ahol a cigarettát vásárolta.

– Ezt itt vettem az előbb – mutatta a selejtesnek vélt árut a trafikos nőnek, olyan higgadtan, ahogy ebben a helyzetben kitelt tőle. – Én olyat kértem, amit meg is lehet gyújtani.

– Miért, ezt nem lehet? – értetlenkedett az eladó.

– Nem. Ezt nem lehet – mondta János, minden szavának nyomatékot adva. Hangja még mindig visszafogott volt, de tekintete parázslott, mint egy égő cigarettá.

A trafikos nő kis szünet után így szólt: – Megmutatná?

János odaadta neki az egész dobozt. A nő kivett egy szálát belőle, előbb megnézte, aztán meg is gyújtotta. A cigaretták rögtön parázslani kezdtek.

– Tessék – mondta. – Mi itt a probléma? János csodálkozott, a nő finoman pedig elnyomta a cigarettát, és visszaadta a dobozzal együtt.

– Bocsánat... biztos az öngyújtó... – mentegőzött, pedig tudta, hogy azzal nincs baj.

– Semmi gond. Viszlát! – vetette oda a köszönés nélkül távozó Jánosnak.

A mögötte várakozó tizenévesek gúnyos tekintetét kerülve sietett el a sarokig. Hazáig nem próbálkozott újból rágyújtani, talán nem is jutott észébe, annyira lekötötték gondolatait az előbb történtek. „Mi ez az egész? Hülye vagyok?” – kérdezte magától, de nem találta a választ.

Visszament a lakásába, és megpróbált ismét nyugalmat erőltetni magára. Leült a fotelba, úgy, ahogy az előbb, bekapcsolta a televíziót, meghúzta a már langyossá vált sört, kezébe vette a cigarettádozót, nézegette a feliratot: „A DOHÁNYZÁS SÚLYOSAN KÁROSÍTTJA AZ ÖN ÉS A KÖRNYEZETÉBEN ÉLŐK EGÉSZSÉGÉT!”

– Környezetemben élők...? – dűnyögte magának. – „Engem úgyis a tanítványok fognak megölni” – zárta rövide, most már magában, a monológot.

Kivett egy újabb szálát a dobozból, és alaposan megnézte. Látszólag minden rendben volt vele. Fogta az öngyújtót, és megpróbálkozott újra a rutinművelettel, amellyel – az első, kamazsokori egy-két szálát leszámítva – immár harminc éve soha nem adódott problémája. „Ennyire béna nem lehetek” – gondolta. Az öngyújtó rögtön lángra kapott. „Eddig jó.” Szájába tette a kiválasztott szálát, és megpróbálta meggyújtani. A tűz és a cigarettá azonban továbbra sem lépett kölcsönhatásba.

– Ilyen nincs – mondta először erőltetett higgadsággal, és megpróbálta ugyanezt egy másik szállal, majd egy harmadikkal, de semmi eredmény. A negyediknél már őrvongott.

Elindult hát egy újabb doboz cigarettáért. Hátha... Persze most már nem oda, ahol az előbbit vette. Messzebbre ment, egy éjjelnappalit célba véve. Szaporázta lépteit, hogy végre használható cigarettához jusson.

János két dobozt vett egyszerre, és egy újabb öngyújtót is. A pénztáros lány unottan szolgálta ki. Türelme már alig volt, az első sarkon megpróbált rágyújtani, de továbbra sem sikerült. Egymás után vette elő a szálakat, hol az egyik, hol a másik dobozból, hol az egyik, hol a másik öngyújtót használva, de újra és újra eredménytelenül. János körül bezárult a világ, már csak magát, a cigarettáját és a mellette elhaladó, dohányzó embereket észlelte. Úgy érezte: megbolondult. Eszébe jutott, hogy esetleg tüzet vagy cigarettát kérjen valakitől, de nem volt rá ereje. Inkább hazafelé indult.

Már nem ment föl a lakásba, inkább beült az autójába, és – ha már tüzet nem sikerült – gázt adott. Maga sem tudta, hová tart és miért. Csak menni akart, hogy megnyugodjon és végiggondolja a helyzetét.

„Ez egy álmom? Vagy üzenet? És mit jelent?” János úgy érezte magát, mintha egy horrorfilmben csöppent volna. Egyre inkább elmosódtak benne a valóság és a képzelet határai. Csak ment és ment, utcáról utcára, rutinból vezetve az autót.

Az egyik piros lámpánál még egyszer megpróbált rágyújtani, de hiába. Ezt már szinte természetesnek vette. Továbbhajtott. Mellékutakon, főutakon, majd egyszer csak azt vette észre, hogy a jól ismert vizsgautonvonalat rója, amelyen ma is többször végigment. Az egyik útkereszteződésben szabálytalanul kihajtott elé egy busz. Félkeznie kellett. János gondolt egyet, és megelőzte a buszt. Lassan haladt előre a következő lámpáig, amely éppen elosztó jelzett. János megállt, és behúzta a kéziféket. A lámpa zöldre váltott, de János nem mozdult. A busz dudált, de Jánost ez nem zavarta. Bosszút akart állni. A lámpa megint pirosat jelzett, majd ismét zöldet. A buszsofőr nem tudta megelőzni, mert a szemközti sávban folyamatosan jöttek a járművek. János mögött egyre csak gyűlt sor. Már mindenki dudált. A buszsofőr meglegte a helyzetet, leszállt,

és elindult felé, éppen amikor zöldre váltott a jelzőlámpa. János ekkor indult el. A sofőr utánakiabált valamit, de őt ez a legkevésbé sem zavarta. Lassan félórát vezetett, amikor egyszer csak azt észlelte, hogy az ő sávjában, szemből érkezik egy jármű. Csattanás, és sötétség...

A kórházban tért magához. Fején kötés, keze-lába gipszben. Jobb karjában infúziós tű. János szédült, és minden tagjában éles fájdalmat érzett. Mint később, a kihallgatás során kiderült, egy volt tanítványával ütközött össze. Mindketten súlyos sérüléseket szenvedtek, de ő járt rosszabbul. Három napig volt eszméletlen.

Az első viziten, amelyen éber volt, a főorvos megnyugtatta, hogy jó eséllyel fel fog épülni, bár ez hosszú időbe és sok erőfeszítésbe telhet. A kérdésre, hogy mire volna szüksége, gyógyszerektől kábán így válaszolt: – Egy cigi.

Az orvos elmosolyodott: – Sajnos azzal nem szolgálhatunk. Esetleg egy fájdalomcsillapítót?

János nemet intett, elfordult, és nem szólt többet. A főorvos kiadta a további kezelésre vonatkozó utasításokat a nővérnek, ő engedelmesen bólintott, azzal tovább is léptek a következő beteghez.

János pokoli kínokat élt át, lelki és fizikai téren egyaránt. Amikor aludt, akkor is. Egyszer például azt álmodta, hogy cigarettával a szájában menekül az autójával, de csak a benzintartályon keresztül tud rágyújtani. Ha megáll, megölik az őt üldöző, szíriánzó vizsgabiztosok. Amikor felébredt, félig öntudatlan állapotban kitepte magából az infúziós csövet, és azt kezdte el szívni. A nővéreknek kellett közbelépniük. Később is előfordult, hogy János cigarettának vélt maga körül olyan tárgyakat, amelyeket józan állapotban nem hitt volna annak. Egyszer például az ebédhez járó kést próbálta meggyújtani a kanállal.

Nem értették őt. Néha már ő sem értette magát. Már csak egy cél lebegett a szeme előtt: cigarettát szerezni valahonnan, és rágyújtani, de újra és újra eltakarta ábrándjait egy ellentmondást nem tűrő felirat a falon: „TILOS A DOHÁNYZÁS!”

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:

Pozsgay Imre

KIADJA:

Editio Librorum Kft., Százhalombatta

FELELŐS KIADÓ:

az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Fazekas István

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Bertha Zoltán (esszé),
Bordás Mária (tanulmány),
Czifrik Katalin (közéleti hírek),
Deák Mór (szépirodalom),
Szigetvári József (kulturális hírek)

Terjeszti a Lapker Zrt.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

egész évre 2500 Ft

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.

Telefon-fax: 06/23-354-447

Honlap: www.stadiumlap.hu

ISSN 2063-5389

HIRDESSZEN
A STÁDIUMBAN,
A SZELLEMI ÖSSZEFOGÁS LAPJÁBAN!

ÁRAINK:

50 cm² hirdetési felület 20 000 Ft+Áfa100 cm² hirdetési felület 30 000 Ft+Áfa200 cm² hirdetési felület 50 000 Ft+Áfa400 cm² hirdetési felület 100 000 Ft+Áfa

Egyéb hirdetési feltételeinkről
és a hirdetés módjáról a 06-23-354-447-es
telefonszámon kaphat felvilágosítást.

FIZESSEN ELŐ
A STÁDIUMRA,
A SZELLEMI ÖSSZEFOGÁS LAPJÁRA!

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Kereskedelmi Igazgatóság, Hírlap Üzlet
Postacím: 1900 Budapest

Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot
kézbesítőknél, valamint megrendelhető:
e-mail-en: hirlapelfizetes@posta.hu címen,
és telefonon 06-80/444-444 számon.

Terjeszti: Lapker ZRt.

